

Σλαβικός Κόσμος, Βαλκάνια, Ελληνισμός 1

Β' ΗΜΕΡΙΔΑ

Πτυχές της Ιστορίας, της Γραμματείας και του
Πολιτισμού του Σλαβικού Κόσμου
και οι Διαχρονικές του Σχέσεις με τον Ελληνισμό

Β' Ημερίδα

**Πτυχές της Ιστορίας, της Γραμματείας και του
Πολιτισμού του Σλαβικού Κόσμου
και οι Διαχρονικές του Σχέσεις με τον Ελληνισμό**

Β' Ημερίδα

**Πτυχές της Ιστορίας, της Γραμματείας και του
Πολιτισμού του Σλαβικού Κόσμου
και οι Διαχρονικές του Σχέσεις με τον Ελληνισμό**

Β' Ημερίδα

Πτυχές της Ιστορίας, της Γραμματείας και του Πολιτισμού του Σλαβικού Κόσμου και οι Διαχρονικές του Σχέσεις με τον Ελληνισμό

© 12/2024

ISBN 978-960-602-477-1

Αφοί Κυριακίδη Εκδόσεις Α.Ε.

Επισκόπου Κίτρου Νικολάου 4

546 35, Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310.208.570 - Fax 2315.550.889

www.afoikyriakidi.gr

www.fb.com/afoikyriakidi

info@afoikyriakidi.gr

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Ανεξάρτητα όμως απ' αυτό επισημαίνεται ότι κατά τον 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης, που κυρώθηκε με τον 100/1975, απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Προλόγισμα.....	7
Εμφύλιες Εθνοθρησκευτικές Συρράξεις στα Δυτικά Βαλκάνια: Ο Πόλεμος στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (1992 – 1995)	9
Ευστάθιος Γιαλαμάς	
Η σλαβική παρουσία στο Άγιο Όρος	17
Ιωάννα Γούλα	
Το βουλγαρικό Κράτος: Η ίδρυση και ο εκχριστιανισμός του	21
Νικόλαος Γεωργίτσας	
Οι σχέσεις της Αλβανίας με τη Γιουγκοσλαβία από τον Β' Π.Π. έως τη δεκαετία του 1960.....	27
Αρτιόλα Γκαβά	
Σλαβική μυθολογία: θεοί, ήρωες και πνεύματα. Μια συγκριτική παρουσίαση του μυθολογικού σλαβικού παρελθόντος σε σχέση με την ελληνική μυθολογία.....	31
Δήμητρα Θεοδώρου	
Η βουλγαρική παρουσία στην ευρύτερη περιοχή των Γιαννιτών από τις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα έως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Θρησκευτική, ιστορική και εθνική επισκόπηση.....	37
Νικολέττα Ιγνατιάδου	
Η διατήρηση της εθνοθρησκευτικής ταυτότητας των Ελλήνων του Πόντου στις συνθήκες διώξεων και βίαιων μετακινήσεων κατά τον 20ο αιώνα στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης	41
Ντιάνα Καλαϊτζίδη	
Σλάβοι Αγιορείτες Άγιοι 10 ^{ος} - 14 ^{ος} αι.....	47
Αθανάσιος Κελεγκούρης	
Η σερβική ηγεμονία στον Ελλαδικό χώρο κατά τους Μέσους Χρόνους	51
Αναστάσιος Κοβάτσας	
Η πολιτική της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο προς την Ελλάδα. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις (1945-1980).....	57
Βασιλική Κόσουβα	

Το έθιμο των Αναστεναρίων σε Ελλάδα και Βουλγαρία.....	63
Παναγιώτα Κουντουρέλλη	
Η Σλαβική κληρονομιά στο Άγιο Όρος: Ιστορικές διαδρομές και μοναστικά	69
Μελπομένη Λασκαρίδου	
Οι Σλάβοι στην Πελοπόννησο κατά τους Μέσους Χρόνους.....	75
Παναγιώτα Ξαγά	
Η μελέτη της βαλκανικής λαϊκής χορευτικής παράδοσης στην περιοχή της ανατολικής Ρωμυλίας μέσα από το έθιμο των Αναστενάρηδων και η σύνδεσή της με την Κεντρική Μακεδονία	79
Φωτεινή Παπαποστόλου	
Τα Δυτικά Βαλκάνια, οι εθνικές συγκρούσεις και η υπέρβασή τους. Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα	87
Απόστολος Παρματάς	
Ο εκχριστιανισμός της Βουλγαρίας: Η πρώτη αναμέτρηση Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας επί Μεγάλου Φωτίου.....	93
Αλεξάνδρα Σιόντη	
Η πολιτική και κοινωνική επιρροή στη ρωσόφωνη σοβιετική λογοτεχνία του 20ου αιώνα: το παράδειγμα του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού.....	99
Γεράσιμος Στούπας	
Από το γεφύρι του Δρίνου του Ίβο Αντρις στο γεφύρι της Άρτας.....	105
Αικατερίνη Σχισμένου	
Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία μέσα από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας της Ελλάδας	111
Μαρία Τσιφουτίδου	
Στιγμές από την πολυδιάστατη διπλωματία του Γιόσιπ Μπροζ Τίτο: Η Γιουγκοσλαβία μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου.....	117
Κωνσταντίνος Τσουρέκης Ορφανίδης	
Ευρετήριο	

Προλόγισμα

Το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Σπουδές στον Σλαβικό Κόσμο: Ιστορία, Γραμματεία, Πολιτισμός και Διαχρονικές Σχέσεις με τον Ελληνισμό” του Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ. από την ίδρυσή του το 2022 προγραμματίισε τη διοργάνωση Επιστημονικών Ημερίδων για τους φοιτητές και τις φοιτήτριές του. Στόχος των Ημερίδων αυτών είναι να έχουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες τη δυνατότητα να παρουσιάζουν την πρόοδο της διπλωματικής μεταπτυχιακής τους εργασίας σε ένα αμιγώς ακαδημαϊκό περιβάλλον και να αποκτούν ήδη κατά τη διάρκεια των σπουδών τους αυτή την εμπειρία εμπλουτίζοντας παράλληλα το βιογραφικό τους.

Σε αυτή την προοπτική κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2023-2024 διοργανώθηκε η Β' Επιστημονική Ημερίδα με θέμα: «Πτυχές της Ιστορίας, της Γραμματείας και του Πολιτισμού του Σλαβικού Κόσμου και οι Διαχρονικές του Σχέσεις με τον Ελληνισμό» την Παρασκευή 26 Απριλίου στο Παιδαγωγικό Εργαστήριο Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

Στο πλαίσιο της Ημερίδας οι φοιτητές του Π.Μ.Σ. του Γ' εξαμήνου παρουσίασαν την πρόοδο της εργασίας τους και συζήτησαν τα προβλήματα και τις προοπτικές της έρευνάς τους, οι οποίες κατά γενική ομολογία ήταν εντυπωσιακές και αποτυπώνονται ευδιάκριτα στον ανά χείρας τόμο.

Για την έκδοση του παρόντος τόμου των πρακτικών της Β' Επιστημονικής Ημερίδας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους φοιτητές και φοιτήτριες του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών για τη συνεργασία τους. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στην Παναγιώτα Ευθυβούλη, η οποία ανέλαβε την επιμέλεια του τόμου, και όλως ιδιαίτερω στους φίλους εκδότες Γιάννη και Τάσο Κυριακίδη, οι οποίοι με φιλοτιμία και ευγένεια, όπως πάντα, ανέλαβαν την ψηφιακή δημοσίευση και αυτού του εγχειρήματος.

Θεσσαλονίκη 14 Σεπτεμβρίου 2024

**Εμφύλιες Εθνοθρησκευτικές Συρράξεις
στα Δυτικά Βαλκάνια:
Ο Πόλεμος στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (1992 – 1995)**

Ευστάθιος Γιαλαμάς

Σκοπός

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερευνήσει, να μελετήσει και να καταγράψει τις ζυμώσεις που διενεργήθηκαν στο γεωγραφικό πλαίσιο το οποίο ονομάζεται Βοσνία και Ερζεγοβίνη, από την εποχή του Μεσαίωνα κι έπειτα· ζυμώσεις που οδήγησαν αφενός σε μία εθνογένεση και αφετέρου σε τάσεις διάσπασης και απόσχισης μεταξύ των εκεί διαβιούντων εθνικών ομάδων, κατά τη δεκαετία του 1990.

Μέσα από τη μελέτη των πηγών και της βιβλιογραφίας – το εύρος των οποίων θα παρουσιασθεί στο τέλος – επιχειρείται η διαπραγμάτευση του θέματος και η αποσαφήνισή του, προκειμένου η υπόψη έρευνα να επιτύχει στο σύνολο τη στοχοθεσία της.

Ένας βασικός στόχος είναι η σκιαγράφηση των προσωπικοτήτων, οι οποίες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον πόλεμο 1992-1995 καθώς και γεγονότων - εξελίξεων της υπόψη περιόδου, που σημάδεψαν την έκβαση του πολέμου, ενός πολέμου που άφησε ανεξίτηλο αποτύπωμα:

1. Στη Βαλκανική χερσόνησο της οποίας άλλαξε το μέχρι τότε συνοριακό status.

2. Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, η οποία για πρώτη φορά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κλήθηκε να αντιμετωπίσει πολεμική σύρραξη, εντός του ζωτικού της χώρου.

3. Στον κόσμο ολόκληρο, που μέσω του ΟΗΕ κλήθηκε να διαιτητεύσει και να δώσει ένα τέλος σ' αυτήν τη διένεξη, με καινοτόμες για την εποχή αλλά και συνάμα αμφιλεγόμενες ενέργειες και αποφάσεις.

Στόχο της εν λόγω έρευνας αποτελεί επίσης, η καταγραφή του ρόλου των θρησκειών στο προς εξέταση χωροχρονικό πλαίσιο. Το πώς καθοδήγησαν δηλαδή τον λαό η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με την Αρχιεπισκοπή Ζάγκρεμπ και η Μουσουλμανική Κοινότητα, ποια η στάση τους κατά την περίοδο του πολέμου αλλά και ποια η συμβολή τους στην ειρηνευτική διαδικασία.

Επιπλέον στόχος είναι η εργασία αυτή να αποτυπώσει με τρόπο εύληπτο και διαφωτιστικό για τον αναγνώστη, την περίοδο πέρα από τη λήξη του πολέμου, γνωστή και ως «μετά Dayton εποχή (Post Dayton Period)», προσπαθώντας να καταγράψει το εθνικό – εθνοτικό status στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα αλλά και την πολιτική κατάσταση αυτής, προκειμένου μέσα από τη μελέτη και την ανάλυση να γεννηθούν συμπεράσματα ή ακόμη και νέα ερωτήματα για το μέλλον της χώρας, τα οποία δύναται να τροφοδοτήσουν με τη σειρά τους νέες μελλοντικές έρευνες και να συμβάλουν, κατά οποιοδήποτε τρόπο, σε μία αντικειμενικότερη προσέγγιση και επίλυση του θέματος.

Πλαίσιο

Κατά την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας, ελήφθησαν υπόψη ποιοτικές παράμετροι για την κατανόηση λ.χ. της κοινωνικής, θρησκευτικής και εθνικής κατάστασης στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη μέσα στον χρόνο, καθώς και τη σύνθεση και συμβολή των παραπάνω στον πόλεμο 1992 – 1995. Ελήφθησαν υπόψη επίσης και ποσοτικές παράμετροι για την κατανόηση λ.χ. των δημογραφικών στοιχείων στην περιοχή, που παρουσιάζουν μια συνεχώς μεταβαλλόμενη διακύμανση μέσα στον χρόνο.

Δομή

Η εργασία δομείται σε 5 κεφάλαια, με επιμέρους ενότητες, οι οποίες σε γενικές γραμμές περιλαμβάνουν θέματα που έχουν να κάνουν με την ιστορία της περιοχής, την κοινωνική κατάσταση, τις σχέσεις μεταξύ γειτονικών λαών, τη θρησκεία, την ανθρωπογεωγραφία, τα δημογραφικά στοιχεία, κ.α.

Στο πρώτο κεφάλαιο η εργασία πραγματεύεται την ανθρωπογεωγραφία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης από τον 7^ο μ.Χ. αιώνα, περίοδος όπου παρατηρείται για πρώτη φορά παρουσία Σλαβικών φυλών, έως και την περίοδο της κατάληψης της περιοχής από την Αυστροουγγρική Μοναρχία (Okupacija, 1878). Εντός του υπόψη χρονικού πλαισίου, οι ιστορικές

εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη - αυτό το γεωγραφικό χώρο που αποτέλεσε από την αρχαιότητα όριο γραμμή μεταξύ ανατολής και δύσης - έμελλαν να διαμορφώσουν το κατάλληλο υπόβαθρο για τη μετέπειτα ενδιαφέρουσα αλλά συνάμα και τραγική πορεία της. Μέσα στις ενότητες του κεφαλαίου παρουσιάζονται οι πρώτοι ηγεμόνες της Βοσνίας, οι σχέσεις με το Βυζάντιο, οι τοπικές κοινωνικό - θρησκευτικές ιδιαιτερότητες (*dobri bošnjani*), οι Ούγγροι, οι Οθωμανοί με τον εξισλαμισμό και τέλος η παρουσία της Αυστροουγγρικής Μοναρχίας με τον καταλυτικό ρόλο που έπαιξε ο Benjamin Kallay, ως Ανώτατος Διοικητής Βοσνίας, ο οποίος εργάστηκε συστηματικά προκειμένου να δημιουργήσει μια «νέα ομοιογενή εθνική ταυτότητα», τον Βοσνισμό (*Bošnjaštvo*), υποβαθμίζοντας Σέρβους και Κροάτες και ντύνοντας για πρώτη φορά με εθνικό μανδύα τους μουσουλμάνους της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο η εργασία πραγματεύεται τις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη μέσα στον 20^ο αιώνα έως και τις τάσεις διάσπασης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Μέσα στις ενότητες αυτού του κεφαλαίου παρουσιάζονται σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν την περιοχή όπως η έναρξη του Μεγάλου Πολέμου, ο οποίος έμελε να ξεκινήσει με τη δολοφονία του Αρχιδούκα Φραγκίσκου - Φερδινάνδου από τον Σερβοβόσνιο Γκαβρίλο Πρίντσιπ, στις 28 Ιουνίου του 1914 στο Σαράγεβο. Ακόμη καταγράφονται: η δημιουργία του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, υπό τη βασιλεία της δυναστείας των Καρατζόρτζεβιτς, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Κροατικός Μεγαλοϊδεατισμός με τη δημιουργία του Ανεξάρτητου Κράτους της Κροατίας (*Nezavisna Država Hrvatska*) (1941-1945), η δημιουργία της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και τέλος οι φυγόκεντρες αποσταθεροποιητικές τάσεις που δημιουργήθηκαν μετά το θάνατο του εμβληματικού ηγέτη Γιόσιπ Μπρόζ Τίτο (*Josip Broz Tito*).

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τη διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και τον πόλεμο στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Παρουσιάζει τη διαμορφωθείσα εθνικιστική έξαρση, τις πολιτικές - κομματικές φράξιες που την αντιπροσώπευσαν καθώς και τις προσωπικότητες που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στα γεγονότα. Ακόμη γίνεται λόγος για τη στάση της θρησκείας (είτε αυτή είναι η ορθόδοξη εκκλησία, είτε η ρωμαιοκαθολική εκκλησία, είτε αυτή ακόμη η μουσουλμανική κοινότητα), τη συμβολή της στην ειρηνευτική διαδικασία και την αρωγή της στην επούλωση των πληγών που δημιούργησε η αγριότητα του πολέμου στο ποίμνιο ή την ούμνα, κατά περίπτωση. Τέλος, παρουσιάζεται η διεθνής επιρροή στον

πόλεμο και η τελική επέμβασή της προς εκτόνωση, η οποία οδήγησε στην υπογραφή της Συμφωνίας του Dayton στις 21 Νοεμβρίου 1995 και την οριστική λήξη του πολέμου.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεταπολεμική Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Αποτυπώνονται οι δύο οντότητες και η μία περιφέρεια που απαρτίζουν τη χώρα (η Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, η Σερβική Δημοκρατία και η περιφέρεια του Brcko) και αποτυπώνεται επίσης η πολιτική, θρησκευτική και κοινωνικο – οικονομική κατάσταση της χώρας. Ακόμη παρουσιάζονται οι προσπάθειες της χώρας για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Ε.Ε.) και για είσοδο σε διεθνείς οργανισμούς (ΝΑΤΟ).

Στο τελευταίο κεφάλαιο προστίθεται η περιοδική έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κατάσταση στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη καθώς και η ετήσια έκθεση του Γραφείου του Υπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών στη χώρα, προκειμένου τα όποια συμπεράσματα εξαχθούν, να διατηρήσουν κατά το δυνατό την αρμόζουσα επιστημονική αντικειμενικότητα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθ. Αθανασιάδης. Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία (1990-1995). Πτυχές της Ιστορικής και Θρησκευτικής του Διάστασης, Θεσσαλονίκη 2008
- Μ. Μπούλαγιτς. Ο Ρόλος του Βατικανού στη Διάλυση της Γιουγκοσλαβίας 1941 – 1991 (μτφ. Τάσος Δαρβέρης). Εκδόσεις Στερέωμα, Θεσσαλονίκη 1994
- Μ. Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου. Οι Βαλκανικοί Λαοί. Από την Τουρκική Κατάκτηση στην Εθνική Αποκατάσταση (14ος – 19ος αι.). Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1991
- Μ. Spasovski, Dragica Žinković, Milomir Stepić. Το αληθινό πρόσωπο της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Εθνική σύσταση των πληθυσμών, Αθήνα 1993

Ξενόγλωσση

- Ι. Božić, S. Ćirković, M. Ekmečić, V. Dedijer. Istorija Jugoslavije, συλλογικός τόμος. Prosveta, Beograd, 1973
- Μ. Bulajić. Ustaški Zločini Genocida i Suđenje Andriji Artukoviću 1986. Godine. Τομ. 3-4 εκδ. Rad. Beograd, 1989

- Al. Izetbegović. *Islamska deklaracija*. Αναδημοσίευση Sarajevo 1990
- Dž. Jahić. *Jezik Bosanskih Muslimana*. Bosanski Krug Biblioteka Ključanin. Sarajevo 1991
- M. Ekmečić. Η Θρησκευτική Διάσταση στον Πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας. Περιοδικό «Αντί» 498, 10/7/1992, σελ. 28-34.
- UN/General Assembly/Security Council, *The general framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina*, A/50/790/ S/1995/999/30 Nov 1995
- D. Bilić – Boško Todorović. *Razbijanje Jugoslavije 1990 – 1992*. DIK Književne novine – Enciklopedija. Beograd 1995
- Vi. Ćorović. *Historija Bosne (αναθεωρημένη έκδοση)*. Glas Srpski Ars Libri. Beograd 1999
- L. Kostić. *Čija je Bosna? Dobrića Knjiga*. Novi Sad 1999
- D. Tanasković. *Islam i mi*. Partenon. Beograd, 2000
- Erich Rathfelder. *Rat u Bosni I Hercegovini*. Durieux. Zagreb, 2000
- F. Adanir – Saraiya Faroghi, *The Ottomans and the Balkans. A discussion of Historiography*, Library of Congress Cataloging-in-Publication-Data, Vol.25, printed in the Netherlands, Leiden 2002
- Jel. Guskova. *Istorija Jugoslovenske krize (1990 -2000) I and II*. Izdavački Grafički Atelje 'M', Beograd, 2003
- P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans 900 – 1204*. Cambridge University Press. Cambridge UK 2004
- M. Filipović, *Ko smo mi Bošnjaci. Prosperitet*, Sarajevo 2007
- S. Elekdağ – E. Türbeler, *International Crimes: the case of Bosnia and Herzegovina*, Symposium papers, Center for Eurasians Strategic Studies, Ankara 2008
- Glavni I Odgovorni Urednik Husnija Kamberović, *Identitet Bosne i Hercegovine kroz Historiju*. Zbornik radova 1, knjiga 8. Sarajevo Institut za Istoriju, 2011
- Al. Ali Izetbegović. *Islam Between East and West*. Third Edition, American trust publication 721, Enterprise Drive, Oak Brook, IL 60523, 1993. Reprinted 2012, printed in the United States of America
- I. Radojičić. *Narodna Skupština republike Srpske 1991. - 2011*. National Assembly of the Republic of Srpska. Photomonograph, Banja Luka, 2012
- Am. Žmirić. *Austrijski i Njemački Putopisi o Bosni I Hercegovini do 1941. Godine*. Besjela, Banja Luka 2012
- Stari Srpski Arhiv, *Knjiga 14 (2015)*. Universitet u Beogradu – Filozofski

- Fakultet, Beograd 2015
- N. Malcolm. Bosnia a Short History. Pan books. London, 2016
- The Dayton Structure of BiH and the Legal Position of the Republika Srpska. The Representative Office of the Republic of Srspska in Serbia. Belgrade, February 2019
- The Subversion of the Dayton System. The Representative Office of the Republic of Srspska in Serbia. Belgrade, February 2019
- Zbornik Dokumentata. Zločini Genocida nad Srbima u Srebrenici u Drugom Svjetskom Ratu. Filozofski Fakultet Pale, Universiteta u Istočnom Sarajevu, Udruženje Istoričara Republike Srpske “Milorad Ekmečić”, Centar za Istraživanje Rata, Ratnih zločina i Traženje Nestalih Lica Vlade Republike Srpske. Istočno Sarajevo – Banja Luka, 2020
- Al. Vranješ, Bojana Miodragović. Our Testimony 1992-1995 Women Victims of War from the Republic of Srpska. Republic Centre for Investigation of War, War Crimes and Search for Missing Persons Government of the Republic of Srpska. Association of Women Victims of War of the Republic of Srpska. Agency for the Advancement of Economic, Scientific, Technical, Cultural and Sportive Cooperation Between the Republic of Srpska and the Republic of Serbia. 2020
- O Aneksu 10. Dejton skog sporazuma. Visoki Predstavnik u Bosni i Hercegovini i zlupotreba međunarodnog sporazuma. Δημοσιεύθηκε στο Glas Srske 22 Μαρτίου 2021. Banja Luka
- K. Čavoški. Derision of Law and Justice. The Trial of Radovan Karadžić at the Hague. The Republika Srpska Center for the Investigation of War and War Crimes and the Tracing of Missing Persons. Banja Luka, 2021
- J. Grković-Mejdžor, B. Letić, S. Rudić, N. Dragin, Z. Nikitović, R. Pekić, J. Stojanović, V. Savić. Srpsko Pisano Nasljeće i Istorija Srednjovjekovne Bosne, Huma i Travunije. Filološki Fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Filozofski Fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Filozofski Fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Banja Luka – Istočno Sarajevo, 2021
- European Commission, Bosnia and Herzegovina 2022 Report, SWD (2022) 336 Final, Brussels 12.10.2022
- Os. Vijekova Mitropolije Dabrobosanske. Zbornik Radova sa Naučnog Skupa (Foča 1-3. Oktobar 2021). Univerzitet u Istočnom Sarajevu. Pale, 2022
- Dr. Jurišić, Pr. Obrenović, L. Vulin. The Republic of Srpska Army. The Republika Srpska Center for the Investigation of War and War Crimes and the Tracing of Missing Persons. Banja Luka, 2022
- M. Kojić, Nevenko Vranjes, Viktor Nazdić, Dario Novković. Deliberate Force

Against the Republic of Srpska. The Republika Srpska Center for the Investigation of War and War Crimes and the Tracing of Missing Persons. Banja Luka, 2023

En. Dedić. The Bosnian Kingdom and the Serbian Despotate (1402 - 1459), historical monographs, Book 28, publishers P.I. "Center for Culture and Tourism". Cazin Department of the Museum of the Bosnian Kingdom. University of Sarajevo – Institute of History. Cazin – Sarajevo 2023

Office of the High Representative, 63rd report of the High Representative for implementation of the peace agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations, OHR, 05.09.23

ohr.int/63rd-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/.

Η σλαβική παρουσία στο Άγιο Όρος

Ιωάννα Γούλα

Το θέμα της διπλωματικής εργασίας είναι: «Η σλαβική παρουσία στο Άγιο Όρος». Η συγγραφή της θα επιτευχθεί μέσω βιβλιογραφικής έρευνας και φωτογραφικού υλικού. Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει όσο το δυνατόν πιο αναλυτικά την μακραίωνη ιστορική παρουσία των Σλαβικών φύλλων στη Χερσόνησο του Αγίου Όρους. Η εμφάνιση των σλαβικών φύλλων θα παρουσιαστεί μέσω προσωπογραφικών πληροφοριών της ίδρυσης Ιερών Μονών και πιο συγκεκριμένα η παρουσία των Βουλγάρων στο Άγιο Όρος μέσω της Ιεράς Μονής Ζωγράφου, των Ρώσων μέσω της Ιεράς Μονής Παντελεήμονος και των Σέρβων μέσω της Ιεράς Μονής Χιλανδαρίου. Το χρονικό πλαίσιο των γεγονότων τοποθετείται στους μεσαιωνικούς χρόνους.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα στοχεύει στη διερεύνηση της επίδρασης του Αγίου Όρους στον πνευματικό βίο των Σλάβων.

Συνεπώς, η μελέτη επικεντρώνεται στο Άγιο Όρος. Συγκεκριμένα καταγράφεται η ιστορία του Αγίου Όρους και η πνευματική μετάγγιση της ελληνικότατης ορθόδοξης σκέψης στον κόσμο των Σλάβων.

Επιπρόσθετα αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος που διαδραμάτισε το Άγιο Όρος ως συνεχιστής του έργου των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου μέσα από δύο σημαντικά γεγονότα. Πρώτον είναι το κοσμοϊστορικό για τους Σλάβους και την ανθρωπότητα γεγονός, της δημιουργίας της σλαβικής γραφής και του αλφαβήτου από τους Θεσσαλονικείς αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο, το έτος 863. Και δεύτερον ο ομαδικός εκχριστιανισμός των Βουλγάρων από τον Χαγάνο Βόρη το 864.

Έπειτα, ακολουθεί η περιπτωσιολογική μελέτη συγκεκριμένων αθωνικών μονών. Στον Βαλκανικό χώρο, μετά τον εκχριστιανισμό των Σλάβων και την εισαγωγή του αγιορείτικου μοναχισμού στις σλαβικές χώρες, παρατηρείται έντονα η άφιξη των πιστών που θέλουν να ζήσουν την κατάνυξη και την γαλήνη του Αγίου Όρους, πολλοί εκ των οποίων

επιθυμούν να ακολουθήσουν το μοναχικό βίο. Έτσι έχουμε σταδιακά την εμφάνιση αλλοεθνών και κυρίως Σλάβων μοναχών και στη συνέχεια τη δημιουργία Ιερών Μονών, όπως είναι η ρωσική Ι. Μονή Αγίου Παντελεήμονος, η σερβική Ι. Μονή Χιλανδαρίου και η βουλγαρική Ι. Μονή Ζωγράφου. Η επίδραση του Αγίου Όρους στον πνευματικό βίο των Σλάβων υπήρξε καταλυτική. Το Άγιον Όρος αποτέλεσε σχολή για τους Σλάβους όχι μόνο από την μεριά της πνευματικής καλλιέργειας, αλλά και από τη μεριά της δημιουργίας και της ανάπτυξης της σλαβικής γραμματείας, κυρίως με την μετάφραση και τη συγγραφή ελληνικών έργων εμπλουτισμένων από την ελληνική ορθόδοξη παράδοση. Επίσης, αξιοσημείωτοι είναι οι λόγοι ίδρυσης των μοναστηριών στην αθωνική χερσόνησο. Ορισμένοι από αυτούς είναι η γεωγραφία της περιοχής λόγω δυσκολίας προσέγγισης από ξηρά και από θάλασσα, οι ιστορικές συγκυρίες καθώς συνετέλεσαν στην αύξηση του πληθυσμού των μοναζόντων, η αποκατάσταση της ασφάλειας στις χερσαίες και θαλάσσιες μετακινήσεις.

Στη συνέχεια, αναλύονται χαρακτηριστικά και ιστορικά γεγονότα της κάθε Μονής. Αρχικά, αναφέρεται η παρουσία των Βουλγάρων στο Άγιο Όρος και η ίδρυση της Ιεράς Μονής Ζωγράφου μέσα από ιστορικές πηγές, διηγήσεις και παραδόσεις οι οποίες αναφέρουν πως ιδρυτές της μονής είναι τρεις ευγενείς αδελφοί μοναχοί, οι Μουσής, Ααρών και Ιωάννης. Το μοναστήρι βρίσκεται στην ένατη θέση της ιεραρχίας των αθωνικών καθιδρυμάτων. Επιπρόσθετα, αναδεικνύεται η επίδραση της Ι. Μ. Ζωγράφου και του Α.Ο στη μεσαιωνική βουλγαρική γραμματεία καθώς δημιουργήθηκε η ανάγκη συγγραφής νέων αγιολογικών κειμένων προς τιμήν των αγίων.

Έπειτα, παρουσιάζονται πληροφορίες για της ίδρυση της Μονής Χιλανδαρίου και τον καταλυτικό ρόλο που διαδραμάτισε ο μέγας ηγεμόνας της Σερβίας Στέφανος Νεμάνια (μοναχός Συμεών) και ο γιός του Rastko (άγιος Σάββας) στην ανανέωση της μονής έπειτα από την εγκατάλειψή της από τους μοναχούς λόγω επιθέσεων. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στον πρώτο αρχιεπίσκοπο Σερβίας, τον άγιο Σάββα. Τέλος, αναδεικνύεται η συμβολή του Α.Ο και της Μ. Χιλανδαρίου στην πνευματική καλλιέργεια των Σέρβων.

Για τη Μονή Αγίου Παντελεήμονος θα γίνει εκτενής αναφορά στην παρουσία των Ρώσων στον Άθωνα και στον εκχριστιανισμό τους. Επίσης, θα αναλυθεί η προσέλευση Ρώσων μοναχών στο Α.Ο και πως αυτό συνετέλεσε στον εκρωσισμό της Μονής. Ακόμη, αναλύονται τα γεγονότα της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου.

Το τελευταίο κεφάλαιο αποτελεί σύνοψη της έρευνας και επιχειρείται η δόμηση των συμπερασμάτων της μελέτης.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Αγγελόπουλος Αθ., Η εν Αθω Σερβική Μονή του Χιλανδαρίου, Αθήνα 1968.
- Αγγελόπουλος Αθ., Εκκλησιαστική Ιστορία, Η μοναχική πολιτεία του Αγίου Όρους- Ιστορία, Τυπικά, Ζωή – Εκδοτικός Οίκος Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2010.
- Βουλγαράκη Ε., Εκκλησιαστική ζωή στα Βαλκάνια, εκδόσεις: Αρμός, 1997.
- Γόνης Δ., Ιστορία των Ορθόδοξων εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας, Αθήνα 2001.
- Καδάς Σ., Το Άγιον Όρος, Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα.
- Κωφός Ε., Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα (1875 – 1881), Αθήνα, 2001.
- Λάσκαρις Μ., Το Ανατολικόν Ζήτημα 1800 – 1923, Τόμος Α' (1800-1878), Θεσσαλονίκη, 2006.
- Μαμαλάκης Ι., Το Άγιον Όρος (Αθως) διά μέσου των Αιώνων, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1971.
- Νιχωρίτης Κ., Η επίδραση του Αγίου Όρους στον πνευματικό βίο των Σλάβων, Θεσσαλονίκη 2004.
- Παπουλίδης Κ., Το Άγιον Όρος και η Ρωσία, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2013.
- Παυλικιάνωφ Κ., Σλάβοι μοναχοί στο Άγιον Όρος από τον Γ' ως τον ΙΖ' αιώνα : η εμφάνιση Σλάβων-Μοναχών στα Ελληνικά Αθωνικά καθιδρύματα και οι απαρχές της μόνιμης παρουσίας τους στις μονές Ζωγράφου και Παντελεήμονος, Θεσσαλονίκη, 2002.
- Παυλικιάνωφ Κ., Οι Σλάβοι στην Αθωνική Μονή του Αγίου Παντελεήμονος, Βυζαντινά Σύμμεικτα 13 (1999) 1-19.
- Ταρνανίδης Ι., Ιστορία της Σερβικής εκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1998, 2002.
- Ταρνανίδης, Ι., Πτυχές Σλαβικής Ορθοδοξίας, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ταρνανίδης Ι., Σελίδες από την εκκλησιαστική γραμματεία των Σλάβων, Εκδοτικός οίκος αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2004.
- Ταχιάος Α. - Αι., Βυζάντιο, Σλάβοι, Άγιον Όρος (Αναδρομή σε αμοιβαίες σχέσεις και επιδράσεις), University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2006.

- Ταχιάος Α. - Αι., Κύριλλος και Μεθόδιος οι εκ Θεσσαλονίκης: Η Βυζαντινή παιδεία στους Σλάβους, Εκδοτικός Οίκος Ι. Ρέκος, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Ταχιάος Α. - Αι., Ιστορία των Σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών, Εκδόσεις: Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2009.
- Χρήστου Π., Το Άγιον Όρος: Αθωνική Πολιτεία – Ιστορία Τέχνη Ζωή, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Κειμένων, Εκδόσεις: Εποπτεία, Αθήνα, 1987.

Το βουλγαρικό Κράτος: Η ίδρυση και ο εκχριστιανισμός του

Νικόλαος Γεωργίτσης

Ποιοι λόγοι οδηγούν στην μεταβολή της θρησκείας και των παραδόσεων ενός λαού; Πως είναι δυνατόν ένα έθνος βάρβαρο και αλλογενές - όπως το βουλγαρικό, κατά τους Βυζαντινούς να μετέχει της πολιτισμικής κληρονομίας ενός άλλου, με το οποίο μάλιστα βρίσκεται σε διαρκή εμπόλεμο κατάσταση; Το παράδειγμα της Βουλγαρίας παρέχει την δυνατότητα στον ερευνητή να προσπαθήσει να δώσει μια απάντηση τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο από τα δύο ρητορικά ερωτήματα με τα οποία επιλέχθηκε να παρουσιαστεί ο αντικειμενικός σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η προβληματική, ωστόσο δεν σταματά εδώ, αλλά για να γίνει κατανοητή η εξεταζόμενη ιστορική περίοδος είναι αναγκαίο να ιδωθεί τόσο το ιστορικό παρελθόν του μεσαιωνικού βουλγαρικού βασιλείου, όσο και το ιστορικά σύγχρονο του παρόν.

Η παρουσίαση της γέννησης του βουλγαρικού κράτους και της μεταμόρφωσης του σε μια αυτοκρατορία με μεγάλη εδαφική εξάπλωση αποτελεί έναν από τους στόχους του παρόντος πονήματος. Ταυτόχρονα, η πολιτισμική ανταλλαγή μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Βουλγαρίας από την εγκαθίδρυση του πρωτοβουλγαρικού χαγανάτου έως τον εκχριστιανισμό και την μεταβολή αυτού σε ένα χριστιανικό, βαλκανικό, βασίλειο, θα πρέπει οπωσδήποτε να συντελεστεί. Διαφορετικά, δεν θα γίνει δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων και η μελέτη τους εντός του ιστορικού τους πλαισίου. Ενός πλαισίου ιδιαίτερης σημασίας, δεδομένης της άμεσης σχέσης του με την αντιπαλότητα των δύο κέντρων της Χριστιανοσύνης με αφορμή το ιεραποστολικό έργο της ανατολικής Εκκλησίας στον σλαβικό κόσμο.

Ο βαλκανικός χώρος από την εποχή της Ιουστινιάνειας ανάκτησης, που πρόσδεσε στην ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία σχεδόν ολόκληρη την Ιταλία, την βόρεια Αφρική και τμήματα της Ισπανίας κατά το β' μισό

του βου μ.Χ. αιώνα, δέχεται την ασφυκτική πίεση των σλαβικών φυλών των -οι πηγές μας παραδίδουν τις ονομασίες Άντες και Σκλαβήνοι- αν και παραμένουν συνοδοιπόροι στις επιδρομές των επικυρίαρχων τους Αβάρων -ενός ακόμη ασιατικού, νομαδικού και πολεμικού λαού- εγκαθίστανται πλέον μόνιμα. Δεν θα ήταν δυνατόν να αναλυθεί το μεγάλο ζήτημα της καταγωγής, εγκατάστασης και αφομοίωσης των σλαβικών πληθυσμών που αδιαμφησβήτητα εγκαταστάθηκαν και στον σημερινό ελληνικό χώρο, ωστόσο οφείλουμε να αναφερθούμε στις συνθήκες που συνέβαλαν στην εγκατάστασή τους αυτή, ιδιαίτερα δε στις σλαβικές φυλές της Θράκης και της Μακεδονίας. Η λατινική γλώσσα, ως άμεση συνέπεια της φυλετικής αλλοίωσης της περιοχής σχεδόν εξαλείφεται. Είναι γνωστό πως οι ολιγάριθμοι πρωτοβούλγαροι ήρθαν σε επιγαμίες με τα σλαβικά φύλα που είχαν ήδη εγκατασταθεί στην περιοχή των εκβολών του Δούναβη και την βόρεια Θράκη, με αποτέλεσμα το βουλγαρικό βασίλειο να αποτελεί ένα ιδιόμορφο σλαβικό, αλλά με αρκετά μη σλαβικά στοιχεία, οργανικό σύνολο, όπου η μίμηση του Βυζαντίου, της γλώσσας του και της πολιτισμικής του ανωτερότητας να είναι πασιφανή.

Παράλληλα, οι εσωτερικές έριδες και η στρατιωτική αποτυχία των Βυζαντινών έναντι των Βουλγάρων σε συνδυασμό με τις εγγενείς αδυναμίες της αυτοκρατορικής πολιτικής, συντέλεσαν στο να κραταιωθεί το βουλγαρικό κρατικό μόρφωμα. Η πραγματικότητα αυτή, μεταμόρφωσε τους Βουλγάρους από μια ακόμη βαρβαρική παρείσφρηση στα βόρεια σύνορα της αυτοκρατορίας, όπως εκείνη των Ούνων, των Γότθων ή και των Αβάρων, οι οποίοι ωστόσο αποδείχθηκαν δυναμικότεροι, καθιστώντας το κράτος τους μια ισχυρή περιφερειακή δύναμη και ρυθμιστικό, ενίοτε, παράγοντα των πολιτικών αλλά και στρατιωτικών πραγμάτων της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Κατά τον 7^ο αιώνα μ.Χ., η βυζαντινή αυτοκρατορία βιώνει μια από τις δυσκολότερες περιόδους της Ιστορίας της. Το πρώτο μισό του αιώνα γνωρίζει την κατάρρευση του αμυντικού συστήματος στον Δούναβη, την ήττα από τους Πέρσες στην Ανατολή, τα διαδοχικά εσωτερικά πραξικοπήματα ως την τελική επικράτηση του Ηρακλείου, την τελική νίκη κατά των Περσών και -στο δεύτερο πια μισό του αιώνα- την εμφάνιση και την αστραπιαία εξάπλωση του Ισλάμ που επισφραγίζεται με την πτώση της Παλαιστίνης, της Συρίας και της Αιγύπτου. Η παραπάνω απαρίθμηση των γεγονότων αυτών δεν αποσκοπεί παρά στο να καταδείξει την πολυκύμαντη πραγματικότητα της εξεταζόμενης περιόδου, χωρίς μάλιστα να γίνεται μνεία στις θεολογικές και θρησκευτικές έριδες εντός της αυτοκρατορίας. Ταυτόχρονα, στην Ιταλία και την δυτική Ευρώπη, οι

γερμανικές φυλές που συντέλεσαν τα μέγιστα στην εξάλειψη της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αναλώνονται σε μεταξύ τους πολέμους με την παπική εξουσία να επιχειρεί την αυτοπροβολή της ως μόνου υπερτοπικού θεσμού.

Η κατάσταση αυτή, μεταβάλλεται μερικώς, όσον αφορά την παπική εξουσία από τα μέσα του 8^{ου} μ.Χ. αιώνα, όταν η έδρα της βυζαντινής εξουσίας στην Ιταλία, η Ραβέννα, καταλαμβάνεται από τους Λομβαρδούς. Μια σειρά πολιτικών εξελίξεων, οι οποίες θα παρουσιαστούν αναλυτικά στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, απωθούν την Παπосύνη από την Ανατολή και την ωθούν στο να αναζητήσει νέο προστάτη έναντι των ποικίλων Λομβαρδών, γερμανικού φύλου της βόρειας Ιταλίας αλλά και των Αράβων.

Στα τέλη του 9^{ου} αιώνα μ.Χ., ο Βούλγαρος ηγεμόνας Βόρις καλεί ιεραπόστολους από την Κωνσταντινούπολη για να μεταδώσουν την νέα χριστιανική πίστη στον λαό του. Το βασίλειο του είναι μια περιφερειακή δύναμη που έχει δεχθεί επιδράσεις από την εκκλησία της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και που έχει μιμηθεί και φθονήσει την μεγαλοπρέπεια της βυζαντινής αυλής. Η ιστορική αυτή στιγμή σημειώνεται σε μια εποχή όπου ο ανταγωνισμός μεταξύ της δυτικής και της ανατολικής Εκκλησίας ιδιαίτερα γύρω από το ζήτημα της άσκησης επιρροής, μέσω του ιεραποστολικού έργου, στους σλαβικούς πληθυσμούς έχει κορυφωθεί.

Η ανατολική Εκκλησία ενωμένη, μετά την νίκη της Ορθοδοξίας κατά την Εικονομαχία και η δυτική Εκκλησία ενισχυμένη πολιτικά, έχοντας την πλήρη κηδεμονία της κατακερματισμένης Δύσης, επιδίδονται σ' έναν αγώνα που θα οδηγήσει αναπόδραστα σε ρήξη και σχίσμα την έως τότε ενωμένη Εκκλησία. Θέτοντας ως προμετωπίδες ζητήματα εκκλησιολογικά και κατόπιν θεολογικά, οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές ενδιαφέρονται πολύ λιγότερο για την ιεραποστολή στην Βουλγαρία ή την Μοραβία και πολύ περισσότερο για την δικαίωση της δικής τους θεώρησης των πραγμάτων.

Ένα θέμα πολυποίκιλο, με πολλές και διαφορετικές αφετηρίες αλλά που συνυφίνεται σ' ένα αρμονικό αν και πολυσχιδές σύνολο. Η παρουσίαση των μυθικών απαρχών των βουλγαρικών φύλων, θα προηγηθεί μαζί με την εξιστόρηση αγώνων των πρώτων Βούλγαρων ηγεμόνων κατά της βυζαντινής αυτοκρατορίας ώστε να γίνει ευκολότερα κατανοητό το ιστορικό παρόν του εκχριστιανισμού της Βουλγαρίας. Παράλληλα, θεωρείται πως η παρουσίαση των γεγονότων αλλά και των συνεπειών της απόφασης του Βούλγαρου ηγεμόνα να προχωρήσει στον

εκχριστιανισμό του κράτους του, καταδεικνύει τους κινδύνους που ελλόχευαν με την επιλογή του ενός ή του άλλου εκκλησιαστικού στρατοπέδου. Ολοκληρώνοντας, η μεσαιωνική βουλγαρική αυτοκρατορία, δεν θα μπορούσε να είναι η ίδια εάν δεν είχε προηγηθεί η πρόσκληση από τον Βόρι της βυζαντινής ιεραποστολής η οποία προσέφερε όχι μόνον στον βουλγαρικό, αλλά σε ολόκληρο τον σλαβικό κόσμο μια νέα και σωτήριο πίστη και ένα αλφάβητο με το οποίο μπόρεσε να εκφραστεί, να υμνήσει τον Θεό, να εξωτερικεύσει την καλλιτεχνική του φύση, προσφέροντας πολιτισμό.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Πηγές

Photius, *Epistulae et Amphilochia*, (eds.) B. Laourdas – W. G. Westerink, τ. Α΄-Στ΄, Leipzig 1983-1987.

Βοηθήματα

Βαλαής Δ., «Η καθιέρωση της τιμής των ιεραποστόλων Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στη Γενέτειρά τους Θεσσαλονίκη», *Σύνθεσις*, 2 (2013), 68-92.

Chrysos Eu., «Rome and Constantinople in Confrontation: the Quarrel over the Validity of Photius's Ordination», *Byzantium in Dialogue with the Mediterranean. History and Heritage*, Boston 2019, 24-46.

Dvornik Fr., *The Photian Schism: History and Legend*, Cambridge University Press 1948.

Κύριλλος και Μεθόδιος: το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Κύριλλος και Μεθόδιος: το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων (Θεσσαλονίκη, 20-30 Νοεμβρίου 2013)», επιμ. Α.-Α. Ταχιάος, Θεσσαλονίκη 2015.

Μαλιγκούδης Φ., «Ο Κωνσταντίνος - Κύριλλος ως σκαπανέας μιας πολιτιστικής επανάστασης», *Ελληνισμός και Σλαβικός Κόσμος*, Θεσσαλονίκη 2006, 137-143.

Νιχωρίτης Κ., *Κύριλλος και Μεθόδιος: Το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2015.

Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ. *Οι Βαλκανικοί λαοί κατά τους Μέσους Χρόνους*. Θεσσαλονίκη 1992.

Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μ., *Πηγές της Βαλκανικής Ιστορίας 6ος – 10ος αι. (Επιλογή κειμένων)*, Θεσσαλονίκη 1995.

- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ. «Ηγεμονική ιδέα και βυζαντινές επιδράσεις στη Βουλγαρία ως τον εκχριστιανισμό (681-864). Η μαρτυρία των πρωτοβουλγαρικών επιγραφών», *Βυζάντιο και Σλάβοι-Ελλάδα και Βαλκάνια* (6ος-20ός αι.), Θεσσαλονίκη 2001, 105-118.
- Sajlonic M., «Η κυριλλομεθοδική παράδοση και ο σύγχρονος διάλογος Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών περί της επανένωσης της Εκκλησίας», *Fragmenta Hellenoslavica*, 3 (2016), 120-135.
- Ταρνανίδης Ι., «Το σλαβικό αλφάβητο: οι δημιουργοί του και ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριάρχη και του Βυζαντινού Αυτοκράτορα», *Σελίδες από την εκκλησιαστική γραμματεία των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Ταρνανίδης Ι., «Ο Πατριάρχης Φώτιος και η διάδοση του Χριστιανισμού στους Σλάβους», ΠΕΣ Μνήμη Αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Μεγάλου Φωτίου Αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκη 1994, 483-491.
- Ταχιάου Α. Αι., Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι Θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας, Θεσσαλονίκη 1992.
- Χαριζάνης Γ., «Βούλγαροι: Έθνος ρυπαρόν και ακάθαarton (Θεοφ. Χρον. Εκδ. C. De Boor I. 358.12). Η στάση των Βυζαντινών έναντι των Βουλγάρων (7ος – 10ος αι.)», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δ.Π.Θ., Κομοτηνή 2018, 78-95.
- Χατζηλέλεκας Δ., Η ιστορική εξέλιξη των πηγών για τους αγίους Κύριλλο και Μεθόδιο, τους διδασκάλους και Φωτιστές των Σλάβων, Φλώρινα 2013.
- Χρήστου Π., Κύριλλος και Μεθόδιος, οι Θεσσαλονικείς Φωτισταί των Σλάβων, Θεσσαλονίκη 1992.
- Χριστοφιλοπούλου Αι., *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Β1 (610-867), Αθήνα 1981.

Οι σχέσεις της Αλβανίας με τη Γιουγκοσλαβία από τον Β' Π.Π. έως τη δεκαετία του 1960

Αρτιόλα Γκαβιά

Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Οι στόχοι και τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που θα απαντηθούν στην συγκεκριμένη διπλωματική εργασία είναι τα παρακάτω:

Η ανάλυση των διμερών σχέσεων Αλβανίας - Γιουγκοσλαβίας: Πώς εξελίχθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο;

Η κατανόηση του ρόλου των Χότζα και Τίτο: Ποιος ήταν ο ρόλος των ηγετών Χότζα και Τίτο στις διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών και πώς επηρέασαν την πολιτική κατάσταση; Ποιο ρόλο διαδραμάτισαν οι ιδεολογικές διαφορές (κομμουνισμός, εθνικισμός) στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών;

Η ανάλυση των πολιτικών και κοινωνικών επιπτώσεων: Πώς διαμορφώθηκε η εσωτερική πολιτική των δύο χωρών και ποιες ήταν οι επιπτώσεις αυτών των σχέσεων στην κοινωνία;

Η κατανόηση της γεωπολιτικής σημασίας: Πώς επηρέασαν οι σχέσεις μεταξύ της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας τη γεωπολιτική σταθερότητα στα Βαλκάνια;

Η επεξεργασία των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων: Πώς εξελίχθηκε η εμπορική συνεργασία και ποιες ήταν οι οικονομικές επιπτώσεις των σχέσεων αυτών στις δύο χώρες;

Η αναζήτηση των πολιτιστικών επιρροών: Πώς επηρέασε η ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων τις δύο κοινότητες;

Πλαίσιο ανάπτυξης της διπλωματικής εργασίας είναι:

Χρονολογικό Πλαίσιο: Θα ξεκινήσω με την ανάλυση των σχέσεων μεταξύ της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και θα προχωρήσω χρονολογικά μέχρι το 1960.

Θεματικό Πλαίσιο: Θα οργανώσω τη διπλωματική μου εργασία με βάση θεματικά πλαίσια, προσεγγίζοντας διαφορετικές πτυχές των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Για παράδειγμα, στο πρώτο κεφάλαιο θα εμβαθύνω στα πολιτικά πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο τον Χότζα και τον Τίτο. Ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλύσω τις πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις Αλβανίας - Γιουγκοσλαβίας, την γεωπολιτική σημασία, τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις και τέλος τις πολιτιστικές ανταλλαγές.

Διάρθρωση περιεχομένου

Πρόλογος

Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή

1.1 Διατύπωση του θέματος: Η εξέλιξη των σχέσεων από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι το 1960.

1.2 Σύντομη επισκόπηση της ιστορίας των σχέσεων Αλβανίας - Γιουγκοσλαβίας.

1.3. Βιογραφίες Χότζα και Τίτο.

Κεφάλαιο 2 : Σχέσεις Αλβανίας – Γιουγκοσλαβίας

2.1 Ιστορική Ανασκόπηση των Σχέσεων Αλβανίας – Γιουγκοσλαβίας

2.1.1 Περίοδος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Ανάπτυξη των σχέσεων και συνεργασίας.

2.1.2 Αντιπαράθεση και διαφορές: Ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν σε διαφωνίες και εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών.

2.2 Η Σχέση Τίτο - Χότζα και ο Ρόλος της στις Σχέσεις Αλβανίας – Γιουγκοσλαβίας

Αρχική συνεργασία και φιλία: Επισκόπηση της περιόδου όπου οι δύο ηγέτες είχαν καλές σχέσεις.

Διαφωνίες και αποστασιοποίηση: Ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν σε απόσταση και την ρήξη των σχέσεων.

Κεφάλαιο 3 : Διαφορετικές πτυχές των σχέσεων Αλβανίας - Γιουγκοσλαβίας

Κοινωνικοί και Πολιτικοί Παράγοντες

3.1.1 Εξέλιξη των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών στην Αλβανία και τη Γιουγκοσλαβία

Επιδράσεις αυτών των παραγόντων στις διμερείς σχέσεις
Γεωπολιτική Σημασία και Επιπτώσεις
3.2.1 Ανάλυση της γεωπολιτικής θέσης των δύο χωρών
3.2.2 Επιπτώσεις των σχέσεων στην περιοχή των Βαλκανίων
Οικονομικές Σχέσεις
3.3.1 Ανάλυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών
3.3.2 Επιπτώσεις αυτών των σχέσεων στις οικονομίες τους
Κεφάλαιο 4 : Συμπεράσματα
Ανασκόπηση των κύριων ευρημάτων και γενικής αξιολόγησης.
Βιβλιογραφία

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- D. Valentina, *Historia e Shqiperise 1912-2000*, [Ιστορία της Αλβανίας 1912-2000], Tirane, 2007.
- El. Robert, *Historical Dictionary of Albania*, Second Edition, Toronto, 2010.
- B. Jü. Fischer, "Albania at War, 1939-1945." Purdue University Press, 1999.
- B. Jü. Fischer, *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian Rules of South Eastern Europe*, London, 2007.
- Gr. Sulo, *30 vjet prane shokut Enver Hoxha*, [30 χρόνια κοντά στον σύ-ντροφο Ενβέρ Χότζα], Tirane, 1986.
- En. Hoxha, *Titistet*, [Οι Τίτοϊκοί], Tirane, 1982.
- P. Kola, "The Search for Greater Albania." C. Hurst & Co. Publishers, 2003.
- Enver Luli. "Enver Hoxha: The Iron Fist of Albania." Routledge, 2016.
- J. R. Lampe, "Yugoslavia as History: Twice There Was a Country." Cambridge University Press, 2000.
- N. Malcolm, "Kosovo: A Short History." Harper Perennial, 1999.
- H. Myzyri, *Historia e Shqiperise dhe e Shqiptareve*, [Ιστορία της Αλβανίας και των Αλβανών], Prizren, 2001.
- Pr. Petrovic, "Tito and His Comrades." East European Monographs, 1990.
- St. Pollo, A. Puto, *Ιστορία της Αλβανίας*, [μτφρ. Μπάμπης Ακτσόγλου], Θεσσαλονίκη, 1980.
- B. Καρακωνστανόγλου, Κ. Κεντρωτής, Ε. Μαντά, Σ. Σφέτας, *Το Κόσσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Σπ. Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, τ. 2, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Σ. Σφέτας, Κ. Κυριάκος, *Οι Αλβανοί των Σκοπίων, Θέματα εθνοτικής συνύπαρξης*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη, 1995.

Γ. Χρηστίδης, Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια, Θεσσαλονίκη, 2003.

**Σλαβική μυθολογία: θεοί, ήρωες και πνεύματα.
Μια συγκριτική παρουσίαση του μυθολογικού σλαβικού παρελ-
θόντος σε σχέση με την ελληνική μυθολογία.**

Δήμητρα Θεοδώρου

Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας

Βασικός στόχος της εργασίας είναι η ανάλυση των ομοιοτήτων και των διαφορών ανάμεσα στο σλαβικό και ελληνικό πάνθεον. Επίσης, η εργασία αποσκοπεί στην παρουσίαση του μυθολογικού πλαισίου των Σλάβων και επιδιώκει να προχωρήσει σε μία σύγκριση της με το ελληνικό μυθολογικό πλαίσιο.

Τα ερωτήματα που θα διερευνηθούν είναι τα εξής:

- Ποιοι είναι οι θεοί, οι ήρωες και τα πνεύματα των Σλάβων;
- Πόσοι από αυτούς βρίσκονται σε αντιστοιχία με θεούς, ήρωες και πνεύματα της μυθολογίας των Ελλήνων;
- Υπάρχουν μύθοι των Σλάβων που βρίσκονται σε αντιστοιχία με τους μύθους των Ελλήνων;

Όλα αυτά αφού προηγηθεί μία απόπειρα προσέγγισης των θεμελίων της σλαβικής και της ελληνικής μυθολογίας.

Γενικό πλαίσιο της εργασίας

Η μυθολογία είναι η βάση πολλών λαών στην οποία στηρίχθηκαν οι πρώτες απόπειρες των ανθρώπων να προσεγγίσουν το άγνωστο και τα φυσικά φαινόμενα. Οι θεοί, οι ήρωες και τα πνεύματα χρησιμοποιήθηκαν για να ερμηνευτεί ο κόσμος από τους ανθρώπους. Η μυθολογία των Σλάβων περιλαμβάνει μια πληθώρα τέτοιων παραδειγμάτων και η αντιστοιχισή τους σε σχέση με την ελληνική μυθολογία θα ήταν ένα ενδιαφέρον θέμα για την προσέγγιση των απόψεων που σχημάτισε ο τότε κόσμος για το περιβάλλον και το άγνωστο. Το πλαίσιο στο οποίο

αναφέρεται η συγκεκριμένη εργασία είναι εκείνο του μυθολογικού παρελθόντος των λαών. Οι μύθοι ως έννοιες συνδέονται με τις παραδόσεις και τους θρύλους ενός λαού, ο οποίος επιχειρεί για πρώτη φορά να ερμηνεύσει τη δημιουργία του κόσμου. Ο μύθος οφείλει τη γέννησή του στις πολιτιστικές ανάγκες που υπαγορεύουν την διερεύνηση και τη διαμόρφωση της ιδιαίτερης πολιτισμικής κουλτούρας και της κοινωνικής ταυτότητας μιας φυλής, μιας πόλης, ενός έθνους. Στην ουσία πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια ενός λαού να αποκτήσει μια θρησκευτική βάση. Μια προσπάθεια που οδήγησε τους λαούς να αναζητήσουν στους μύθους την πρώτη αρχή του κόσμου και των ανθρώπων υιοθετώντας τα πρώτα θρησκευτικά στοιχεία. Εξάλλου, για να δημιουργηθεί ένας μύθος χρειάζεται να συνδεθούν τα στοιχεία της λογικής και της φαντασίας, προκειμένου να δοθεί μια εξήγηση για τα στοιχεία του κόσμου.

Όσον αφορά τη σλαβική μυθολογία οι μύθοι και οι ιστορίες της γεννήθηκαν πριν από περίπου 3.000 έτη και παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά με τις υπόλοιπες θρησκείες που συνδέονται με την Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκή θρησκεία. Οι θεότητες των Σλάβων είναι πάρα πολλές. Το πιο πιθανό είναι ότι για καθεμία φυλή υπήρχαν συγκεκριμένοι θεοί τους οποίους λάτρευε και γεωγραφικά εκτεινόταν από τις ακτές της Βαλτικής έως τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

Από την άλλη πλευρά, η Ελληνική μυθολογία δεν έχει αυστηρό χρονικό πλαίσιο. Οι ελληνικοί μύθοι προέρχονται από διάφορες περιοχές όπως την αρχαία Βαλκανική Χερσόνησο (Θράκη, Βοιωτία, Αττική, Πελοπόννησος, Αργος και Μυκήνες), την Κρήτη και άλλα νησιά, την Μικρά Ασία, ακόμα και την Βαβυλώνα και το Σουμέρ. Τα κείμενα του Όμηρου αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή για τις ιστορίες των Ελλήνων. Τα έργα του γράφτηκαν ανάμεσα στην περίοδο 750 με 700 π.Χ.. Οι ήρωες και οι θεότητες των Ελλήνων είναι πάνω από 6.000 και η φήμη τους εκτείνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Η οικουμενικότητα της οφείλεται στην προέλευσή της η οποία έλκεται από τους μύθους και τα τραγούδια του λαού. Μέσα από το σύνολο των μύθων επιδιώκεται η έκφραση των προσδοκιών και των ιδανικών του ελληνικού λαού.

Βασική δομή της εργασίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικό πλαίσιο της μυθολογίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο - ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Θα οριστούν οι έννοιες μύθος και μυθολογία

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΘΕΟΣ;

Θα οριστεί η έννοια Θεός

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Θα προσδιοριστούν το ιστορικό πλαίσιο και οι πηγές από τις οποίες μπορεί να αντλεί πληροφορίες η μυθολογία

ΤΑ ΕΙΔΗ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΜΥΘΩΝ

Θα γίνει αναφορά στα είδη των μύθων σε σχέση με τον σκοπό που επιτελούν (παιδαγωγικοί, επώνυμοι, αρχαίοι ελληνικοί μύθοι, αλληγορικοί μύθοι, ψευδείς μύθοι) και θα αναλυθεί ο σκοπός που υπηρετούν (διαπαιδαγώγηση, τιμή ηρώων, παροχή γνώσεων για τον κόσμο κτλ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο – Η ΣΛΑΒΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

2.1 ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΣΛΑΒΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Θα προσεγγιστεί η σλαβική ταυτότητα

2.2 ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΛΑΒΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Θα αναζητηθούν οι ρίζες της σλαβικής μυθολογίας

2.3 Η ΣΛΑΒΙΚΗ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ

Θα παρουσιαστεί η σλαβική κοσμολογία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της

2.4 ΤΟ ΣΛΑΒΙΚΟ ΠΑΝΘΕΟΝ

Θα παρουσιαστούν οι θεοί, οι ήρωες και τα πνεύματα των Σλάβων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

3.1 ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Θα παρουσιαστεί η ελληνική ταυτότητα

3.2 ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Θα αναζητηθούν οι ρίζες της ελληνικής μυθολογίας

3.3 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ

Θα παρουσιαστεί η ελληνική κοσμολογία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της

3.4 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΘΕΟΝ

Θα παρουσιαστούν οι θεοί, οι ήρωες και τα πνεύματα των Ελλήνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο – ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΛΑΒΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΝΘΕΟΥ

Θα γίνει συγκριτική παρουσίαση των σλαβικών και των ελληνικών μυθολογικών στοιχείων σε αντιστοιχία.

4.1 ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΣΛΑΒΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΘΕΩΝ, ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

Θα επιχειρηθεί η παρουσίαση των θεών, των ηρώων και των πνευμάτων των Σλάβων σε αντιστοιχία με εκείνους των Ελλήνων

4.1.1 Θεοί

4.1.2 Θεές

4.1.3 Ήρωες

4.1.4 Πνεύματα

4.2 ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΥΘΩΝ

Θα αναζητηθούν οι μύθοι που συναντάμε σε αντιστοιχία στους δύο λαούς, Έλληνες και Σλάβους, με σκοπό να εντοπιστούν τα κοινά σημεία τους αλλά και οι τρανταχτές διαφορές του.

Συμπεράσματα

Θα εξαχθεί ένα γενικό συμπέρασμα από την προσέγγιση του θέματος της εργασίας και θα συνοψιστούν τα βασικά της σημεία.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Κακρίδης Θ. Ι., Ελληνική μυθολογία, [5 τόμοι], Αθήνα 1986.

Κρασανάκης Α.Γ., Η Ελληνική μυθολογία, Αθήνα 1990.

Νιχωρίτης Γ.Κ., Παγανιστικές λατρείες του σλαβικού κόσμου, Θεσσαλονίκη 2013.

Ξενόγλωσση

Campbell J., Οι μάσκες του Θεού. Πρωτόγονη μυθολογία, (μετάφρ. Θ. Σιαφαρικός), Αθήνα 1995.

Causidis N., Mythical Pictures of South Slavs, *Studia Mythologica Slavica* II, (1998), p. 275-296.

Daly N.K., *Greek and Roman Mythology from A to Z*, New York 2009.

Dixon-Kennedy M., *Encyclopedia of Russian & Slavic Myth and Legend*, California 1998.

Dragnea M., *Slavic and Greek-Roman Mythology, Comparative Mythology, Brukenthalia Acta Musei*, No 3, 2013.

Kearney R., *Ξένοι, θεοί και τέρατα*, (μετάφρ. Ν. Κουφάκης), Αθήνα 2006.

Kerenyi K., *Η Μυθολογία των Ελλήνων*, Αθήνα 1998.

Kushnir D., *Creatures of Slavic Myth*, (The Slavic Way Series – Book 4), USA 2018.

Kutarev V.O. et al., *New Researches on the Religion and Mythology of the Pagan Slavs 2*, France 2023.

Leeming D., Oxford Companion to World Mythology, New York 2005

Parker J., Mills A. & Stanton J., Mythology: Myths, Legends & Fantasy, Australia 2007.

Witzel E.J.M., The Origins of the World's Mythologies, New York 2012.

Ηλεκτρονικές πηγές

Δέκα θουλικά πλάσματα της Σλαβικής Μυθολογίας. <http://www.thedailyowl.gr/10-mythical-slavic-creatures>

Δεληκάρη Α. *Ιστορία των Σλαβικών Λαών*. file:///C:/Users/User/Downloads/ENOTHTA_01.pdf

Θουλικά πλάσματα της Σλαβικής Μυθολογίας. <http://www.thedailyowl.gr/10-mythical-slavic-creatures>

Spirits of the Slavic World. <https://tinyurl.com/ycyeknbp>

Stojanović Milica, *Slavic mythology as a part of our life*. <http://online.fliphtml5.com/zjux/aoxp/>

Η βουλγαρική παρουσία στην ευρύτερη περιοχή των Γιαννιτσών από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Θρησκευτική, ιστορική και εθνική επισκόπηση

Νικολέττα Ιγνατιάδου

Η διπλωματική μου εργασία επιχειρεί την μελέτη της βουλγαρικής παρουσίας στην ευρύτερη περιοχή των Γιαννιτσών από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως τα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στοχεύει να παρουσιάσει το ιστορικό υπόβαθρο της ευρύτερης περιοχής των Γιαννιτσών, να αναδείξει τις σχέσεις των ορθοδόξων κοινοτήτων με τη βουλγαρική Εξαρχία και την Ουνία στην εν λόγω περιοχή. Επιδιώκει να αναδείξει τις διπλωματικές, πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην εθνοπολιτική διένεξη που εξελίχθηκε γύρω από τη λίμνη των Γιαννιτσών ανάμεσα σε Έλληνες και Βούλγαρους Κομιτατζήδες την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα. Παράλληλα, επιδιώκει να φέρει στο φως γεγονότα που έλαβαν χώρα στην ίδια την πόλη που αφορούσαν τον γηγενή χριστιανικό πληθυσμό που στην πλειοψηφία του ήταν σλαβόφωνος και αγωνιζόταν να διατηρήσει την δική του πολιτική ταυτότητα μέσω της πολιτικής προπαγάνδας και της εκκλησιαστικής συσπείρωσης.

Επίσης, ερευνά τις πληθυσμιακές ανακατατάξεις, μετοικεσίες αλλά και διωγμούς Σλαβοφώνων από το 1912 έως το 1930, αποτέλεσμα των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων αλλά και των νέων γεωπολιτικών δεδομένων. Τέλος, θα προσπαθήσει να απαντήσει σε ερωτήματα που έχουν τεθεί γύρω από τη δράση της Οχράνας και μερίδας Σλαβοφώνων κατοίκων της Δυτικής Μακεδονίας και της Έδεσσας (1941-1943) που είχε ως αποτέλεσμα περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας εκτός από τη διπλή κατοχή να καταπιέζονται και από Βούλγαρους, γεγονός που συνέλαβε στην ενίσχυση του εθνικού μίσους. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει την αντοχή που επέδειξε ο ελληνικός πληθυσμός στις πανταχόθεν πιέσεις, θρησκευτικές, πολιτικές, εθνοτικές που δέχτηκε και τον

τρόπο με τον οποίο διαμόρφωσε την εθνική του ταυτότητα μέσα σε αυτό το πολυσύνθετο γεωπολιτικό περιβάλλον.

Η ιστορική παρουσία της εργασίας ξεκινά από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου η Μακεδονία είναι υπό τον οθωμανικό ζυγό από τον οποίο απελευθερώνεται η Ελλάδα με τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο. Ακολουθεί ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος εναντίον των Βουλγάρων και στη συνέχεια ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η άφιξη των προσφύγων μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, οι πληθυσμιακές ανακατατάξεις είναι από τα σημαντικότερα γεγονότα που χαρακτηρίζουν την περίοδο μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όπου τελειώνει χρονικά η εργασία.

Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα στα δυτικά της Θεσσαλονίκης εμφανίζεται μια αξιοσημείωτη σλαβική εγκατάσταση. Πρόκειται για τους Δρουγουβίτες των οποίων η αρχική γεωγραφική θέση δεν μπορεί να εξακριβωθεί με ασφάλεια. Αυτό οφείλεται στις δυσκολίες που υπάρχουν όσον αφορά τον εντοπισμό του Κεραμήσιου Κάμπου, κοντά στον οποίο κατοικούσαν οι Δρουγουβίτες, σύμφωνα με τη μαρτυρία των θαυμάτων του αγίου Δημητρίου, περί τα τέλη του 7^{ου} αιώνα. Ο Κεραμήσιος Κάμπος βρισκόταν πιθανότατα δυτικά της λίμνης των Γιαννιτσών και ανατολικά του Βερμίου. Στον 14^ο αιώνα στα ζοφερά χρόνια του σουλτάνου Μουράτ Α' (1360-1389) ο πολεμιστής Γαζή Εβρενός που πιθανολογείται ότι ήταν ελληνικής καταγωγής κατέλαβε με τους Οθωμανούς μεγάλες περιοχές στη Μακεδονία. Θύμα του ιμπεριαλιστικού αυτού πολέμου υπήρξε και η επαρχία των Γιαννιτσών. Η παρουσία του τάφου-μαυσωλείου του Γαζή Εβρενός στα Γιαννιτσά είχε καταστήσει την πόλη μεγάλο θρησκευτικό κέντρο των μουσουλμάνων. Καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωμανοκρατίας ο γεωγραφικός χώρος της Μακεδονίας γνώρισε αρκετές δημογραφικές ανακατατάξεις. Τα αίτια πίσω από αυτές τις ανακατατάξεις πολλά και σχετικά με τα ιστορικά δεδομένα της εποχής (επιδημίες, μετακινήσεις πληθυσμών, πολεμικές συγκρούσεις, παιδομάζωμα κ.λ.π.). Το 1904 ο διπλωμάτης Γ. Τσορμπατζόγλου, που επισκέπτεται την πόλη των Γιαννιτσών κάνει λόγο για τουρκικά, ελληνικά και βουλγαρικά σπίτια. Το ίδιωμα που χρησιμοποιείται από πολλούς Γιαννιτσώτες και το οποίο έπαιξε ρόλο στην ξένη προπαγάνδα είναι σλαβόηχο. Η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1878 ενισχύει τις βουλγαρικές εθνικιστικές τάσεις. Στα πλαίσια της βουλγαρικής προπαγάνδας ιδρύεται στα Γιαννιτσά βουλγαρικό -εξαρχικό σχολείο και λειτουργεί Εξαρχικός Ναός στο όνομα των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου.

Παράλληλα με την βουλγαρική προπαγάνδα στην πόλη υπάρχει και η ουνιτική προπαγάνδα που και αυτή έχει στόχο τους σλαβόφωνους, η

οποία αν και κατά βάση θρησκευτική εμφανίζει γρήγορα φιλοβουλγαρικές τάσεις. Η παρουσία των Βούλγαρων στα Γιαννιτσά συνοδευόταν από τρομοκρατία, οικονομικό πόλεμο και δολοφονίες και έτσι οδηγούμαστε στην ένοπλη πλέον φάση του Μακεδονικού ζητήματος μεταξύ των ετών 1904-1908. Η Λίμνη των Γιαννιτσών θα πρωταγωνιστήσει στον ένοπλο Μακεδονικό Αγώνα. Δύο προσωπικότητες που ξεχώρισαν στις ένοπλες φάσεις ήταν: ο Βούλγαρος αρχικομιτατζής Αποστόλ Πετκώφ και ο Έλληνας σπλαρχηγός Γκόνος Γιώτας. Ο χώρος της Μακεδονίας ανέκαθεν είχε μια ισχυρή μεταναστευτική παράδοση. Οι Σλαβόφωνοι δεν μπορούσαν να μείνουν ουδέτεροι, έπρεπε να αποφασίσουν. Η επιλογή της μιας ή της άλλης εθνικής ταυτότητας ήταν ένα μέσο για να προστατεύσουν ή να βελτιώσουν το κοινωνικό-οικονομικό τους status. Την ανταλλαγή των ελληνοβουλγαρικών πληθυσμών ανέλαβε η Μεικτή Επιτροπή. Μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου με τη Συνθήκη Νεϊγύ, Ελλάδα και Βουλγαρία αποφάσισαν αμοιβαία μετανάστευση γλωσσικών, θρησκευτικών και φυλετικών μειονοτήτων που κατοικούσαν στα εδάφη τους. Η συνθήκη βρήκε ανταπόκριση στους σλαβόφωνους λόγω του δικαιώματος που τους δόθηκε ατελώς να πάρουν μαζί τους την κινητή περιουσία τους και να εκποιήσουν την ακίνητη. Στην Μακεδονία λίγοι Σλαβόφωνοι μετανάστευσαν -κυρίως οι φανατικοί ανθέλληνες- και αυτό έγινε και λόγω της κοινωνικής πίεσης που ασκήθηκε μετά το 1914 από την άφιξη στη Μακεδονία Ελλήνων προσφύγων από την Μικρά Ασία και τον Πόντο. Με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το μακεδονικό ζήτημα ήρθε πάλι στην επιφάνεια. Οι Βούλγαροι, σύμμαχοι Γερμανών και Ιταλών, επιδίωξαν να λυθεί το ζήτημα, με βάση τα συμφέροντά τους. Ολόκληρη η Ανατολική Μακεδονία βρισκόταν υπό βουλγαρική κατοχή και αναπτύχθηκε μια έντονη βουλγαρική προπαγάνδα στη Δυτική Μακεδονία. Στα μέσα του 1943 "βουλγαρίζοντες" συγκρότησαν την Οχράνα, ένα είδος αστυνομικής δύναμης με σκοπό να προστατεύσει "τον καταπιεζόμενο βουλγαρικό πληθυσμό" αλλά δυστυχώς ακολούθησε τυχοδιωκτική δράση. Η προπαγάνδα της Οχράνα προωθούσε την ιδέα μιας αυτόνομης Μακεδονίας με ανομολόγητο στόχο την τελική ενσωμάτωση αυτής στη Βουλγαρία.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έληξε και η Ελλάδα έχοντας πολεμήσει σκληρά στο πλευρό των Συμμάχων αν και είχε το ηθικό ανάστημα να εγείρει θέμα όσον αναφορά στο όνομα του νότιου ομόσπονδου κράτους της Γιουγκοσλαβίας, επέλεξε να σιωπήσει λόγω στρατηγικών υστεροβουλιών. Ο βουλγαρικός αλυτρωτισμός εθεωρείτο ως πρωταρχικό ζήτημα Εθνικής Ασφάλειας με αποτέλεσμα να φτάσουμε τη δεκαετία του

1990 να τεθεί το ονοματολογικό ζήτημα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Απ., Οι Δυτικομακεδόνες απόδημοι επί Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1958.
- Βακαλόπουλος Κ., Το Μακεδονικό Ζήτημα(1856-1913), Αθήνα 1999.
- Γεωργιάδου Σ., Η ταυτότητα των Σλαβόφωνων του Δήμου Πέλλας της Μακεδονίας, Αθήνα 2009.
- Καραγεωργούδης Εμμανουήλ, Η Επαρχία Βοδενών, Θεσσαλονίκη 2015.
- Κοντογιώργη Ελ., Σλαβόφωνοι και πρόσφυγες. Κοινωνικές, Δημογραφικές και Εθνολογικές πλευρές του Μακεδονικού Ζητήματος κατά τη Μεταπολεμική περίοδο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας [http://ojs.lib.uom.gr/atricles/download PDF](http://ojs.lib.uom.gr/atricles/download/PDF).
- Λάζου Ελ., Η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα Γιαννιτσών (β' μισό του 19^{ου} αι.-1912), Μεταπτυχιακή Εργασία που υποβλήθηκε στο τμήμα Θεολογίας του Α.Π.Θ., επιβλέπουσα καθηγήτρια Αντωνία Γρ. Κυριαζή, Θεσσαλονίκη 2019.
- Μανίκας Ι., «Εργα και ημέραι της Ουνίας στη Μακεδονία. Η περίπτωση του Βουλγαροουνίτη Επισκόπου Λαζάρ Μπλαντένωφ», Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Νέα σειρά Τμήμα Ποιμαντικής, Τόμος 9 (2004) 307-322.
- Μιχαηλίδης Ι., Διδακτορική διατριβή: Σλαβόφωνοι Μετανάστες και Πρόσφυγες από τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη (1912-1030) Α.Π.Θ., επιβλέπων καθηγητής Ι. Κολιόπουλος, Θεσσαλονίκη 1996.
- Μπελεγάκη Ολ., Μεταπτυχιακή εργασία: Πτυχές της δράσης της Οχράνας στη Δυτική Μακεδονία με βάση νεότερες βουλγαρικές πηγές (1941-1943), Θεσσαλονίκη 2010.
- Παπαδοπούλου Π., Μεταπτυχιακή εργασία, Ουνία στα Γιαννιτσά, δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα έως τις μέρες μας, Θεσσαλονίκη 2016.
- Τιμοθεάδης Τ., «Οι Εκκλησίες των Γιαννιτσών», στο Φίλιππος, εκδ. ΙΛΕΦ, τευχ.8 (1994).
- Τιμοθεάδης Τ., Τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) το 1904 μέσα από την έκθεση του Γεωργίου Τσορμπατζόγλου *ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ*, Τομ. 34, Αρ. 1(2004).

Η διατήρηση της εθνοθηρσκευτικής ταυτότητας των Ελλήνων του Πόντου στις συνθήκες διώξεων και βίαιων μετακινήσεων κατά τον 20ο αιώνα στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης

Ντιάνα Καλαϊτζίδη

Αντικείμενο της έρευνας αποτελεί η μελέτη της εθνοθηρσκευτικής ταυτότητας των Ελλήνων της πρ. Σοβιετικής Ένωσης και η διατήρησή της στις συνθήκες διώξεων και βίαιων μετακινήσεων κατά τον 20ό αιώνα.

Ο βασικός στόχος της εργασίας είναι ο προσδιορισμός της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας των Ελλήνων της πρ. Σοβιετικής Ένωσης, όπως αυτή αποτυπώνεται στην αυτοσυνείδηση και αυτοπροσδιορισμό τους και η διερεύνηση της διατήρησής της στη σοβιετική διαδρομή.

Ειδικότερο σκοπό αποτελεί η εξέταση των κύριων λόγων που οδήγησαν στο να υποστούν οι Έλληνες του Πόντου γενοκτονικές πρακτικές από τους Νεότουρκους και τις σταλινικές διώξεις εν συνέχεια. Στην ουσία, κρίνεται σκόπιμο να απαντηθεί το ερώτημα αν οι Πόντιοι της πρώην Σοβιετικής Ένωσης υπήρξαν θύματα ρατσιστικών συμπεριφορών λόγω της εθνο-θηρσκευτικής τους ταυτότητας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση ή (μερική) αλλοίωσή της.

Από τη στοχοθεσία απορρέουν τα παρακάτω ερωτήματα που κρίνεται σκόπιμο να τεθούν:

Ποιά είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ (λ.χ., το ότι είναι Έλληνες Ορθόδοξοι) και πως αυτά λειτούργησαν ως ενοποιητικά στοιχεία μεταξύ των ομάδων; Χαρακτηρίζονται ή όχι από εθνική και θρησκευτική ομοιογένεια οι προσφυγικές ομάδες πριν και μετά τον ξεριζωμό; Σε ποιο βαθμό έχουν διατηρήσει αυτήν την ομοιογένεια; Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να

προσεγγίσουμε το θέμα σύμφωνα με τις σύγχρονες θεωρίες περί κοινωνικής ταυτότητας, όπως του Tajfel - Turner¹ και του Brown².

Ταυτόχρονα, θα προσδιοριστεί η ποικιλομορφία της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων του Πόντου πριν τον ξεριζωμό και τις μετατοπίσεις. Θα εντοπιστούν και θα καταγραφούν οι μεταβολές και οι πιθανές αλλοιώσεις που αυτή υπέστη σε νέες συνθήκες και οι διαφορές που αναπτύχθηκαν μεταξύ των προσφυγικών ομάδων. Θα εξεταστεί αν αυτές οι συνθήκες χαρακτηρίζονται από διώξεις. Θα διερευνηθεί αν οι μετατοπίσεις και οι εξορίες που υπέστησαν οι Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης άπτονται των γεγονότων του Β' Παγκοσμίου πολέμου, των Βαλκανικών πολέμων ή άλλων συγκρούσεων, στις οποίες ενεπλάκη με άμεσο ή έμμεσο τρόπο η ΕΣΣΔ. Έμφαση θα δοθεί στην τύχη των σοβιετικών Ελλήνων στο φόντο των σταλινικών διώξεων, του ψυχρού πολέμου και της διάλυσης της ΣΕ.

Ιδίως, εκτενής αναφορά θα γίνει στα γεγονότα των ετών 1937 - 1938, όπου στο πλαίσιο των σταλινικών διώξεων έγιναν 14 επιχειρήσεις «εθνικής εκκαθάρισης» σε βάρος ισάριθμων μειονοτήτων. Ανάμεσα στα θύματα του σταλινικού καθεστώτος ήταν και ο ελληνικός πληθυσμός της ΕΣΣΔ. Με το Διάταγμα-Ντιρεκτίβα 50215 η ελληνική σοβιετική μειονότητα είχε θεωρηθεί ύποπτη για «κατασκοπευτική, αντάρτικη και εθνικιστική αντισοβιετική δραστηριότητα»³. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, η εθνοτική καταγωγή ταυτιζόταν με πολιτικό αδίκημα. Υπολογίζεται ότι συνελήφθησαν 15.000 πολίτες ελληνικής καταγωγής. Πρέπει να επισημανθεί ότι σημαντικό τμήμα της μειονότητας, που προερχόταν από τις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και είχε εγκατασταθεί στην ΕΣΣΔ εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής, για δεύτερη φορά μέσα σε λίγα χρόνια βίωνε μια παρόμοια κατάσταση, καθώς λίγα χρόνια πριν είχε βρεθεί στο στόχαστρο των Νεότουρκων εθνικιστών. Η πολιτική αυτή της συλλογικής ευθύνης λόγω της ένταξης σε μια εθνοτική ομάδα και της ενοχοποίησης της πολιτισμικής ταυτότητας, θα αποτελέσει

1. Σύμφωνα με τους Tajfel και Turner (1979), η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις όψεις της αυτοεικόνας ενός ατόμου που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες στις οποίες θεωρεί το άτομο ότι ανήκει.

2. Η θεωρία του Brown (1990) αναπτύχθηκε για την ερμηνεία των διομαδικών σχέσεων και της κοινωνικής αλλαγής. Έχει χρησιμοποιηθεί ως ερμηνευτικό εργαλείο για την εξήγηση πολλών φαινομένων που απασχολούν την κοινωνική ψυχολογία, όπως: ενδοομαδική εύνοια, επίπεδο δέσμευσης και οργανωτική συμπεριφορά.

3. Tzouha Ivan, Греческая операция. НКВД в Украине: книга Памяти, 2017.

βασικό άξονα της σταλινικής πολιτικής κατά συγκεκριμένων μειονοτικών ομάδων⁴.

Στο πλαίσιο της έρευνας κρίνεται βάσιμο να αναφερθεί η μελέτη περίπτωσης της οικογένειας του εξόριστου Έλληνα ιερέα Ιάκωβου Κοτάνοβ, ο οποίος ήταν ένα από τα χιλιάδες θύματα του Στάλιν λόγω της εθνο-θησκευτικής του ταυτότητας.

Ποιο είναι το χρονικό πλαίσιο των μετακινήσεων του ποντιακού πληθυσμού και ποια η γεωγραφική προέλευση των Ποντίων της πρ. ΕΣΣΔ;

Ποιες συνθήκες καθόρισαν τις βίαιες ή όχι μετακινήσεις των ελληνικών πληθυσμών από τον Πόντο προς τη Ρωσία; Θα προσδιοριστούν τα ποικίλα αίτια που υπέθαλψαν το συγκεκριμένο ιδιόμορφο μεταναστευτικό φαινόμενο. Κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι οι μετακινήσεις δεν είχαν σε όλες τις περιπτώσεις βίαιο χαρακτήρα. Για παράδειγμα, οι μετοικεσίες τον 19^ο αιώνα σχετίζονται με τις ευεργετικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά την ένωση της Γεωργίας με τη Ρωσία το 1801, όπου το τσαρικό καθεστώς ενδιαφερόταν για την εγκατάσταση των χριστιανικών πληθυσμών στις νότιες περιοχές της Υπερκαυκασίας. (Π.χ., ίδρυση αμιγώς ελληνικού χωριού στην περιοχή Τσινσκαρό Γεωργίας το 1813).⁵

Αναφορικά με τις περιοχές μετεγκατάστασης, παρουσιάζει ενδιαφέρον να διερευνηθούν οι παράγοντες που καθόρισαν τις «επιλογές» των περιοχών αυτών. Προφανώς, οι Πόντιοι βρίσκουν προστασία από τις βιαιοπραγίες των Νεότουρκων στις περιοχές πέριξ Καυκάσου της ομόδοξης Ρωσίας, οι οποίες γεωγραφικά βρίσκονται πιο κοντά από τις ελλαδικές.

Κρίνεται απαραίτητο να εξεταστεί η σχέση μεταξύ των μετατοπίσεων και των πολέμων. Σε περιπτώσεις μη συσχέτισης των παραπάνω, οι βίαιες εκτοπίσεις των ελληνικών πληθυσμών του Πόντου λειτούργησαν ως ανεξάρτητα σχέδια εξόντωσης που προέβλεπαν στον αφανισμό των χριστιανικών εθνοτήτων (κίνημα Νεότουρκων). Σε αντίθετη περίπτωση, οι μετεγκαταστάσεις έχουν άμεση σχέση με κατά περίπτωση πόλεμο, όπως, για παράδειγμα, μετά τον ρωσο-οθωμανικό πόλεμο των ετών 1828-

4. Αγτζίδης Β. (2013) Η «Ελληνική Επιχείρηση» του Στάλιν», Η Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr/society/506362/i-elliniki-epicheirisi-toy-stalin/>

5. Φωτιάδης Κ., Αλησμόνητες Πατρίδες του Ευξείνου και του Καυκάσου, Τζιαπίρης – Πυραμίδα, 2006.

1829, οι Έλληνες μετανάστευσαν ακολουθώντας τα αποχωρούντα ρωσικά στρατεύματα.

Αλλα ζητήματα που απορρέουν από τα παραπάνω αφορούν τις συνέπειες σε κοινωνικό, πολιτιστικό και γλωσσικό επίπεδο στην πορεία και τον βίο των Ποντίων στις καινούριες τους εστίες. Ιδίως, αναφορικά με τη γλώσσα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η γλωσσική ποικιλομορφία των Ποντίων ανά περιοχές όπου αυτοί μετακινήθηκαν. Θα εξεταστεί εάν η μητρική γλώσσα κάθε ομάδας διατηρήθηκε ή αλλοιώθηκε και σε ποιο βαθμό σε σχέση με την αφομοιωτική δύναμη της περιοχής, στην οποία μετοίκησε, ανάλογα με τις περισσότερες ή λιγότερες ευνοϊκές συνθήκες διαφύλαξης της ταυτότητάς της.

Να σημειωθεί ότι η διατήρηση της ελληνικής ποντιακής διαλέκτου από τους πρόσφυγες του Πόντου σε ετερόκλητο πολιτισμικό περιβάλλον, η οποία ούτως ή άλλως ήταν αποκομμένη από τον υπόλοιπο ελληνικό κορμό για αιώνες⁶, αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία των γλωσσών.

Ιστορικά συμφραζόμενα

Η παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή του Καυκάσου αποδεικνύεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Υπάρχουν μαρτυρίες για την σποραδική παρουσία και παραμονή των Ελλήνων στον Καύκασο και τη σημερινή Ρωσία στη βυζαντινή και οθωμανική περίοδο. Ωστόσο η μαζική τους εγκατάσταση στις χώρες της πρ. Σοβιετικής Ένωσης κορυφώνεται στα τέλη του 19^{ου} – αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν οι ελληνικοί πληθυσμοί εκτοπίζονται από τις πατρογονικές τους εστίες στον Πόντο, μη αντέχοντας τον βίαιο οθωμανικό εξισλαμισμό και εκτουρκισμό.

Η σοβιετική διαδρομή των ελληνικών κοινοτήτων (1917 - 1987) είναι πολυσύνθετη και εγείρει προβληματισμούς αναφορικά με την ταυτότητά τους, το γλωσσικό ζήτημα, την προσπάθεια επιβίωσης και ένταξης στη σοβιετική κοινωνία, ταύτισης με το ιδεολογικό σύστημα, αλλά και σύγκρουσης με την εξουσία. Η πορεία του ποντιακού ελληνισμού στη ΣΕ γνωρίζει σημαντική ανάπτυξη σε πολιτιστικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, παρότι υφίσταται διώξεις και μαζικές εκτοπίσεις σημαντικού τμήματος του πληθυσμού (1937 - 1939).

6. Παπαδόπουλος Α. Ιστορικών Λεξικόν της ποντιακής διαλέκτου, Αθήνα 2016.

Το ελληνικό κίνημα αναγεννάται με την περεστρόικα (1985 - 1991), όπου οι Έλληνες της Ρωσίας καταθέτουν αίτημα στην κυβέρνηση της ΕΣΣΔ για συγκρότηση Αυτόνομης Ελληνικής Επαρχίας στη νότια Ρωσία (1989). Το σχέδιο δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας των αναταραχών που επήλθαν στη χώρα.

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η ελληνική διασπορά κατακερματίζεται στα κράτη που αντικατέστησαν την ενιαία Σοβιετική Ένωση. Ένα μεγάλο μέρος της μετακινήθηκε προς την Ελλάδα.

Ενδεικτική Διάθρωση Περιεχομένου

Η ελληνική παρουσία στις περιοχές του Πόντου

Ο κεμαλισμός και η προσφυγοποίηση των Ελλήνων του Πόντου προς τη Ρωσία

Ο εμφύλιος στη Ρωσία και οι Έλληνες πρόσφυγες

Το γλωσσικό ζήτημα και οι ταυτότητα των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης

Οι σταλινικές διώξεις και η επιβίωση των Ελλήνων στο σοβιετικό περιβάλλον

Η Περεστρόικα και η αναγέννηση του ελληνικού κινήματος

Η ταυτότητα των Ελλήνων της πρ. ΕΣΣΔ και οι μεταβολές που υπέστη στη σοβιετική διαδρομή

Η μελέτη περίπτωσης του Έλληνα ιερέα Ιάκωβου Κοτάνοβ, ο οποίος εξορίστηκε στη Σιβηρία από το Σταλινικό καθεστώς.

Συμπεράσματα

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αγτζίδης Βλ., Ο Κόκκινος Καπνός και ο Ελληνισμός του Καυκάσου, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2010.

Αγτζίδης Βλ., Παρευξείνιος Διασπορά, Εκδοτικός Οίκος Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2001.

Αγτζίδης Βλ., Ποντιακός Ελληνισμός. Γενοκτονία, Σταλινισμός, Περεστρόικα, Εκδοτικός οίκος Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991.

Αγτζίδης Βλ., Πόντος. Μια ιστορία από τον μικρασιατικό βορρά, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα.

Αθανασιάδης Αθ., άρθρο «Μεταναστεύσεις στα Βαλκάνια».

Brown, R. (2000) Social Identity Theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30.

- Zafirov A., Урумы. Кто они? Или последние Ромеи, Салоники 2014.
- Ξανθοπούλου-Κυριακού Α. (1993). Μεταναστεύσεις Ελλήνων στον Καύκασο κατά τον 19ο αιώνα. Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 10.
- Παναγιωτίδης Θ., Ο εν Ρωσία Ελληνισμός, Αθήνα 1919.
- Σαμουηλίδης Χρ., Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, β' έκδοση, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991.
- Σαμουηλίδης Χρ., Το χρονικό του Καρς, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1987.
- Τανασιδής Σπ., Τσάλκα. Στοιχεία Ιστορίας και Λαογραφίας των Τουρκόφωνων Ποντίων του Καυκάσου. Αρχεϊόν Πόντου και Παράρτημα 42. Αθήνα 2021.
- Tzouha Iv., Так было. Я свидетель. История репрессий против греков 1920-1950 гг. Воспоминания, Алетейая 2012.
- Tzouha Iv., Греческая операция. НКВД в Украине: книга Памяти, 2017.
- Tzouha Iv., Стоял позади Парфенон, лежал впереди Магадан, СПб 2010.
- Φωτιάδης Κ., Ο ελληνισμός της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης, Σταμούλης 2003.
- Φωτιάδης Κ., Οι Έλληνες του Ευξείνου και του Καυκάσου, Τζιαμπίρης – Πυραμίδα, 2006.
- Φωτιάδης Κ., Πόντος. Γενοκτονία, Εκδοτικός οίκος Σταμούλη, 2019
- Φωτιάδης Κ., Μιχαηλίδης Ι., Πόντος, Ο Ποντιακός Ελληνισμός, National Geographic 2016.
- Χασιώτης Κ., Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης, University Studio Press 1997.
- Χρήστου Κ. Στ., Οι Έλληνες στη Νότια Ρωσία, University Studio Press, 2009.

Σλάβοι Αγιορείτες Άγιοι 10^{ος} - 14^{ος} αι.

Αθανάσιος Κελεγκούρης

Το θέμα της διπλωματικής εργασίας μου με επιβλέποντα καθηγητή τον κύριο Ευαγγέλου Ηλία που επιλέχθηκε να συγγράψω είναι: Σλάβοι αγιορείτες άγιοι(10^{ος}-14^{ος} αιώνας). Όσους εξετάσω, προέρχονται από τις τάξεις των μοναχών, κάποιοι παρέμειναν μοναχοί αλλά οι περισσότεροι έγιναν αρχιεπίσκοποι της Σερβικής Εκκλησίας ενώ κάποιοι Πατριάρχες της Βουλγαρικής και της Σερβικής Εκκλησίας.

Σλάβοι αγιορείτες άγιοι του 10^{ος} αιώνα: Θα δούμε μόνο μία περίπτωση και μάλιστα μοναχού. Πρόκειται για τον:

όσιος Αντώνιος ο Ρώσος(10^{ος} αιώνας)

Σλάβοι αγιορείτες άγιοι του 12^{ου} αιώνα: Είναι γνωστοί στον Ορθόδοξο κόσμο και πρόκειται για έναν μοναχό Σέρβο άγιο και έναν Σέρβο αρχιεπίσκοπο. Αυτοί είναι:

Άγιος Σάββας Α' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(12^{ος} αιώνας)

Άγιος Συμεών ο μυροβλύτης(12^{ος} αιώνας)

Σλάβοι αγιορείτες άγιοι του 13^{ου} αιώνα: Πρόκειται για αρχιεπισκόπους της Σερβικής Εκκλησίας, μία περίπτωση Σλάβου αγίου από την κατηγορία Πατριάρχης της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Θα εξετάσουμε επίσης την περίπτωση ενός Ρώσου μοναχού.

Άγιος Αρσένιος Α' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(13^{ος} αιώνας)

Άγιος Ιωακείμ Α' πατριάρχης Βουλγαρίας(13^{ος} αιώνας)

Άγιος Σάββας Β' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(13^{ος} αιώνας)

Άγιος Ιωαννίκιος Α' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(13^{ος} αιώνας)

Άγιος Ευστάθιος Α' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(13^{ος} αιώνας)

Άγιος Δοσίθεος ο Ρώσος(13^{ος} αιώνας)

Σλάβοι αγιορείτες άγιοι του 14^{ου} αιώνα: Πρόκειται για περιπτώσεις αρχιεπισκόπων της Σερβικής Εκκλησίας, πατριαρχών της Βουλγαρικής και της Σερβικής Εκκλησίας, όπως επίσης και Σλάβων μοναχών. Αυτοί είναι:

Άγιος Σάββας Γ' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(14^{ος} αιώνας)
Όσιος Νικόδημος αρχιεπίσκοπος Σερβίας(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Δανιήλ Β' αρχιεπίσκοπος Σερβίας(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Θεοδόσιος ο Τυρνοβίτης(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Ρωμύλος ο Ησυχαστής(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Εφραίμ, πατριάρχης Σερβίας(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Ησαΐας ο Σέρβος(14^{ος} αιώνας)
Άγιος Ευθύμιος, πατριάρχης Τυρνόβου(14^{ος} αιώνας)

Στην διπλωματική μου εργασία θα γίνει μια προσπάθεια σύνθεσης ικανού υλικού βιβλιογραφίας. Θα δομηθεί με αφετηρία το ιστορικό και αγιολογικό μου ενδιαφέρον. Στην βιβλιογραφία περιλαμβάνονται Έλληνες και ξένοι επιστήμονες, ιστορικοί και θεολόγοι συγγραφείς που ενασχολήθηκαν με τους συγκεκριμένους Σλάβους αγίους.

Η Διπλωματική Εργασία θα αναπτυχθεί σε 3 κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε το ιστορικό πλαίσιο της χρονικής περιόδου 10^{ος} -14^{ος} αιώνας εξετάζοντας παράλληλα τον σλαβικό μοναχισμό και την ανάπτυξη των σλαβικών Εκκλησιών. Βέβαια, από μια πρώτη ανάγνωση και συγκέντρωση του υλικού μου, διαπιστώνω ότι όλα συνδέονται με το Άγιο Όρος στο οποίο μαθήτευσαν όλοι τους. Ωστόσο, θα γίνει μια όσο το δυνατόν συνοπτική παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων ενώ για τα υπόλοιπα θα ακολουθήσω τη μέθοδο της παρουσίασης τους εντός της ανάλυσης των βίων. Ουσιαστικά, το πρώτο κεφάλαιο θα είναι ένα είδος «μεγάλης» εισαγωγής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξεταστούν οι Σλάβοι άγιοι του 10^{ου} αιώνα. Θα συνεχίζουμε με την παρουσίαση των αγίων του 13^{ου} αιώνα. Έτσι, θα δούμε περιπτώσεις που ανήκουν αποκλειστικά σε αγίους αρχιεπισκόπους και πατριάρχες της Σερβικής και Βουλγαρικής Εκκλησίας. Ωστόσο, έχουμε και μία περίπτωση Ρώσου μοναχού, ο οποίος εισήγαγε τον ασκητισμό στη Ρωσία.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τους Σλάβους αγίους του 14^{ου} αιώνα, συμπλέκοντας αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία και εμπλουτίζοντας τις βιογραφίες τους. Θα δούμε προφανώς ότι επαναλαμβάνονται περιπτώσεις αρχιεπισκόπων και πατριαρχών αλλά αυτή την φορά θα συναντήσουμε ενδιαφέρουσες περιπτώσεις μοναχών ησυχαστών.

Θα ακολουθήσουν τα συμπεράσματα.

Μέσα από τους Σλάβους αγίους που έχω ήδη μελετήσει όπως τον άγιο Αντώνιο, άγιο Σάββα, άγιο Συμεών τον Μυροβλήτη και άγιο Ιωακείμ τον Πρώτο, διαπιστώνεται ότι:

Πρώτο, γνώριζαν όλοι τους όταν έφθαναν στο Άγιο Όρος, ότι εκείνο διέσωζε ανόθευτη τη θρησκευτική παράδοση.

Δεύτερο, έπειτα, έφθασαν αρκετοί από αυτούς στα υψηλότερα εκκλησιαστικά αξιώματα πίσω στις χώρες τους όταν επέστρεψαν με τη δημιουργία των Αυτοκέφαλων Εκκλησιών.

Τρίτο, ο σλαβικός μοναχισμός αναπτύχθηκε παράλληλα με τις Σλαβικές Εκκλησίες και σε αυτό βοήθησε το γεγονός ότι εξυπηρετήθηκαν από τις θρησκευτικές και πολιτικές σκοπιμότητες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Τέταρτο, ορισμένοι από αυτούς παρέμειναν απλοί μοναχοί αλλά όταν απαιτήθηκε ανέλαβαν την οργάνωση και τη σωστή λειτουργία ενός μοναστικού κέντρου πίσω στις πατρίδες τους, αποτελώντας πόλο πνευματικής έλξης αλλά και μεταφραστικά ή αντιγραφικά κέντρα.

Πέμπτο, όλοι τους συνεργάστηκαν με τους ηγεμόνες τους, προκειμένου να διακονήσουν τους ανθρώπους. Ένωσαν μεγάλη ευθύνη όταν οι χώρες τους κινδύνευαν είτε από κάποια εξωτερική στρατιωτική απειλή είτε από εσωτερικά δογματικά προβλήματα. Όλοι τους είχαν διδαχθεί στο Άγιο Όρος την πατερική παράδοση, ενώ εντρύφησαν στις αγιορείτικες βιβλιοθήκες, έμαθαν και μετέφεραν αργότερα αυτή την πνευματική παράδοση στις πατρίδες τους.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αγιορείτου Μ., Οι άγιοι του Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη 2008.

Γόνη Δ., Ιστορία των Ορθόδοξων εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας, Αθήνα 2001.

Δωροθέου Μ., Το Άγιο Όρος, μύηση στη Ιστορία και τη ζωή του, τόμος Α' και Β', Κατερίνη 1985.

Ευαγγέλου Ηλ., Γλωσσικές και Εκκλησιαστικές Μεταρρυθμίσεις στη Βουλγαρία τον 14ο αιώνα, Θεσσαλονίκη 2002.

Ευαγγέλου Ηλ., Slavia Orthodoxa Τομές στην Πνευματική και Πολιτιστική Ιστορία του Ορθόδοξου Σλαβικού Κόσμου, Θεσσαλονίκη 2011.

Ευαγγέλου Η., Ο Ησυχασμός στον κόσμο των Νοτίων Σλάβων τον ΙΔ' Αιώνα. Επίδράσεις στον πνευματικό, εκκλησιαστικό και πολιτικό τους βίο, Θεσσαλονίκη 2010.

Μαμαλάκη Ι., Το Άγιον Όρος (Άθως) δια μέσου των Αιώνων, Θεσσαλονίκη 1971.

- Νιχωρίτη Κ., Η επίδραση του Αγίου Όρους στον πνευματικό βίο των Σλάβων, Θεσσαλονίκη 2004.
- Παπουλίδη Κ., «Από την ιστορία των σχέσεων της Λαύρας του Κιέβου με το Άγιο Όρος. Ο όσιος Αντώνιος Pecerskij», Πρωτότυπον 36(1992), 107-110.
- Πασχαλίδη Σ., Αγιορείτικον Πανάγιον. Των Εν Άθω Αγίων ο Χορός, Θεσσαλονίκη 2013.
- Παυλικιάνωφ Κ., Σλάβοι Μοναχοί στο Άγιο Όρος Από τον Ι' ως τον ΙΖ' Αιώνα, Θεσσαλονίκη 2002.
- Πεντζίκη Γ., Άγιον Όρος τόμος 1-2, Αθήνα 2003.
- Ταρνανίδη Ι., Ιστορία της Σερβικής εκκλησίας,2 Θεσσαλονίκη, 2002.
- Ταρνανίδη Ι., Ιστορία των Σλαβικών Ορθόδοξων Εκκλησιών Ιστορία της Βουλγαρικής εκκλησίας, Θεσσαλονίκη, 2002.
- Ταρνανίδη Ι., Σελίδες από την Εκκλησιαστική Γραμματεία των Σλάβων, Θεσσαλονίκη 2004.
- Ταχιάου Α., Βυζάντιο και Ρωσία Θέματα πνευματικών και πολιτιστικών σχέσεων, Θεσσαλονίκη 2016.
- Ταχιάου Α., Βυζάντιο, Σλάβοι, Άγιο Όρος, Θεσσαλονίκη 2006.
- Φειδά Β., Εκκλησιαστική ιστορία της Ρωσίας Από την ίδρυση της μέχρι σήμερα, Αθήναι 20055.
- Χατζηλέλεκα Δ., Η Ιερά Μονή Χιλανδαρίου ως Σύνδεσμος Φιλίας Ελλάδας και Σερβίας[Διπλωματική εργασία], Θεσσαλονίκη 2010-2011.

Η σερβική ηγεμονία στον Ελλαδικό χώρο κατά τους Μέσους Χρόνους

Αναστάσιος Κοβάτσης

Η εν λόγω εργασία έχει ως σκοπό την μελέτη των σχέσεων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, από τα τέλη του 11^{ου} αιώνα έως και τον 14^ο αιώνα, με το σερβικό κράτος και αργότερα με τη Σερβική αυτοκρατορία και την δράση των δεύτερων στον ελλαδικό χώρο.

Ξεκινώντας ακόμα από την αρχή του 11^{ου} αιώνα, δηλαδή την εποχή κατά την οποία η Βυζαντινή αυτοκρατορία έχει ανακάμψει και έχει πετύχει σταθερότητα υπό τη δυναστεία των, Αλεξίου, Ιωάννη και Μανουήλ, Κομνηνών, βλέπουμε να υπάρχουν δύο σερβικά βασίλεια, τα οποία ενώθηκαν στη συνέχεια, το βασίλειο της Διόκλειας, υπό την ηγεσία του Μπόντιν, και το βασίλειο της Ράσκας, υπό την ηγεσία του ανιψιού του Βούκαν. Τα δύο αυτά βασίλεια φαίνεται να έχουν δεχτεί μεγάλη επιρροή από το Βυζάντιο, τη Δυτική ρωμαϊκή αυτοκρατορία και το βασίλειο Ουγγαρίας, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, αν και με το Βυζάντιο βλέπουμε να υπάρχουν συγκρούσεις. Τα δύο αυτά βασίλεια βρισκόνταν σε συνεχείς πολέμους με τη Βυζαντινή αυτοκρατορία για την εδαφική κυριαρχία τους στην βαλκανική χερσόνησο. Μάλιστα ο Βούκαν σε μια πολεμική επιχείρηση κατά του Βυζαντίου φαίνεται να έχει φτάσει και μέχρι την περιοχή της Μακεδονίας. Ωστόσο ο Αλέξιος ο Κομνηνός κατάφερε και νίκησε τον Μπόντιν φυλακίζοντάς τον στην Κωνσταντινούπολη. Μετά τη διαδοχή του θρόνου από τον Ιωάννη λίγα μας είναι γνωστά για τη Σερβία, πέραν από το γεγονός ότι έχει μπει σε μια ευρεία ζώνη επιρροής του Βυζαντίου, ότι η σερβική αριστοκρατία είχε συνδεθεί με την ουγγρική και ότι οι Σέρβοι συμάχησαν με τους Ούγγρους κατά του Βυζαντίου και οδηγήθηκαν σε πόλεμο τον οποίο έχασαν, συνάπτοντας ειρήνη στο τέλος του. Όμως ένα καινούργιο κεφάλαιο άνοιξε για τις σχέσεις Σερβίας και Βυζαντίου όταν ανέβηκε στον θρόνο Εμμανουήλ στην Κωνσταντινούπολη. Ο Μανουήλ κατάλαβε τη σημασία της

Σερβίας, για τη φύλαξη των βόρειων συνόρων του, και προσπάθησε στα χρόνια της βασιλείας του να την προσαρτήσει ως σύμμαχο του Βυζαντίου. Από την άλλη όμως ο τότε ζουπάνος της Σερβίας Ούρος II ζήτησε βοήθεια από τους Ούγγρους κατά του Βυζαντίου, ηττήθηκε και αναγκάστηκε να υπογράψει ειρήνη. Ο αυτοκράτορας Μανουήλ καθιέρωσε έτσι τη δύναμή του στα βαλκάνια φέροντας πλέον και ολοκληρωτικά τη Σερβία κάτω από την επιρροή της Αυτοκρατορίας. Ο Μανουήλ στη θέση του Ούρος II όμως έβαλε ως ζουπάνο της Ράσκας τον Τίχομιρ, μεγαλύτερο αδερφό του Στέφανου Νέμανια.

Μετά την ανατροπή του Τίχομιρ, το 1171, την εξουσία ανέλαβε ο Στέφανος Νέμανια, φέροντας σταθερότητα στο εσωτερικό της Σερβίας. Ωστόσο ο Νέμανια ήθελε πλήρη ανεξαρτητοποίηση από το Βυζάντιο και έναν χρόνο αργότερα, το 1172, οδηγήθηκε σε πόλεμο με τον Μανουήλ, κατά τον οποίο έχασε. Μετά το θάνατο όμως του Μανουήλ το 1180, και την τοποθέτηση της δυναστείας των Αγγέλων στην Κωνσταντινούπολη, ξεκίνησαν εκ νέου εντάσεις. Ο Νέμανια θέλοντας να αυξήσει την εδαφική κυριαρχία της Σερβίας στην Βαλκανική, κατέκτησε την περιοχή του Κοσσόβου και περιοχές της βόρειας Μακεδονίας. Ωστόσο το 1190 ο Στέφανος ηττήθηκε από τις βυζαντινές δυνάμεις κρατώντας όμως τις κατακτήσεις του. Ο αυτοκράτορας Ισαάκ για να μπορέσει να κρατήσει φιλικές προς τη Σερβία σχέσεις, συμμαχήσε με τον Νέμανια δίνοντάς του για νύφη την ανιψιά του. Με την ανατροπή όμως του Ισαάκ από τον αδερφό του, τον Αλέξιο Γ', η θέση του Νέμανια δυνάμωσε καθώς πλέον ήταν κουνιάδος του αυτοκράτορα. Το 1196 ο Νέμανια αφού έχρισε ως διάδοχό του τον Στέφανο Νέμανιτς αποσύρθηκε στο Μοναστήρι του Χιλανδαρίου στο Άγιο Όρος, το οποίο είχε χτίσει με τον γιό του, τον Άγιο Σάββα, όπου πήρε το όνομα Συμεών και απεβίωσε το 1199. Τα επόμενα έτη σημαντικό γεγονός ήταν η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους, όπου η αυτοκρατορία διασπάστηκε με τις δύο κύριες δυνάμεις να είναι το Δεσποτάτο της Ηπείρου και η Αυτοκρατορία της Νίκαιας. Στο εσωτερικό της Σερβίας υπήρξε διαμάχη για τη διαδοχή του θρόνου, καθώς ο μεγάλος αδερφός του Στέφανου Νέμανιτς, ο Βούκαν, ζήτησε τη βοήθεια από τον βούλγαρο βασιλιά για να τον εκθρονίσει. Η διαμάχη όμως έληξε με τη διπλωματική ικανότητα του Αγίου Σάββα όπου πέτυχε την ειρήνη μεταξύ των αδερφών του.

Ο επόμενος μεγάλος σταθμός του Σερβικού κράτους ήταν όταν στην εξουσία ήρθε ο βασιλιάς Μιλούτιν, ύστερα από την παραίτηση του αδερφού του, Δραγούτιν. Ο Μιλούτιν το 1283 με συγκεντρωμένο έναν μεγάλο στρατό φαίνεται ότι έχει ξεκινήσει πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου με

πηγές να αναφέρουν ότι πέρασε στη Μακεδονία και κατέλαβε ως και την Καβάλα. Ο Μιλούτιν είχε ως συμμάχους του την περίοδο αυτήν τους Θεσσαλείς, καθώς η πρώτη γυναίκα του ήταν η Ελένη Αγγελίνα, κόρη του Ιωάννη Α΄ Δούκα ηγεμόνα της Θεσσαλίας, και των Σικελών, καθώς μητέρα του ήταν η Ελένη των Ανζού, της βασιλικής οικογένειας της Νότιας Ιταλίας. Το σημαντικότερο όμως επίτευγμα τόσο του Βυζαντίου όσο και της Σερβίας την περίοδο του Μιλούτιν είναι ο γάμος του με τη Σιμωνίδα, κόρη του Ανδρόνικου Β΄, με τον οποίο λαμβάνει τέλος η οποιαδήποτε έχθρα μεταξύ της Σερβίας και της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και φαίνεται μια ολοκληρωτική αποδοχή του βυζαντινού πολιτισμού.

Ο επόμενος σέρβος Βασιλιάς ήταν ο Στέφανος Ντετσάνσκι. Ανάμεσα στην αστάθεια του Βυζαντίου ανάμεσα στον Ανδρόνικο τον Β΄ και τον Ανδρόνικο τον Γ΄ υποστήριξε τον πρώτο, με τον δεύτερο όμως να υπερισχύει και να κινείται έναντι του Σέρβου βασιλιά με έναν στρατό Βυζαντινών και Βουλγάρων. Ο Ντετσάνσκι νίκησε τα βουλγαρικά στρατεύματα το 1330 και ο Ανδρόνικος ο Γ΄ απέσυρε πλήρως τα στρατεύματά του από τη Σερβία.

Λίγα χρόνια αργότερα βλέπουμε τον γιό του Ντετσάνσκι, τον Στέφανο Δουσάν, να παίρνει την εξουσία, το 1331. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1333, τη βοήθεια των Σέρβων ζήτησε ο Συργιάννης, αξιωματούχος του Ανδρόνικου του ΙΙΙ που είχε καταφύγει στην Αλβανία καθώς είχε κατηγορηθεί για δολοπλοκία έναντι του αυτοκράτορα. Ο Στέφανος ανταποκρίθηκε θετικά σε αυτήν την έκκληση και το 1334 βάρδισε εναντίον της Αυτοκρατορίας καταλαμβάνοντας τις περιοχές της Μακεδονίας, την Οχρίδα, το Πρίλεπ, την Στρούμνιτσα και αργότερα την Καστοριά. Ο Συργιάννης όμως δεν σταμάτησε εκεί και με τον στρατό των Σέρβων ξεκίνησαν να πολιορκούν τη Θεσσαλονίκη, ανεπιτυχώς όμως καθώς ο Βυζαντινός στρατός είχε φτάσει και στρατοπεδευτεί νωρίτερα έξω από τα τείχη της πόλης. Εκεί ήταν που ο Παλαιολόγος δολοφόνησε τον Συργιάννη και οι βλέψεις του Δουσάν για να κατακτήσει την Θεσσαλονίκη αφέθηκαν. Ο Ανδρόνικος και ο Δουσάν προχώρησαν σε υπογραφή ειρηνικής συνθήκης στις 26 Αυγούστου του 1334, με τις περιοχές της οποίες είχε καταλάβει ο Δουσάν στη βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία να παραμένουν στην Σερβία εκτός της Καστοριάς που πέρασε πάλι στην Βυζαντινή αυτοκρατορία. Μετά τον θάνατο του Ανδρόνικου ΙΙΙ, στις 15 Ιουνίου του 1341, τον διαδέχεται ο εννιάχρονος γιός του, ο Ιωάννης ο V, θέτοντας τον Ιωάννη Καντακουζηνό ως αντιβασιλέα. Όμως οι πολιτικοί του εχθροί, όσο έλειπε σε πολεμική αναμέτρηση με τους Πελοποννήσιους, βρήκαν την ευκαιρία να τον καθαιρέσουν και να δημιουργήσουν νέα. Ο

Καντακουζηνός τότε ζήτησε από τον Δουσάν, ο οποίος κατευθυνόταν με το στρατό του να καταλάβει την πόλη της Έδεσσας, να συνάψουν συνάψουν συμμαχία, την οποία ο Δουσάν δέχτηκε. Αν και ο Δουσάν στην αρχή ήταν υπέρ του Καντακουζηνού, στράφηκε εναντίον του, καθώς τον έβλεπε να δυναμώνει στη Θεσσαλία, και συμάχησε με την αντιβασιλεία της Κωνσταντινούπολης. Ο Δουσάν, μέσα σε όλον τον εμφύλιο πόλεμο του Βυζαντίου, κατάφερε να κατακτήσει τη Μακεδονία, εκτός της Θεσσαλονίκης και την Αλβανία, εκτός του Δυρραχίου. Ο Δουσάν έχοντας κατακτήσει όλα αυτά τα εδάφη στέφθηκε ως Αυτοκράτορας Σέρβων και Ρωμαίων(Ελλήνων), στην πόλη των Σκοπίων το 1346, αφού πρώτα είχε αναβαθμίσει την αρχιεπισκοπή της Σερβίας σε Πατριαρχείο. Τότε είναι που ο Οικουμενικός Πατριάρχης αφόρισε τον Δουσάν και την σερβική εκκλησία. Η πολιτική επεκτατική πολιτική του Δουσάν δεν σταμάτησε όμως εκεί, καθώς σταδιακά τα επόμενα έτη προσάρτησε στην αυτοκρατορία του τις περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Ακαρνανίας. Τελευταία επιθυμία του Δουσάν ήταν η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης του 1355, χωρίς όμως να την πραγματοποιήσει καθώς πέθανε το ίδιο έτος.

Τελευταίος αυτοκράτορας της Σερβίας είναι ο Ούρος V, που σε αντίθεση με τον πατέρα του πρόκειται για έναν πιο αδύναμο αυτοκράτορα. Ο Ούρος ξεκίνησε να χωρίζει την αυτοκρατορία σε μικρά ημιαυτόνομα βασίλεια με κυβερνήτες Σέρβους αριστοκράτες. Σταδιακά από το 1357 βλέπουμε η Σερβική Αυτοκρατορία να χάνει τα εδάφη της. Τότε ο Συμεών, θείος του Ούρος, κατέλαβε την Ήπειρο και την Θεσσαλία και εγκαταστάθηκε εκεί ως αυτοαποκαλούμενος Αυτοκράτορας Σέρβων και Ρωμαίων. Σταδιακά οι αριστοκράτες κήρυτταν ανεξαρτησία από την Σερβική αυτοκρατορία, χωρίς να έχουν λάβει υπόψη ότι οι Οθωμανοί θα έκαναν την εμφάνισή τους τα επόμενα χρόνια στα Βαλκάνια. Το 1366 κατέφθασαν στα Βαλκάνια κατακτώντας την Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία. Τα δύο αδέρφια ο Βούκασιν και ο Ούγκλεσης, σε μια προσπάθεια να σταματήσουν τους Οθωμανούς, συγκέντρωσαν στρατό και κατευθύνθηκαν προς τον Έβρο για να τους αντιμετωπίσουν. Η Μάχη του Έβρου, ή της Μάριτσα, στις 26 Σεπτεμβρίου του 1371, ήταν η πρώτη προσπάθεια των Σέρβων, αν και ηττήθηκαν, να σταματήσουν τους Οθωμανούς. Η συνέπειες αυτής της ήττας ήταν η σταδιακή κατάκτηση των λοιπών σερβικών βασιλείων και η τελευταία αντίσταση των Σέρβων, όπου και τελικά υποδουλώθηκαν στην Οθωμανική κυριαρχία, στη Μάχη του Κοσόβου το 1389.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Pirivatrić S. Η Θεσσαλονίκη και οι Σέρβοι επί Κομνηνών και Αγγέλων. Οι απαρχές μιας σχέσης. Institute for Byzantine Studies of Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade Serbia. [online] Available at: https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/handle/123456789/15958/bitstream_63311.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accessed 24 Apr. 2024].
- Cirkovic S. M. (2008). The Serbs. [online] Google Books. John Wiley & Sons. Available at: https://books.google.gr/books?id=2Wc-DWRzoeI C&redir_esc=y [Accessed 24 Apr. 2024].
- Corovic V. (2001) *Istorija srpskog naroda*. Belgrade: Janus. [online] Available at: https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija/index_1.html [Accessed 24 Apr. 2024].
- Fine (jr.), J.V.A. (1994). *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. [online] Google Books. University of Michigan Press. Available at: https://books.google.gr/books?id=LvVbRrH1QBgC&pg=PA2&hl=el&source=gbs_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false [Accessed 24 Apr. 2024].
- Harold W. V., T. (n.d.). *History of Serbia*. Second Impression ed. G. Bell and Sons LTD.
- Soulis G. "The Serbs and Byzantium during the Reign of Tsar Stephen Dušan (1331-1355) and his Successors." *Dumbarton Oaks*, 1984
- Sophoulis P. (2020). *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*. [online] Google Books. Athens: Palgrave Macmillan. Available at: https://books.google.gr/books?id=sPoFEAAAQBAJ&redir_esc=y [Accessed 24 Apr. 2024].
- Stanković V. (n.d.). *Confronting the Crisis of 1371 in the Balkans: National and Above-National Aspects (Empires, Ideologies and Romanness)* pp. 177–183.
- Stanković V. (n.d.). *Rethinking the Position of Serbia within Byzantine Oikoumene in the Thirteenth Century*. Chapter 8.
- Stanković V. (2022). *Kinship, Orthodoxy and Political Ideology: The Byzantines and the Balkans after the Catastrophe of 1204*. *Byzantinoslavica, Revue internationale des études byzantines* 80/1–2.
- Stanković V. (2022). *George Pachymeres On King Milutin's Brides And The Role Of Queen Helen*. Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International doi: 10.5937/zrffp52-40129

Stanković V. (n.d.). Changes in Identity and Ideology in the Byzantine World in the Second Half of the Twelfth Century: The Case of Serbia.

Η πολιτική της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο προς την Ελλάδα. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις (1945-1980)

Βασιλική Κόσσυβα

Βασικοί στόχοι της παρούσας εργασίας είναι διερεύνηση των διμερών σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και με την έναρξη του Ψυχρού. Τα ερωτήματα, τα οποία θα κληθούμε να απαντήσουμε αφορούν στη στάση του Γιόζιπ Μπροζ Τίτο, ο οποίος έλαβε τον ρόλο του στρατάρχη, με την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση, αλλά και την σχέση του ΚΚΓ με το ΚΚΕ. Θα παρουσιάσουμε ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, που επηρέασαν τις σχέσεις των δύο κρατών και πώς τα διαχειρίστηκαν προκειμένου να μην διαταραχθούν οι μεταξύ τους ισορροπίες (αλλά κι αν διαταράχθηκαν εν τέλει). Το χρονικό πλαίσιο, το οποίο θα ερευνήσουμε είναι ο Ψυχρός Πόλεμος και συγκεκριμένα από το έτος 1945 έως και το 1980, οπότε και πέθανε ο Τίτο.

Η εργασία πρόκειται να χωριστεί σε τρία κεφάλαια.

Ουσιαστικά το πρώτο κεφάλαιο θα αποτελέσει μια εισαγωγή με αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο των δύο κρατών, με σκοπό την πλήρη κατανόηση του αναγνώστη και την ομαλή ένταξή του στο θέμα. Επιπλέον, θα εστιάσουμε στην προσωπικότητα του Τίτο, δηλαδή από πού ξεκίνησε, πώς κατέφθασε στην Γιουγκοσλαβία και πώς μέσω του αντιστασιακού κινήματος συνέβαλε στην απελευθέρωσή της. Θα δούμε επίσης την βοήθεια που έλαβε αλλά και την μεγάλη πορεία του ως αρχηγός. Το Μακεδονικό ζήτημα καθ' όλη τη χρονική διάρκεια της έρευνας αποτελεί φλέγον θέμα και για τις δύο χώρες. Συνεπώς θα δούμε τις θέσεις των δύο κυβερνήσεων και αν και πώς επηρέαζαν τις σχέσεις τους ανά περιόδους.

Το δεύτερο και το τρίτο κεφάλαιο θα αποτελέσουν το κύριο μέρος της εργασίας και θα χωριστούν χρονικά.

Αναλυτικότερα, στο δεύτερο κεφάλαιο θα ερευνήσουμε τον ρόλο της ελληνικής κομμουνιστικής κοινότητας στο Μπούλκες (σερβικά:

Μαγκλίτς), η οποία αποτελούταν από οπαδούς του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού, που κατέφυγαν ως πρόσφυγες (1945) στο χωριό αυτό της Σερβίας και δημιούργησαν την δική τους κοινότητα.

Η ίδρυση της Αυτόνομης «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» το 1946 εντός των κόλπων του Σερβικού Πατριαρχείου με σκοπό την ενίσχυση της εθνογένεσης από την πλευρά των Σκοπίων, αλλά και τα περαιτέρω μέτρα, που έλαβαν προκειμένου να αναδείξουν την «μακεδονική Μεγάλη Ιδέα» και να ενωθεί ολόκληρη η Μακεδονία θα αποτελέσουν ένα ακόμα μέρος του δευτέρου κεφαλαίου, δεδομένου του γεγονότος, ότι επηρεάζει άμεσα τις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις.

Επιπλέον, τα χρόνια του εμφυλίου πολέμου θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των δύο χωρών. Θα εμβαθύνουμε στις σχέσεις των ΚΚΓ – ΚΚΕ, όπου το τελευταίο προσπαθούσε να διατηρήσει τον έλεγχο του ΝΟΦ (Απελευθερωτικό Λαϊκό Μέτωπο) και να στρατολογήσει όσο το δυνατόν περισσότερους σλαβόφωνους στον Δημοκρατικό Στρατό. Ο Τίτο από την άλλη πλευρά, θέλησε να επιβάλει έναν γιουγκοσλαβικό ηγεμονισμό στην περιοχή των Βαλκανίων ακολουθώντας τα βήματα του Στάλιν και δημιουργώντας έναν δεύτερο κομμουνιστικό πόλο και δρώντας ανεξάρτητα.

Σε συνδυασμό και με άλλα γεγονότα (η Μόσχα κατηγορούσε το ΚΚΓ ως αντιδημοκρατικό κόμμα με μη σοσιαλιστικό πρόγραμμα) το καλοκαίρι του 1948 δημιουργήθηκε ρήξη ανάμεσα στην Γιουγκοσλαβία του Τίτο και την Σοβιετική Ένωση του Στάλιν. Αποτέλεσμα της ρήξης αυτής ήταν και η αποπομπή της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ, που αναπόφευκτα επηρέασε το ΚΚΕ και τάχθηκε υπέρ του Στάλιν. Η γιουγκοσλαβική βοήθεια προς τον Δημοκρατικό Στρατό περιορίστηκε σημαντικά, όπως και οι σχέσεις των δύο κομμουνιστικών κομμάτων (Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας). Ειδικότερα, μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού ο Τίτο έκλεισε οριστικά τα σύνορα. Αξίζει να σημειωθεί, πως ύστερα από αμερικανικές πιέσεις οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις αναθερμάνθηκαν κατά τα έτη 1950-1951. Θα αναφερθούμε επίσης στην ένταξη της Τουρκίας και της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και την άρνηση της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και στις συμφωνίες, που πραγματοποίησαν οι τρεις χώρες και τον ρόλο της Γιουγκοσλαβίας.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '50 η Γιουγκοσλαβία άρχισε να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Στο κίνημα αυτό εισήλθαν οι χώρες, οι οποίες δεν συμμετείχαν σε κανέναν πολιτικοστρατιωτικό συνασπισμό με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Έτσι θα συνεχίσουμε στο τρίτο κεφάλαιο, με το Κίνημα των Αδεσμεύτων, του οποίου η πρώτη συνδιάσκεψη έλαβε χώρα στο Βελιγράδι το 1961. Θα δούμε τις αρχές και τους σκοπούς του κινήματος και την θέση του Τίτο

Θα εστιάσουμε την έρευνα στην ελληνογιουγκοσλαβική κρίση που διήρκησε σχεδόν δύο χρόνια. Το μακεδονικό ζήτημα και οι μειονότητες αποτελούν και πάλι το μείζον ζήτημα. Πώς το διαχειρίστηκε η κυβέρνηση Καραμανλή και τι συνετέλεσε στην αναθέρμανση των διμερών σχέσεων επί Παπανδρέου, είναι κάποια από τα ερωτήματα, που θα ερευνήσουμε.

Η δικτατορία των Συνταγματαρχών τήρησε αρχικά μια σκληρή στάση απέναντι στη Γιουγκοσλαβία εξαιτίας (κυρίως) του Μακεδονικού. Κρίθηκε ως επικίνδυνη χώρα από το δικτατορικό καθεστώς και όσοι είχαν πολιτογραφηθεί ως «Μακεδόνες» θεωρούνταν απειλή για την Ελλάδα. Αντιδράσεις προκάλεσε και η πραξικοπηματική ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου της «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» από το κομμουνιστικό καθεστώς της Ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, πράξη που δεν αναγνώρισε ο ορθόδοξος κόσμος. Θα εμβαθύνουμε στα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια του επταετούς δικτατορικού καθεστώτος. Αν και παρατηρείται στασιμότητα στις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις και παρά την εχθρική στάση της Γιουγκοσλαβίας έναντι του δικτατορικού καθεστώτος, του αναγνώριζε την οικονομική ανάπτυξη που είχε καταφέρει σε διάφορους τομείς (ναυτιλία, αγροτική οικονομία, βιομηχανία).

Σημαντικό γεγονός είναι η αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα (Ιούλιος 1974) και αποτέλεσε τον κυριότερο παράγοντα στην αναθέρμανση των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων.

Επί κυβέρνηση Καραμανλή έγιναν βήματα και από τις δύο πλευρές και προχώρησαν σε νέες εμπορικές συμφωνίες. Το Μακεδονικό ζήτημα δεν «ακουγόταν», αφού η ελληνική κυβέρνηση ήθελε τον Τίτο με το μέρος της τόσο για το Κυπριακό θέμα, όσο και για την ελληνοτουρκική διαφορά στο Αιγαίο. Θα δούμε τον ρόλο που ανέλαβε και πάλι ο Τίτο και τις θέσεις των δύο αρχηγών σχετικά με το Μακεδονικό, όταν χρειάστηκε να τεθεί το θέμα αυτό.

Με την ολοκλήρωση της συγγραφής των τριών κεφαλαίων, θα αναφερθούμε στα συμπεράσματα, που θα προκύψουν από την μελέτη αυτή και θα απαντήσουμε στα αρχικά ερωτήματα, αλλά και σε επόμενα που ενδεχομένως να προκύψουν κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βαλντέν Σ., Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία. Γέννηση και εξέλιξη μιας κρίσης και οι ανακατατάξεις στα Βαλκάνια, 1961-1962. Αθήνα, 1991.
- Βάλντεν Σ., «Η ελληνική δικτατορία και οι ανατολικές χώρες (1967-1974)». Ελληνική επιθεώρηση πολιτικής επιστήμης. Τόμ 13, 2017, σελ 123-129.
- Βιντερχάλτερ Β., Ο Τίτο και ο γιουγκοσλαβικός σοσιαλισμός. (μετάφ. Σταθάτου Χ., επιμ. Τριανταφύλλου Κ.). Αθήνα, 1976.
- Jelavich Β., Ιστορία των Βαλκανίων ΙΙ, 20^{ος} αιώνας. χ.τ., 2006.
- Καραμούζη Ε., «Managing the 'Helsinki Spirit' in the Balkans: The Greek Initiative for Balkan Co-operation». 2013, σελ 597-604.
- Ristovic Μ., Το πείραμα Μπούλκες. "Η ελληνική δημοκρατία" στη Γιουγκοσλαβία 1945-1949. (μετάφ Αδριανός Ι., επιμ. Σπυρούδη Π.) Θεσσαλονίκη, 2006.
- Ristovic Μ., Ένα μακρύ ταξίδι. Τα παιδιά του παιδομαζώματος στη Γιουγκοσλαβία 1945-1960. Θεσσαλονίκη, 2000.
- Σβολόπουλος Κ., Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981. τ.β', Αθήνα, 2001.
- Στάθη Σ. Κ., Γιουγκοσλαβία και Τίτο 1919-1953. Τίτο-Cominform και η διαφωνία του με τον Στάλιν. Αθήνα, χ.χ.
- Σταυριανός Α. Σ., Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά. Θεσσαλονίκη, 2007.
- Στεφανίδης Γ., Από τον εμφύλιο στον ψυχρό πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας (1945-1952). Αθήνα, 1999.
- Σφέτας Σπ., Εισαγωγή στην βαλκανική ιστορία. Από τον μεσοπόλεμο στην λήξη του ψυχρού πολέμου (1919-1989). τ.β', Θεσσαλονίκη, 2011.
- Σφέτας Σπ., Η τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και η δικτατορία των Συνταγματαρχών (1967-1974). Θεσσαλονίκη, 2016.
- Σφέτας Σπ., Η τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και μεταπολεμική Ελλάδα του Καραμανλή (1974-1979). Θεσσαλονίκη, 2012.
- Χρηστίδης Γ., Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια. Θεσσαλονίκη, 2003.

Ξενόγλωσση

- Ristovic Μ., A long journey home. Greek refugee children in Yugoslavia 1948-1960. χ.τ., 2000.

Čedomir A., The history of Serbia. The complete history of Serbia, from the Neolithic Reriod to the present. (μετάφ Protić M.) Βελιγράδι, 2023.

Ψηφιακή Βιβλιογραφία

<https://www.polygonosi.com/cgi-bin/hweb?-A=961&-V=limmata>

<https://tinyurl.com/2kzbpmc4>

Το έθιμο των Αναστεναρίων σε Ελλάδα και Βουλγαρία

Παναγιώτα Κουντουρέλλη

Θέμα της παρούσης εργασίας αποτελεί ο χορός, υπό τον τίτλο «Αναστενάρια», στην Ελλάδα και την Βουλγαρία. Σκοπός της εργασίας είναι να αναδειχθούν πτυχές του λαϊκού πολιτισμού των δύο χωρών, μέσω της μελέτης των Αναστεναρίων και να παρακινήσει λαογράφους- μελετητές στο να εργαστούν πάνω στο θέμα.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρατεθούν στοιχεία για την προέλευση του εθίμου των Αναστεναρίων. Στο ίδιο κεφάλαιο θα αναφερθούν οι περιοχές, στις οποίες διατηρείται το έθιμο μετά τον εκπατρισμό των Θρακών και, σε ποιες περιοχές του κόσμου πραγματοποιούνται ανάλογες τελετές. Ακόμη, στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα περιγραφεί το έθιμο, όπως αυτό πραγματοποιείται στην χώρα μας και, συγκεκριμένα, σε περιοχές της Βόρειας Ελλάδας. Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά για τους αναστενάρηδες, τα αντικείμενα λατρείας, τις εξηγήσεις, οι οποίες έχουν δοθεί για το φαινόμενο της ακαΐας, την λαϊκή παράδοση για την θεραπεία ασθενειών και, παράλληλα, την αντίδραση της Εκκλησίας απέναντι στο έθιμο. Ενώ στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθεί ότι το έθιμο αυτό απαντά και σε μία άλλη περιοχή της Βαλκανικής, την Βουλγαρία. Εν συνεχεία, θα εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές ως προς τις εκδηλώσεις, οι οποίες γίνονται κατά την διάρκεια των Αναστεναρίων στις δύο χώρες.

Τα Αναστενάρια ανήκουν στο πεδίο της λαϊκής θρησκευτικής πίστης. Το πολιτιστικό πλαίσιο του εθίμου συνδέεται με την πυρολατρεία. Η πυρολατρεία απηχεί μία αρχαιότατη θρησκευτική τελετή, η οποία συνδέεται με αντίστοιχες αντιλήψεις. Η πρακτική αυτή, με διάφορες παραλλαγές, έχει επιβιώσει ως τις μέρες μας. Ακόμη, η εναλλαγή του φωτός και του σκότους χαρακτηρίζουν τόπους, όπου πραγματοποιούνται οι τελετουργίες αυτές. Συγκεκριμένα, οι αρχές των Αναστεναρίων ανάγονται στις οργιαστικές τελετές των Θρακών, προς τιμήν του Διονύσου.

Αναλυτικά, οι αναστενάρηδες πιστεύουν στην δυναμική της φωτιάς και στην εναλλαγή του φωτός με το σκοτάδι. Συμπερασματικά, η πυρολατρεία αποτελεί μία βασική τελετουργία, η οποία ξεκινά από την αρχαιότητα και, συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

Η ετυμολογία της λέξης «Αναστενάρια» είναι αβέβαιη, αλλά για την ετυμολογία της έχουν διατυπωθεί βασικές απόψεις. Η πρώτη άποψη αναφέρει ότι η λέξη προέρχεται από το ρήμα «ανασταίνω», διότι οι αναστενάρηδες σηκώνουν τις εικόνες και, τις χορεύουν πάνω στην φωτιά. Από την άλλη, η δεύτερη άποψη μας πληροφορεί ότι ο όρος προέρχεται από την λέξη «ασθενάρια», η οποία σημαίνει «πρόσωπα εκστασιαζόμενα». Η τελευταία- κατά σειρά- άποψη εκφράζει μία θέση, σύμφωνα με την οποία το όνομα του εθίμου οφείλεται στο γεγονός ότι, το εικόνισμα των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης ονομάζεται «αναστενάρι».

Το 1906, οι επιτυχίες των Ελλήνων στον Μακεδονικό Αγώνα προξένησε την οργή των Βουλγάρων, οι οποίοι προέβησαν σε άνευ προηγουμένου αγριότητες και διώξεις εις βάρος των Ελλήνων της Ανατολικής Ρωμυλίας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, κατά την αυγή του 20ού αιώνα, πολλοί Έλληνες της Βουλγαρίας πέρασαν τα ελληνικά σύνορα. Εκτός από τα γεγονότα του Μακεδονικού Αγώνα, πρόσφυγες από την Βουλγαρία ήλθαν και μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, λόγω υπογραφής της Συνθήκης του Νεϊγύ, τον Νοέμβριο του 1919. Οι μεταναστεύσεις και οι ανταλλαγές πληθυσμών πραγματοποιήθηκαν από το 1922 ως το 1932. Οι πρόσφυγες αυτοί διασκορπίστηκαν σε πολλά μέρη της Μακεδονίας, όπως στην Μελίκη της Ημαθίας, στην Κερκίνη, στο Στρυμονικό, στην Αγία Ελένη Σερρών, στην Μαυρολεύκη Δράμας, στον Λαγκαδά και την συνοικία Μπεχτισινάρι της Θεσσαλονίκης.

Αντικείμενο λατρείας είναι, αναντίρρητα, οι εικόνες των ισαποστόλων. Οι εικόνες αυτές ονομάζονται «χάρες» ενώ, στην Θράκη ήταν γνωστές με την ονομασία «παππούδες». Οι εικόνες αυτές φυλάσσονται μέσα στην οικία του αναστενάρι και, σαφέστερα, σε ένα δωμάτιο, το οποίο ονομάζεται «κονάκι». Οι εικόνες παριστάνουν τους τιμώμενους αγίους με το ένα πόδι τεντωμένο ενώ, η Αγία Ελένη φορά φόρεμα. Ακόμη, οι εικόνες αυτές διακοσμούνται με χρυσά και αργυρά κοσμήματα, ενώ, ορισμένες φορές, στον διάκοσμο είχαν προστεθεί δαχτυλίδια και νομίσματα. Στο πάνω μέρος τους, οι εικόνες καλύπτονται από ύφασμα, κόκκινου χρώματος. Κλείνοντας, ορισμένες φορές, οι εικόνες των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης έχουν πάνω τους κρεμασμένα κουδούνια.

Εκτός από τις εικόνες, ως αντικείμενα λατρείας χρησιμεύουν και μαντήλια, τα οποία ονομάζονται «αμανέτια». Μέσα στα μαντήλια αυτά,

τοποθετούνται τα χρήματα, τα οποία απαιτούνται για την αγορά του ζώου, το οποίο θα σφαγιαστεί. Ως σκεύη λατρείας θεωρούνται τα μουσικά όργανα, η τρίχορδη θρακική λύρα και το νταούλι, τα οποία συνοδεύουν τις μυσταγωγίες και, παράλληλα, τον χορό των αναστενάρηδων. Παλιότερα, στα μουσικά όργανα των Αναστεναρίων συμπεριλαμβανόταν και η γκάϊντα. Επίσης, ως αντικείμενο λατρείας πρέπει να εκληφθούν και τα χρήματα, τα οποία διατίθενται για την αγορά του ζώου, το οποίο πρόκειται να θυσιαστεί. Τέλος, σκεύος λατρείας αποτελεί το μαχαίρι και το τσεκούρι, με τα οποία γίνεται η θυσία του ζώου.

Πολλές φορές, από το μεσημέρι της παραμονής οι πιστοί αρχίζουν να χορεύουν ολόγυρα από ένα εικόνισμα του Αγίου Κωνσταντίνου. Βέβαια, δεν αγγίζουν την εικόνα, πριν τους την παραδώσει ο αρχιαναστενάρης. Ο χορός συνεχίζεται μέσα σε μία βαριά ατμόσφαιρα ενώ, οι αναθυμιάσεις είναι αποπνικτικές. Οι αναστενάρηδες αρπάζουν τα αναμμένα κάρβουνα των θυμιατών, τα ζουλάνε και τα προσφέρουν ο ένας στον άλλο. Μετά την προσφορά, τα ρίχνουν στο πάτωμα και, χορεύουν πάνω σε αυτά με γυμνά πόδια. Όσοι από τους χορευτές κουράζονται, κάνουν μία μικρή ανάπαυλα, ώστε να σηκωθούν και εκείνοι, οι οποίοι δεν έχουν χορέψει ακόμη.

Την 21^η Μαΐου, μετά την λήξη της λειτουργίας, ακολουθεί ζωοθυσία. Ο αναστενάρης χορεύει ειδικό χορό και, εν συνεχεία, θυμιατίζει το ζώο. Λίγο αργότερα, πραγματοποιείται η θυσία. Ακόμη, το αίμα του ζώου, κατά την σφαγή, ρέει μέσα σε έναν λάκκο. Η σφαγή του ζώου-θύματος γίνεται στο χείλος του λάκκου.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας, δημιουργείται φωτιά. Τα ξύλα ανάβουν από τα καρβουνάκια του θυμιατού και, μία φλόγα, η οποία καίει μπροστά από τις εικόνες των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Σε μία ώρα, περίπου, τα ξύλα μεταβάλλονται σε θράκα. Το βράδυ της ίδιας μέρας ξεκινά ο όμιλος των αναστενάρηδων, ο οποίος έχει καταληφθεί από οίστρο, χορεύοντας προς την πλατεία. Στην πλατεία, ο αναμμένος σωρός από ξύλα έχει μεταβληθεί σε ανθρακιά. Τότε, καλούνται όσοι θα συμμετάσχουν στον χορό.

Οι αναστενάρηδες είναι ξυπόλητοι. Αρχικά, κάνουν ένα γύρο από την φωτιά και, έπειτα πατούν μικρά κάρβουνα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί στην όχθη. Μετά, με επικεφαλής τον αρχιαναστενάρη, υψώνουν τα λατρευτικά αντικείμενα και, μπαίνουν μέσα, διασχίζοντας σε σχήμα σταυρού το καιόμενο αλώνι. Η πορεία τους γίνεται από την μία άκρη στην άλλη. Ο βηματισμός αυτός επαναλαμβάνεται, είτε στην μία είτε στην άλλη διάμετρο. Επίσης, ορισμένοι από τους αναστενάρηδες υψώνουν τα

χέρια ενώ, άλλοι δημιουργούν με τα δάχτυλά τους το σχήμα του σταυρού. Τα εικονίσματα σφίγγονται στην αγκαλιά τους, αν και, ορισμένες φορές, τα κινούν, ώστε να ηχούν τα κουδούνια, με τα οποία είναι στολισμένες οι εικόνες.

Τα μεσάνυχτα της ίδιας μέρας, οι συμμετέχοντες στην πυροβασία εκτελούν χρέη μάντη και χρησμολόγου. Όμως, οι χρησμοί, τους οποίους δίνουν, είναι ασαφείς και περιέργοι. Παρά την ασάφεια, η οποία υπάρχει στο περιεχόμενο των χρησμών, η αλήθειά τους ποτέ δεν αμφισβητείτο από τους χωρικούς.

Επιστήμονες έχουν ασχοληθεί με το αινιγματικό φαινόμενο της ακαΐας. Το Πανεπιστήμιο της California αναφέρει ότι τα κάρβουνα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την πυροβασία, μολονότι βρίσκονται στους 1500 βαθμούς της κλίμακας Fahrenheit, είναι κακοί αγωγοί της θερμότητας. Τα Αναστενάγια εξακολουθούν να μελετώνται από την Ψυχιατρική. Αναλυτικότερα, η επιστήμη αυτή αναφέρει ότι η ταχύτητα της κίνησης, ο διαρκής της χαρακτήρας και η γνώση του αναστενάρη ότι δεν πρέπει να χρονοτριβήσει, καθιστούν αδύνατη την πρόκληση εγκαύματος. Τέλος, μία εξήγηση για την ακαΐα δίνεται από την επιστήμη της Φυσικής. Πιο αναλυτικά, ο πρώτος παράγοντας είναι η εφίδρωση. Ο ιδρώτας δημιουργείται στο πέλμα των αναστενάρηδων, επειδή χορεύουν πριν πατήσουν σε κάρβουνα. Ακόμη, οι αναστενάρηδες έχουν άγχος, το οποίο, όπως είναι ευρέως γνωστό, μπορεί να προκαλέσει εφίδρωση. Οι αναστενάρηδες πιστεύουν ότι η αιτία, χάρη στην οποία δεν καίγονται, αποτελεί η μεγάλη τους πίστη, η οποία οδηγεί στην εύνοια από Τον Θεό.

Ωστόσο η εκκλησία κρατά αρνητική στάση. Η αντίδραση της Εκκλησίας οφείλεται στο ότι θεωρεί τα Αναστενάγια αποτελούν έθιμο, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως συνονθύλευμα στοιχείων παγανιστικής και χριστιανικής προέλευσης. Ειδωλολατρικά στοιχεία, από τα οποία απαρτίζεται το έθιμο, αποτελούν η κατανάλωση ωμού κρέατος, η οποία θυμίζει τελετουργίες προς τιμήν του Διονύσου, η χρήση οίνου και η εκστατική μουσική. Ακόμη, η Εκκλησία ενισχύει την αρνητική στάση της από το γεγονός ότι οι χορευτές, πριν εισέλθουν στην ανθρακιά, εξομολογούνται στον αρχιαναστενάρη και όχι σε κάποιον ιερέα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Άγιος Νικόδημος Αγιορείτης, Λόγος Ψυχοφελέστατος κατά των μαγικών ειδών.
- Αικατερινίδης Γ., «Αναστενάρια: Μύθος και πραγματικότητα» Σερραϊκά χρονικά, τ. 11, 1993, σελ. 200.
- Αικατερινίδης Γ., «Αναστενάρια», Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος- Λαρούς, τ. 6, 1998, σελ. 27-30.
- Αικατερινίδης Γ., «Αναστενάρια στην Μαυρολεύκη Δράμας» στο Οδηγός Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δράμας σελ. 6-12.
- Ανυπόγραφο άρθρο «Περπατώντας σε αναμμένα κάρβουνα» Το Βήμα, Απρίλιος 2007.
- Γκιλής Ο., «Κουρμπάνι» στο ΑΛΦΑ Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, 503.
- Γκιλής Ο., (επιμ.) Αναστενάρια. Αναστενάρηδες. Πυροβασία. Ιστορική και βιβλιογραφική επισκόπηση, Δράμα 2016.
- Ευαγγέλου Ι., Πυροβασία και αναστενάρηδες: Απόπειρες επιστημονικής ερμηνείας, Αθήνα 1994.
- Ζαβλάρη Λ. «Τα χειμερινά Αναστενάρια Λαγκαδά» Μακεδονία, Ιανουάριος 2018.
- Θρακιώτης Κ., Λαϊκή πίστη και λατρεία στην Θράκη, Αθήνα 1991.
- Κακούρη Κ., Διονυσιακά (Διδακτορική Διατριβή), Αθήνα 1963.
- Κονταξή Λ., Εθιμικές εκδηλώσεις στο χώρο της Βαλκανικής. Το λαϊκό δρώμενο του Λαζάρου (Διδακτορική Διατριβή), Θεσσαλονίκη 2016.
- Κυριακίδης Σ., «Αναστενάρια» στην Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. Δ', σελ. 580-582, Αθήνα 1928.
- Μαμώνης Κ., «Η Θράκη υπό ελληνική διοίκηση» στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ', 1978, σελ. 94-97.
- Μέγας Γ., Ελληνικές γιορτές και έθιμα λαϊκής λατρείας, Αθήνα 1956.
- Μέγας Γ., «Αναστενάρια και έθιμα Τυρινής Δευτέρας εις το Κωστί και τα περίξ αυτού χωρία της ανατολικής Θράκης» Λαογραφία, τ. 19, 1960, σελ. 473-533.
- Μέγας Γ., «Επιστολή Ν.Γ. Πολίτου περί των Αναστεναρίων» Λαογραφία τ. 29, 1974, σελ. 336-340.
- Μέγας Γ., «Η έννοια και ο χαρακτήρ των Αναστεναρίων» Λαογραφία, τ. 29, 1974, σελ. 3-18.
- Μερακλής Μ., Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση. Ήθη και έθιμα. Λαϊκή τέχνη, Αθήνα 2003.

- Μηνακάκης Β., «16 Ιουλίου 1906: Ο διωγμός κατά των Ελλήνων της Φιλιππούπολης της Ανατολικής Ρωμυλίας» Καθημερινή της Κυριακής, Ιούλιος 2020.
- Μπουγάτσος Ν., «Αναστενάρια» στην Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 2, στ. 635-638, Αθήνα 1966.
- Πινέλης Κ., «Αναστενάρια και αναστενάρηδες» Ριζοσπάστης Σαββατοκύριακο Μάιος 2004, σελ. 20- 22.
- Ρωμαίος Κ., «Λαϊκές λατρείες της Θράκης Αναστενάρια Τυρινής Δευτέρας» Αρχείο Θρακικού Θησαυρού τ. 11, 1944, σελ. 26-54.
- Στεφανοπούλου Φ., «Τα μυστικά της πυροβασίας» Τα Νέα, Μάιος 2011.
- Στούκας Μ., «Ένα παμπάλαιο έθιμο: Τα Αναστενάρια» Πρώτο Θέμα, Μάιος 2018, σελ. 19-21.
- Συντακτική ομάδα «Αναστενάρια» στην εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή, τ. 4, σελ. 43-45, Αθήνα 1996.
- Φειδάς Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, τ. Α', Αθήνα 2002.
- Χούλης Μ., Πνευματισμός, παραψυχολογία και μαγεία στο φως του χριστιανισμού, Αθήνα 2010.

Ξενόγλωσση

- Danforth L, «Η ρύθμιση των συγκρούσεων μέσα από το τραγούδι στην τελετουργική θεραπευτική» στο Παπαδέλλη & Παπαταξιάρχη (επιμ.) Ταυτότητες και φύλο στην σύγχρονη Ελλάδα, Αθήνα 1992, σελ. 171-190.
- Puchner W., «Παραστατικά δρώμενα, λαϊκά θεάματα και λαϊκό θέατρο στην ΝΑ Ευρώπη» Λαογραφία, τ. 32, 1979, σελ. 305-311.
- Puchner W., "Beiträge zum thrakischen Feuerlauf (Anastenaria / Nestinari) und zur thrakischen Karnevalsszene (Kalogeros / Kuker / Köpek-Bey). Anmerkungen zur Forschungsgeschichte und analytische Bibliographie", Zeitschrift für Balkanologie, vol.17, 1981, 47-75

Η Σλαβική κληρονομιά στο Άγιο Όρος: Ιστορικές διαδρομές και μοναστικά

Μελπομένη Λασκαρίδου

Το Άγιο Όρος, που συχνά αναφέρεται ως το Άγιον Όρος, είναι μια χερσόνησος στη βορειοανατολική Ελλάδα που αποτελεί έναν από τους πιο σεβαστούς τόπους του ορθόδοξου χριστιανισμού, με τα μοναστήρια του λειτουργούν ως φάροι πνευματικότητας, επιστήμης και πολιτιστικής διατήρησης.

Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να διερευνήσει διεξοδικά την ιστορική, πολιτιστική και θρησκευτική σημασία της σλαβικής παρουσίας στο Άγιο Όρος, εξετάζοντας πώς αυτή επηρέασε και διαμόρφωσε τις μοναστικές πρακτικές και τη ζωή της κοινότητας στο Άγιο Όρος. Επιπλέον, έχει ως στόχο να συνθέσει ένα φάσμα επιστημονικών πηγών για να προσφέρει μια λεπτομερή αφήγηση και ανάλυση των σλαβικών μοναστικών οικισμών, της ιστορικής τους πορείας, της πνευματικής τους συνεισφοράς και της δυναμικής των αλληλεπιδράσεών τους με άλλες ορθόδοξες κοινότητες στο Άγιο Όρος. Οριοθετώντας τους συγκεκριμένους ρόλους και τις επιδράσεις των Σλάβων μοναχών και μοναστηριών, η μελέτη αυτή προσπαθεί να αναδείξει την ενσωμάτωση της σλαβικής κληρονομιάς στο ευρύτερο μωσαϊκό του ορθόδοξου μοναχισμού στον Αθωνα.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση βιβλιογραφικής ανασκόπησης για τη σύνθεση και ανάλυση των υφιστάμενων επιστημονικών εργασιών, ιστορικών κειμένων, θεολογικών συγγραμμάτων και αρχειακού υλικού. Αυτή περιλαμβάνει την προσεκτική επιλογή πηγών που προσφέρουν πλούσιες και διαφορετικές προσεγγίσεις για το θέμα. Οι πρωτογενείς πηγές περιλαμβάνουν μεσαιωνικούς χάρτες, μοναστηριακά αρχεία και λειτουργικά κείμενα από τα αρχεία του Αγίου Όρους, απαραίτητα για την κατανόηση της πρώιμης και συνεχιζόμενης σλαβικής παρουσίας. Οι δευτερογενείς πηγές

περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα ακαδημαϊκών μελετών, βιβλίων και άρθρων σε περιοδικά που παρέχουν πληροφορίες για το ιστορικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό πλαίσιο του Αγίου Όρους και των μοναστικών κοινοτήτων του.

Η ιστορική πλαισίωση είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση του πλαισίου στο οποίο εξελίχθηκε η σλαβική παρουσία στο Άγιο Όρος. Η παρούσα έρευνα πλαισιώνει τα ευρήματα μέσα στην ευρύτερη αφήγηση της βυζαντινής και μεταβυζαντινής ιστορίας, εξετάζοντας τις πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές δυνάμεις που διαμόρφωσαν τις μοναστικές πρακτικές και τη ζωή της κοινότητας στο Άγιο Όρος. Γίνεται αναφορά στην πρώιμη παρουσία των σλαβικών λαών στα Βαλκάνια από τις αρχές του μεσαίωνα μέχρι και τις μεταναστεύσεις αυτών από τα τέλη του 5^{ου} έως τις αρχές του 6^{ου} αιώνα. Ταυτόχρονα, από τον 5^ο αιώνα τεκμηριώνεται και η μοναστική παρουσία στην Αθωνική χερσόνησο, ενώ από τον 9^ο αιώνα, όπου ξεκινά η περίοδος κατά την οποία αναπτύσσονται επίσημοι μοναστικοί οίκοι, οι σλαβικοί λαοί εδραιώνονται σε περιοχές πλησίον του Αγίου Όρους. Τον 10^ο και 11^ο αιώνα ιδρύονται σλάβικες μονές.

Η διατριβή έχει δομηθεί με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να καθοδηγεί λογικά τον αναγνώστη από τη γενική κατανόηση σε συγκεκριμένες γνώσεις, εξασφαλίζοντας την ενδεδειγμένη διερεύνηση του θέματος. Η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εκτείνεται σε διάφορους βασικούς τομείς: τις ιστορικές μεταναστεύσεις και τις εγκαταστάσεις των σλαβικών λαών στο Άγιο Όρος, την ίδρυση και την ανάπτυξη των σλαβικών μοναστηριών, τη θεολογική, πολιτιστική και επιστημονική συμβολή αυτών των κοινοτήτων και τη σύγχρονη σημασία και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα σλαβικά μοναστήρια σήμερα.

Η πρώτη ενότητα πραγματεύεται την ιστορική προέλευση των Σλάβων μοναχών στο Άγιο Όρος. Αυτό περιλαμβάνει την εξέταση των συνθηκών και των περιόδων κατά τις οποίες οι κοινότητες αυτές εδραιώθηκαν για πρώτη φορά στη χερσόνησο. Η ανασκόπηση θα αναλύσει τις βασικές στιγμές των σλαβικών μεταναστεύσεων και εγκαταστάσεων, εντάσσοντάς τες στο πλαίσιο των ευρύτερων πολιτικών και θρησκευτικών ανακατατάξεων στην Ανατολική Ευρώπη και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η ιστορική αναδρομή ολοκληρώνεται με αναφορά στην πρώτη σλαβική παρουσία στο Άγιο Όρος περίπου τον 10^ο αιώνα από Σλάβους μοναχούς, προερχόμενους κυρίως από τη Βουλγαρία και τη Σερβία, όπου ίδρυσαν αρχικά μικρές σκήτες και ερημητήρια μέχρι την ίδρυση σλάβικων μοναστικών οίκων.

Ένας ακόμη κρίσιμος τομέας εστίασης είναι η ίδρυση και η εξέλιξη των σλαβικών μοναστηριών στο Άγιο Όρος. Σε αυτή την ενότητα θα περιγραφεί λεπτομερώς η ίδρυση διακεκριμένων μοναστηριών, όπως της ρωσικής Μονής του Αγίου Παντελεήμονα και της βουλγαρικής Μονής Ζωγράφου. Η Μονή Ζωγράφου χρονολογείται από τον 10^ο αιώνα και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα σλάβικα μοναστήρια, ενώ η ίδρυση της Μονής Χιλανδαρίου από τον Σέρβο Αρχιεπίσκοπο Άγιο Σάββα, καθώς και αυτή της Μονής του Αγίου Παντελεήμονος χρονολογείται από τις αρχές του 11^{ου} αιώνα. Θα διερευνηθεί η αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική και λειτουργική συμβολή αυτών των ιδρυμάτων, αξιολογώντας πώς αυτά αντανακλούν και έχουν συμβάλει στη μοναδική μοναστική κουλτούρα του Αγίου Όρους. Μέσω του ιδιαίτερου μείγματος που προκύπτει από επιρροές σλαβικών και βυζαντινών αρχιτεκτονικών ρυθμών και καλλιτεχνικών παραδόσεων, όπως είναι για παράδειγμα ο τρόπος απεικόνισης της ζωής των αγίων, αλλά και τα χειρόγραφα που διασώζονται, τα μοναστήρια προωθούν τη βαθύτερη κατανόηση και εκτίμηση, πέραν των θρησκευτικών σκοπών, ταυτοχρόνως της πολιτιστικής ποικιλομορφίας εντός της Ορθοδοξίας.

Οι θεολογικές και πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ Σλάβων μοναχών και άλλων ορθόδοξων κοινοτήτων αποτελούν μια άλλη σημαντική πτυχή αυτής της ανασκόπησης. Θα διερευνηθεί πώς αυτές οι αλληλεπιδράσεις επηρέασαν τις θεολογικές συζητήσεις, τις λειτουργικές πρακτικές και τη μοναστική ζωή στο Άγιο Όρος. Θα αξιολογηθεί η επιρροή της σλαβικής πνευματικότητας στην αγιορείτικη μοναστική παράδοση, καθώς και το πώς αυτές οι αλληλεπιδράσεις συνέβαλαν στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας και της ενότητας της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η τελευταία ενότητα πραγματεύεται την τρέχουσα κατάσταση των σλαβικών μοναστηριών στην Αθωνική χερσόνησο, συζητώντας τον ρόλο τους στο σύγχρονο ορθόδοξο κόσμο και τις απαντήσεις τους στις σύγχρονες κοινωνικοθρησκευτικές προκλήσεις. Αυτό περιλαμβάνει την εξέταση των δημογραφικών αλλαγών, των ζητημάτων διακυβέρνησης και της συνεχιζόμενης πνευματικής αποστολής αυτών των κοινοτήτων σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Μοναχός Δ., Το Άγιο Όρος, Μύηση στην Ιστορία και τη ζωή του, τόμ. Α', Κατερίνη 1985.
- Νιχωρίτης Κ., Η επίδραση του Αγίου Όρους στον πνευματικό βίο των Σλάβων, Αθήνα 2004.
- Παυλικιάνωφ Κ., «Οι Σλάβοι στην Αθωνική μονή Ζωγράφου», *Byzantina Symmeika*, 12 (1998), 109-140. <https://doi.org/10.12681/byzsym.851>
- Παυλικιάνωφ Κ., Σλάβοι μοναχοί στο Άγιο Όρος από τον Ι' ως τον ΙΖ' αιώνα, Θεσσαλονίκη 2002.

Ξενόγλωσση

- Blum A., «Landscape, Architecture, and Spirituality at the Remote Monastic Communities of Mount Athos», *NCUR*, (2018). <https://libjournals.unca.edu/ncur/wp-content/uploads/2021/03/2557-Blum-Alexander-FINAL.pdf>
- Fennell N., *Russian Monks on Mount Athos: The Thousand Year History of St Panteleimon's*, New York 2021.
- Gothóni R., «Pilgrimages to the Holy Mountain of Athos. Past and Present. Pilgrimages to the Holy Mountain of Athos. Past and Present», *Publications de l'École Française de Rome*, 262 (2000), 483-499. <https://tinyurl.com/ym68tw7d>
- Gothóni R. & Speake G., *The Monastic Magnet, Roads to and from Mount Athos*, Oxford 2008.
- Koder J., «On the Slavic immigration in the Byzantine Balkans», *Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone J. Preisler-Kapeller, L. Reinfandt & Y. Stouraitis*, Boston 2020, 81-100. eBook Collection. Web. 2 February 2024.
- Krsmanović B., «Mount Athos and Political Thought in the Slavonic World», *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies*, 1 (2011), 145–166. <https://tinyurl.com/3fp6y7rd>
- Krsmanović B., «The importance of Mount Athos and the Ohrid Archbishopric for the policy of Basil II in the Balkans», *Zbornikradova Vizantoloskoginstituta*, 49 (2012), 87-112. <https://doi.org/10.2298/ZRVI1249087K>

- Li R., «A Discursive Gaze on the Holy Mountain: Early Nineteenth-century British Military Explorers on Mount Athos», *Undergraduate Journal of Humanistic Studies*, 6 (2018), 1-23. <https://tinyurl.com/443vt46h>
- Meyendorff J., «Mount Athos in the Fourteenth Century: Spiritual and Intellectual Legacy», *Dumbarton Oaks Papers*, 42 (1988), 157-165. https://archive.org/details/DOP42_08_Meyendorff
- Pavlikianov C., «The Monastery of Zelianos, the First Slavic Monastic Institution on Mount Athos», *Byzantina Symmeikta*, 11 (1997), 37-48. <https://doi.org/10.12681/byzsym.822>
- Pavlikianov C., «The Slavic Lingual Presence in the Athonite Capital of Karayai (The Slavic Manuscripts of the Ptotaton Library)», *PALAEOBULGARICA/СТАРОБЪЛГАРИСТИКА*, 1 (2000), 77-111. <https://tinyurl.com/yz4cypau>
- Pavlikianov C., *Medieval Slavic Acts from Mount Athos 1230–1734*, Sofia 2018.
- Pavlikianov C., *The Post-Byzantine Greek and Slavic Archives of the Athonite Monastery of Kastamonitou and Its History According to the So-called Legend (Logos Historikos) of Kastamonitou (Codex Kastamonitou No. 114)*, Sofia 2020.
- Soulis G. C., «On the Slavic settlement in Hierissos in the tenth century», *Byzantion*, 23 (1953), 67-72. <https://www.jstor.org/stable/44168802>
- Speake G., *A history of the Athonite Commonwealth: the spiritual and cultural diaspora of Mount Athos*, United Kingdom 2018.
- Tachiaos A., «Byzantine Legacy to the World of Slavs: Approach and Dialectic Process», *Cyrrilomethodianum*, 19 (2014), 5-23. <https://tinyurl.com/4h7v5s38>
- Uzunova E., «A Catalogue of the Slavonic Manuscripts in the Holy Monastery of Zograf (No 287–405). Zographou Monastery, Mount Athos, 2017». *Scripta & e-Scripta*, 19, (2019), 388-394.
- Vovchenko D., «Ignoring nationalism? Religious, corporate, material, regional and dynastic options on Mt Athos, 1839–1912», *Nations and Nationalism*, 28 (2022), 628-644. <https://doi.org/10.1111/nana.12777>

Οι Σλάβοι στην Πελοπόννησο κατά τους Μέσους Χρόνους

Παναγιώτα Ξαγά

Παρακάτω θα παραθέσω τις φιλολογικές μαρτυρίες της περιόδου 600-1000μ. Χ. για τον σλαβικό εποικισμό της Πελοποννήσου. Ανάλυση σλαβικών τοπωνυμίων. Προβληματισμοί σχετικά με τον Σλαβικό εποικισμό.

Ο σλαβικός εποικισμός της Βαλκανικής Χερσονήσου ξεκινάει με τη βασιλεία του Ηρακλείου. Η αυτοκρατορία χάνει πρώτα τον έλεγχο της δυτικής Ελλάδας με εξαίρεση τη Θεσσαλονίκη, την Αττική και την ανατολική ακτή της Πελοποννήσου. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι η πυκνότητα σλαβικών τοπωνυμίων είναι σχεδόν διπλάσια στο δυτικό μέρος απ' ότι στο ανατολικό. Χρονολογικά αναφερόμαστε στο τέλος του 7^{ου} αιώνα (615 μ.Χ.) και γύρω στο 717 μ.Χ..

Ο Θεοφάνης ο Ομολογητής αναφέρει για το έτος 809-810 μ.Χ. ότι ο Αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' διέταξε την ακούσια μετάθεση Χριστιανών από όλα τα θέματα στις Σκλαβινίες, στην Ελλάδα και σίγουρα στην Πελοπόννησο. Η αυτοκρατορική αυτή διαταγή εξόργισε τους Χριστιανούς και αρκετοί παρακαλούσαν τον Θεό να φέρει καμιά εχθρική εισβολή ώστε να σταματήσει η μετάθεση. Άλλοι κρεμάστηκαν για να γλυτώσουν από αυτό το δεινό.

Αναφορές ενός ανώνυμου επιτομιστή του Στράβωνα (10^{ος} αι.) κάνουν λόγο για τη δυτική Πελοπόννησο σημειώνοντας ότι εκείνες τις μέρες οι Σκλαβινοί ονόμαζαν το Αχαϊκό Ρήγιον Βελβίσκον (Βελτίτσι) και την Χαλκίδα στην απέναντι όχθη του Κορινθιακού Βαράσαβα (Βαράσοβα).

Επίσης, ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στο *Περί Θεμάτων* γράφει για την Πελοπόννησο ότι 'εσθλαβώθει' η χώρα και έγινε βαρβαρική. Ο Πορφυρογέννητος μιλάει για σλαβικές εξεγέρσεις στην Πελοπόννησο. Μία το 807 μ.Χ. στη ΒΔ Πελοπόννησο εναντίον των Γραικών γειτόνων τους και εναντίον των οικητόρων της Πάτρας (η πόλη επανιδρύθηκε με τη μεταφορά ελληνόφωνων πληθυσμών από το Ρήγιον

της Καλαβρίας). Η άλλη το 842 μ.Χ. όπου βασιλιάς ήταν ο Θεόφιλος και ο υιός του Μιχαήλ. Εξηγείται πως κατεστάλη η εξέγερση των Σλάβων από τον Θεόκτιστο Βρυνένιο και αποκαταστάθηκε ο Βυζαντινός έλεγχος παντού, εκτός από το όρος Πενταδάκτυλος, στον Ταϋγετο, όπου τα σλαβικά φύλα που αποτραβήχτηκαν εκεί, οι Εζερίτες και οι Μηλιγγοί, συνέχισαν να αψηφούν τη Βυζαντινή εξουσία.

Σύμφωνα με το Χρονικό της Μονεμβασιάς (965-1015 μ.Χ.) ο σλαβικός εποικισμός στην Πελοπόννησο ξεκίνησε με τις πρώτες επιδρομές των Σλάβων στα τέλη του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα, ενώ οι περισσότεροι ιστορικοί πιστεύουν ότι ο σλαβικός εποικισμός του ελλαδικού χώρου ξεκίνησε μετά το 610 μ. Χ. και της Πελοποννήσου μετά το 650 μ.Χ. Αναφορά επίσης γίνεται και στην επανίδρυση της Λακεδαίμονος επί Νικηφόρου με την εγκατάσταση πληθυσμών από το θέμα των Θρακησίων, Αρμενίων και 'Καφήρων'. Βέβαια σύμφωνα με το χρονικό της Μονεμβασιάς, η ανατολική ακτή της Πελοποννήσου παρέμεινε σε Βυζαντινά χέρια.

Τα σλαβικά τοπωνύμια του πελοποννησιακού χώρου δείχνουν κυρίως έναν λαό γεωργικό. Τα περισσότερα έχουν σχέση με την ονοματοθεσία του χώρου που ζούσαν. Αν δηλαδή ο τόπος τους ήταν πετρώδης (όπως οι Καμενιάνοι Καλαβρύτων), βαλτότοπος ή άνυδρος, δασώδης (Παλιόμπουκουβίνα Ηλείας, κοντά στο δάσος της Κάπελης) κτλ.

Τα πιο πολλά αρχαιολογικά ευρήματα χρονολογούνται τον 7^ο αιώνα μ. Χ.

Προβληματισμοί:

Τι μας επιτρέπει να απορρίψουμε την ιδέα ότι οι Σλάβοι αναμίχθηκαν με ντόπιους. Άρα υπάρχει συνέχεια έστω και με «προσμίξεις» που ούτως ή άλλως είναι αναπόφευκτες και υπήρχαν και στην αρχαιότητα παντού και θα υπάρχουν πάντα. Η εγκατάσταση των Σλάβων κατά τους μέσους χρόνους στον ελλαδικό χώρο και ιδιαίτερος στην Πελοπόννησο, απασχόλησαν και απασχολούν ακόμα και σήμερα τόσο τους ιστορικούς όσο και τους αρχαιολόγους Έλληνες και ξένους.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Α' - Η', 1961.
 Βακαλόπουλος Α., Καίρια θέματα στην ιστορία μας, 1990.
 Βακαλόπουλος Α., Ο χαρακτήρας των Ελλήνων. Ανιχνεύοντας την εθνική μας ταυτότητα, Αθήνα 2003.
 Γιαννακόπουλος Κ., Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ, (μτφρ. Π. Χρήστου), Θεσσαλονίκη 1993.

- Θανασουλόπουλος Κ., Τα τοπωνύμια τής Αχαΐας ως ιστορικές μνήμες τού μεσαιωνικού εποικισμού της, Πάτρα 2007.
- Καραγιαννόπουλος Ι., Ιστορία Βυζαντινού Κράτους, τ. Β' (565-1081), Θεσσαλονίκη 1993.
- Κορδώσης Μ., Η σλαβική εποίκιση στην Πελοπόννησο με βάση τα σλαβικά τοπωνύμια, 1981. Κυριακίδης Σ., Οι Σλάβοι εν Πελοποννήσω, Θεσσαλονίκη 1947.
- National Geographic, Κ. Παπαρρηγόπουλου, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 11.
- Νυσταζοπούλου- Πελεκίδου Μ., Σλαβικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Ελλάδα, Αθήνα 1995.
- Χριστοφιλοπούλου Α., Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1997.

Η μελέτη της βαλκανικής λαϊκής χορευτικής παράδοσης στην περιοχή της ανατολικής Ρωμυλίας μέσα από το έθιμο των Αναστενάρηδων και η σύνδεσή της με την Κεντρική Μακεδονία

Φωτεινή Παπαποστόλου

Οι μεταπτυχιακές μου σπουδές στο σλαβικό κόσμο καθώς και η αγάπη μου για την λαϊκή παράδοση και το χορό, που επισφραγίζεται με τους τίτλους των βασικών μου σπουδών, αποτέλεσαν το εφαλτήριο για τη μελέτη της συγκεκριμένης εργασίας με θέμα «Η μελέτη της βαλκανικής λαϊκής χορευτικής παράδοσης στην περιοχή της Ανατολικής Ρωμυλίας μέσα από το έθιμο των αναστενάρηδων και η σύνδεσή της με την κεντρική Μακεδονία».

Είναι γεγονός ότι η βαλκανική χερσόνησος μέσα από τις διάφορες επιρροές που δέχτηκε στην περίοδο της βυζαντινής αλλά και της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατάφερε να δημιουργήσει μια ισχυρή λαϊκή παράδοση, έναν λεγόμενο «κοινό πολιτισμό» σύμφωνα με τον Γεώργιο Μέγα. Ο πολιτισμός αυτός διακρίνεται από την ενότητα και την ομοιομορφία στις εκδηλώσεις της πνευματικής και θρησκευτικής ζωής των ομοθρήσκων λαών και αποδίδεται εύλογα στη μακραίωνη συμβίωση τους, κάτω από την πολιτική διοίκηση της Ρώμης και του Βυζαντίου αρχικά, των Οθωμανών έπειτα. Όπως επίσης και από την έντονη επίδραση της ορθοδοξίας σε όλη τη χερσόνησο ακόμη και μετά την κατάκτηση από τους Οθωμανούς. Η παράδοση αυτή, δημιουργήθηκε και ενδυναμώθηκε από την διαρκή πολιτισμική ανταλλαγή των λαών της βαλκανικής, οι οποίοι επί χρόνια έζησαν στα όρια του οθωμανικού κράτους και με τις οθωμανικές ομάδες, οι όποιες μετοίκησαν σε διάφορα σημεία της Χερσονήσου. Η έννοια της λαϊκής παράδοσης έχει μελετηθεί μέσα από την επιστήμη της λαογραφίας και είναι πολλοί οι μελετητές που έχουν ασχοληθεί με αυτή. Ως «παράδοση» ορίζεται η κληρονομιά στοιχείων, κυρίως του

πολιτισμού, των παλαιότερων γενεών στις μεταγενέστερες ανώνυμα και στερεώνεται με τους μύθους, τα τραγούδια, τους χορούς, τις γιορτές, τα ήθη και τα έθιμα. Σύμφωνα με τον Ι. Ευαγγέλου, η παράδοση αυτή δεν είναι παρά η ιστορική μνήμη του έθνους, η ζωντανή πνοή του λαού που ανασαίνει και δημιουργεί. Υπό το πρίσμα αυτό, η παράδοση χωρίζεται σε γραπτή και προφορική. Η γραπτή παράδοση είναι ότι έχουμε κληρονομήσει από τους προγόνους μας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, ενώ η προφορική παράδοση μεταφέρει στο σήμερα στοιχεία που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά, τα οποία συγκροτούν τον πυρήνα του πολιτισμού. Θέλοντας να προσδιορίσουμε και να οριοθετήσουμε την έννοια του λαϊκού πολιτισμού και της λαϊκής παράδοσης θα πρέπει αρχικά να σταθούμε στην λέξη λαϊκός και να επισημάνουμε ότι αναφερόμαστε στον λαό και κυρίως τον αγροτικό πληθυσμό, πάνω στον οποίο αρχικά θεμελιώθηκε το οικοδόμημα του λαϊκού πολιτισμού. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να προσεγγίσουμε την έννοια του λαϊκού πολιτισμού και της λαϊκής παράδοσης μέσα από την επιστήμη της λαογραφία. Λαογραφία είναι η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του λαού, τον λόγο και τη δραστηριότητα του λαού, την παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα.

Στη λαογραφική προσέγγιση του θέματος με βοήθησαν πολύ το πλούσιο συγγραφικό έργο του καθηγητή Βάλτερ Πούχνερ, ο οποίος μελέτησε διεξοδικά το χώρο της βαλκανικής χερσονήσου σε σχέση με τη λαϊκή παράδοση καθώς και του Νικολάου Πολίτη, πατέρα της ελληνικής λαογραφία. Στη μελέτη του εθίμου των αναστενάρηδων με βοήθησαν πολύ οι μελέτες των Α. Χαμουρτζιάδη, Ι. Ευαγγέλου, L. Danforth και στη μελέτη του χορού οι μελέτες των Ι. Πραντσίδα, Ν. Βαβρίτσα.

Σκοπός της εργασίας μου είναι να μελετήσω τη βαλκανική λαϊκή χορευτική παράδοση στην περιοχή της Ανατολικής Ρωμυλίας, (τόπος όπου σύμφωνα με τη βιβλιογραφία πρωτοεμφανίστηκε το έθιμο) μέσα από το έθιμο των αναστενάρηδων και πως το έθιμο αυτό συνδέεται με τις περιοχές της κεντρικής Μακεδονίας, όπου συναντάται μέχρι και σήμερα. Οι επιμέρους στόχοι και τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούν, αφενός τον προσδιορισμό της λαϊκής χορευτικής παράδοσης μέσα από τις εθιμικές εκδηλώσεις και τα λαϊκά δρώμενα καθώς και τη θέση και την πορεία του εθίμου στις δυο αυτές περιοχές, αφετέρου τη θέση του χορού και πως αυτός εμπεριέχεται στο έθιμο, έχοντας ως βασικές παραμέτρους τη μουσική, το τραγούδι, τα μουσικά όργανα και την κίνηση.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθήσω για να προσεγγίσω το συγκεκριμένο θέμα βασίζεται στη συλλογή και στη μελέτη πρωτογενών πηγών, καθώς και της βιβλιογραφίας, παλιάς και σύγχρονης, ελληνικής και

ξένης κυρίως αγγλικής. Αρχικά μελέτησα κείμενα, άρθρα, βιβλία και ηλεκτρονικές πηγές ώστε να οριοθετήσω το πλαίσιο της εργασίας και θα προχωρήσω σε μια κριτική αξιολόγηση τους, στο πλαίσιο της ανάπτυξης και της ερμηνείας του εξεταζόμενου θέματος. Θα επικεντρωθώ σε τρία στάδια α) στη συγκέντρωση υλικού μέσα από αρχειακές πηγές και σχετική βιβλιογραφία β) στη παράθεση και ανάλυση του υλικού καθώς και γ) στην εξαγωγή συμπερασμάτων της μελέτης.

Βασίζομένη λοιπόν στην προαναφερθείσα μεθοδολογία έθεσα το πλαίσιο και κατέληξα στη δομή της παρούσας εργασίας. Το κύριο σώμα της εργασίας θα αποτελείται τρία κεφάλαια και το κάθε κεφάλαιο θα υποδιαιρείται σε επιμέρους υποκεφάλαια ακολουθώντας έναν επαγωγικό τρόπο σκέψης.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα προσδιοριστούν αναλυτικά, οι έννοιες της λαϊκής παράδοσης και του χορού και θα επισημανθεί και η μεταξύ τους σχέση. Θα αναφερθώ στον παραδοσιακό χορό, στη συνέχειά του στον χώρο και στον χρόνο καθώς και στα στοιχεία που τον αποτελούν. Εν συνεχεία, θα αναφερθώ στη βαλκανική λαϊκή παράδοση και τον βαλκανικό πολιτισμό μέσα από τις οι εθιμικές εκδηλώσεις στις ορθόδοξες χώρες της Βαλκανικής, κυρίως όμως στην Βουλγαρία και την Ελλάδα. Τέλος, θα εστιάσω στην χορευτική λαϊκή παράδοση σε Βουλγαρία και Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα προσδιοριστεί η περιοχή της Ανατολικής Ρωμυλίας γεωγραφικά και ιστορικά. Θα αναφερθώ στην ιστορία της περιοχής αυτής, στην ονομασία της, στις περιοχές που την αποτελούν, καθώς και στη λαϊκή χορευτική της παράδοση μέσα από τα ήθη, τα έθιμα και τα λαϊκά δρώμενα. Θα παραθέσω επίσης, τους παραδοσιακούς χορούς της περιοχής και τις περιστάσεις που αυτοί χορεύονταν, προσδοκώντας να τονιστεί η πλούσια χορευτική παράδοση της περιοχής. Εν συνεχεία θα εξετάσω αναλυτικότερα το έθιμο των αναστενάρηδων, μέσα από μια αναλυτική περιγραφή του εθίμου, εμμένοντας περισσότερο στο λειτουργικό μέρος του εθίμου και κυρίως στο τρίπτυχο χορός, μουσική και τραγούδι. Τέλος θα αναφερθώ στην παρουσία του εθίμου σήμερα στην ευρύτερη περιοχή της Βουλγαρίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα προσδιοριστεί γεωγραφικά η περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας και θα γίνει αναφορά στη λαϊκή χορευτική παράδοση της περιοχής μέσα από τα ήθη, τα έθιμα και τα λαϊκά δρώμενα. Θα παραθέσω επίσης τους παραδοσιακούς χορούς της περιοχής και της περιστάσεις που αυτοί χορεύονταν, στοχεύοντας στην πλούσια χορευτική παράδοση της περιοχής. Θα εστιάσω στις τέσσερις περιοχές που συναντάται το έθιμο. Εν συνεχεία, θα εξετάσω αναλυτικότερα το έθιμο των

αναστενάρηδων, μέσα από μια αναλυτική περιγραφή του εθίμου, εμμένοντας, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, περισσότερο στο τελετουργικό μέρος του εθίμου και κυρίως στο τρίπτυχο χορός, μουσική και τραγούδι στις περιοχές αυτές.. Τέλος θα αναφερθώ στην παρουσία του εθίμου σήμερα στην ευρύτερη περιοχή μέσα από εφημερίδες, άρθρα και συνεντεύξεις.

Θα ακολουθήσουν τα συμπεράσματα της μελέτης και το παράρτημα όπου θα καταχωρηθούν χάρτες της περιοχής και φωτογραφικό υλικό του λαϊκού δρώμενου.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αικατερινίδης Γ., Λαϊκός Πολιτισμός, τόμ. Α' Ιστορία της Θράκης, Αθήνα 1994.

Βαβρίτσας Ν., Παραδοσιακοί χοροί και η διδασκαλία τους, ρυθμοκινητική ανάλυση και ρυθμική κίνηση, Θεσσαλονίκη 2018 (Β' έκδοση).

Βαρβούνης Μ., Μελετήματα της Ελληνικής Λαογραφίας, τομ Α', Εθιμική και Θρησκευτική Λαογραφία, Ξάνθη 2003.

Βαρβούνης Μ., Λαϊκές θρησκευτικές τελετουργίες στην Ανατολική και τη Βόρεια Θράκη, Αθήνα 2010.

Βαφειάδου Β., «Ηθη και έθιμα Σωζοπόλεως», Λαογραφία 29, 1974.

Δεληγιάννης Ν., «Τα αναστενάρια στο χωριό Κωστή της περιφέρειας Αγαθουπόλεως Ανατολικής Θράκης», ΑΘΛΓΘ 5 (1938).

Ευάγγελου Ι., Η λαϊκή παράδοση και το δημοτικό τραγούδι, Αθήνα 2018 (Β' έκδοση).

Κουσιάδη Γ., «Τ' αναστενάρια και οι χοροί τους», Τόμ. 21, Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 1956.

Μέγας Γ., «Αναστενάρια και έθιμα της Τυρίνης Δευτέρας εις το Κωστή και τα πέριξ αυτού χωριά της Ανατολικής Ρωμυλίας», Λαογραφία 19, 1960.

Μηνούδη Θ., Θράκη, Αντίλαλοι της Ανατολικής Ρωμυλίας. Ιστορία και παραδόσεις του ελληνισμού της Βόρειας Θράκης, Αγία Τριάδα 2007 (Β' έκδοση).

Παπαχριστοπούλου Π., «Τ' αναστενάρια εις Ρουμανία», Τόμ.7, Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 1940.

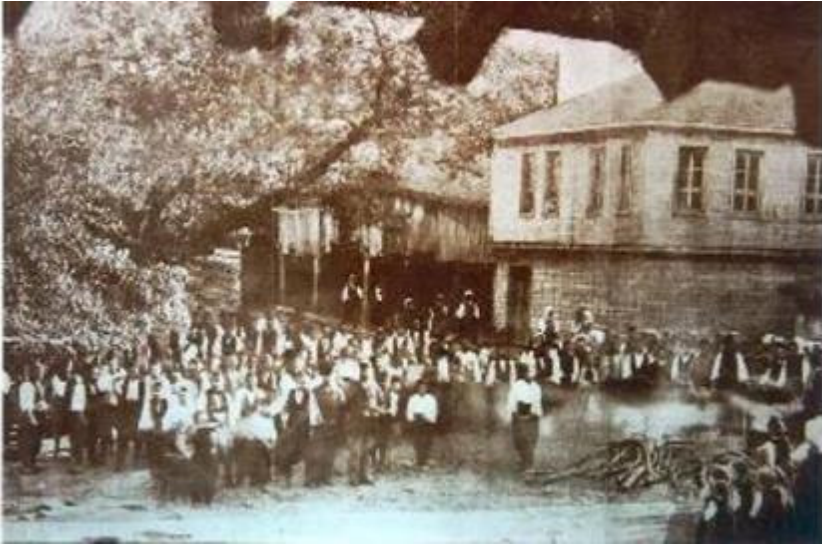
Πραντσιδής Ι., Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του, Θεσσαλονίκη 2004.

- Πουχνερ Β., *Λαϊκό Θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια* (συγκριτική μελέτη), Αθήνα 1989.
- Πουχνερ Β., «Παραστατικά δράματα, λαϊκά θεάματα και λαϊκό θέατρο στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Επισκόπηση – τυπολογία -βιβλιογραφία». *Λαογραφία* 32 (1979-1981).
- Ρωμαιοί Κ., *Λαϊκές λατρείες της Θράκης: αναστενάρια, τελετή τυρίνης Δευτέρας*, Αθήναι 1944.
- Χαρμουζιάδης Α., *Περί των αναστεναριών και άλλων τινών παράδοξων εθίμων και προλήψεων, Εκθεσις της Καταστάσεως της Μεγάλης του Γένους Σχολής κατά το σχολικόν έτος 1872-73 εν Κωνσταντινουπόλει* 1873.

Ξενόγλωσση

- Arnaudov M., «New Studies on the Nestinari», *Journal of the Bulgarian Academy of Sciences*, 1917.
- Danforth L., *Τα Αναστενάρια της Αγίας Ελένης* (Πυροβασία και θρησκευτική θεραπεία), (μτφ. Μ. Πολεντάς), Αθήνα, 1990.
- Todorov T., «The Nestinarstvo in Bulgaria from the 1930s to the 1950s», *Bulgarian Musicology*, 1992.

Εικόνες και χάρτες

Αναστενάρια 1888. Πυροβασία στο Κωστί της Ανατολικής Ρωμυλίας

2. Αναστενάρια 1991. Πυροβασία Λαγκάδας Θεσσαλονίκης

3. Χάρτης των Βαλκανίων με τη συνθήκη του Βερολίνου

4. Όρια της Βουλγαρίας. Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου 1878

5. Χάρτης της Ανατολικής Ρωμυλίας

6. Στράντζα (χωριό Κωστή). Περιοχή που ξεκίνησε το έθιμο των Αναστενάρηδων

Τα Δυτικά Βαλκάνια, οι εθνικές συγκρούσεις και η υπέρβασή τους. Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα

Απόστολος Παρματάς

Εισαγωγή

Ο κύριος σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι μία ευσύνοπτη παρουσίαση των βασικών στόχων της ομότιπλης εργασίας καθώς και των επιμέρους ερευνητικών ερωτημάτων που ο συγγραφέας θα επιχειρήσει να καλύψει κατά την πορεία εκπόνησής της. Η αναφορά στις ιδιαιτερότητες της χρονικής περιόδου που τοποθετείται η εργασία και η ένταξή της σε ένα περιφερειακό και διεθνές πλαίσιο μέσα από την επισήμανση των επιμέρους θεματικών αξόνων, είναι οι αντικειμενικές στοχεύσεις της παρουσίασης.

Ερευνητικοί στόχοι και Ερευνητικά Ερωτήματα

Οι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας αφορούν την επισήμανση, την παρουσίαση καθώς και την ερμηνευτική προσέγγιση, μέσω μίας κριτικής και σύνθετης βιβλιογραφικής επισκόπησης, των γεωπολιτικών, περιφερειακών και διεθνών συνθηκών και συσχετισμών καθώς και των παραγόντων που καθόρισαν τη διεργασία της μεταπολεμικής επανα-σύστασης του ομόσπονδου κράτους της Γιουγκοσλαβίας. Τα γενεσιουργά αίτια και οι πολυσύνθετοι λόγοι της κατάρρευσης του ομόσπονδου εγχειρήματος που κατέληξε να γίνει ένα βραδυφλεγές εκκολλαπτήριο τοπικών εθνικισμών είναι πρόσθετοι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα διαρθρώνονται ως εξής:

Ποιες ήταν οι κοινωνικές, πολιτικές και γεωστρατηγικές συνθήκες και αναγκαιότητες της εκ νέου συγκρότησης, κατά την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο, του ομόσπονδου εγχειρήματος της Γιουγκοσλαβίας;

Ποιος ήταν ο ρόλος και η συμβολή του Τίτο, σε προσωπικό, θεσμικό και πολιτικό επίπεδο, στη διατήρηση της ενότητας και των ισορροπιών εντός του Γιουγκοσλαβικού κράτους;

Ποια ήταν η επίδραση του εθνικιστικού φαινομένου στην επίσπευση της κατάρρευσης της Γιουγκοσλαβίας;

Ποιος ήταν ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία) στη διευκόλυνση ή την παρεμπόδιση της αποσύνθεσης της Γιουγκοσλαβίας, τη δεκαετία του 1990, και ποιο το αποτύπωμά τους στην περιοχή κατά την πρόωμη μετακομμουνιστική εποχή;

Ιστορικό πλαίσιο αναφοράς

Η εργασία εντάσσεται χρονολογικά στο διεθνές ψυχροπολεμικό πλαίσιο (1945-1989/1991) και ακολουθεί τον κανόνα της μεταπολεμικής συμβίωσης εθνικών μειονοτήτων κάτω υπό μία ενιαία κρατική οντότητα που στην περίπτωση μας σχοινοβατούσε, υπό τη διπλωματική μαεστρία του Τίτο, μεταξύ των δύο αντίπαλων ιδεολογικών και πολιτικών συνασπισμών με σκοπό τη διατήρησή της. Ακολουθώς η εργασία διατρέχει και τη δεκαετία του 1990, με την πλήρη κατίσχυση του εθνικισμού έναντι του περιφερειακού ομοσπονδισμού να ωθεί στην τελική διαμόρφωση των εθνικών κρατών και παράλληλα στην εδαφική αποσύνθεση της Γιουγκοσλαβίας.

Η βασική δομή της διπλωματικής εργασίας και οι επιμέρους θεματικές πτυχές των περιεχομένων της

Τίτλος της επιστημονικής εργασίας

Αφιέρωση

Πρόλογος

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας βραχυγραφιών ή συντομογραφιών

Βιβλιογραφικός Πίνακας

Εισαγωγή: Ιστορικό πλαίσιο. Σύντομη επισκόπηση των γεγονότων σχετικά με το διεθνές και περιφερειακό διπλωματικό και πολιτικό γίγνεσθαι με αναφορές σε μεσοπόλεμο και Β' Π.Π. και με βάση το ερμηνευτικό σχήμα αιτίου-αιτιατού.

Η διάρθρωση του κύριου μέρους της εργασίας αναπτύσσεται σε τρία διακριτά κεφάλαια με δύο θεματικές ενότητες έκαστο.

ΚΕΦ.1 Η διαμόρφωση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο

- 1.1. Ιδεολογία, θεσμική διάρθρωση και πολιτικές
- 1.2. Οι διεθνοτικές και οι διακρατικές σχέσεις
- ΚΕΦ.2 Η άνοδος του εθνικισμού, οι συγκρούσεις και οι κραδασμοί της μετάβασης προς τη φιλελευθεροποίηση
- 2.1. Η σηματοδότηση του θανάτου του Τίτο και της ανόδου του Μιλόσεβιτς στην εξουσία
- 2.2. Η αναβίωση του εθνικισμού στην Γιουγκοσλαβία ως όχημα επίσπευσης της ανάφλεξης
- ΚΕΦ.3 Οι εμφυλιοπολεμικές συνθήκες και τα αποτελέσματα της διάλυσης της ομοσπονδιακής οντότητας. Ο ρόλος του διεθνούς παράγοντα για την ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος
- 3.1. Οι εξελίξεις σε Σλοβενία, Κροατία και Βοσνία Ερζεγοβίνη
- 3.2. Η περίπτωση του Κοσόβου

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδη Α., Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία Α Γ. 1990-1995: Πτυχές της Ιστορικής και Θρησκευτικής Διάστασης, Θεσσαλονίκη 2008.
- Βερέμη Θ., Κοσσυφοπέδιο, η μακρόσυρτη κρίση, Αθήνα 2000.
- Γιαλλουρίδη Χρ. & Κεφαλά Β., Κόσοβο: Η Εικόνα του Πολέμου, Αθήνα 2001.
- Καρακωστανόγλου Β., «Η Κρίση στο Κόσοβο: Αποτίμηση και Προοπτικές» στο Β. Κόντης & Ε. Μαντά, Το Κόσοβο και οι Αλβανικοί Πληθυσμοί της Βαλκανικής, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 59-261.
- Λαγάνη Ε., «Σερβία και Σέρβου», στο Θ. Βερέμης Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή, Αθήνα 1995, σελ. 437 – 495.
- Παπασωτηρίου Χ., Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, Αθήνα 1994.
- Ρανlowitch S K., Ιστορία των Βαλκανίων, 1804-1945, Θεσσαλονίκη 2005
- Σαρχής Π. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, Αθήνα 1993.
- Σφέτα Σ., «Κόσοβο: Αφετηρία και Κατάληξη της Γιουγκοσλαβικής Κρίσης», στο Β. Κόντης & Ε. Μαντά, Το Κόσοβο και οι Αλβανικοί Πληθυσμοί της Βαλκανικής, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 15-55.
- Σφέτα Σ., Η Νοτιοανατολική Ευρώπη στον 20ό αιώνα, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003.

- Χατζηπροδρομίδα Λ., Η Έκρηξη του Εθνικισμού, ο Βαλκανικός και ο Ευρύτερος Περίγυρος, Αθήνα 1991.
- Χρησιτίδη Γ., Τα Κομμουνιστικά Βαλκάνια: Εισαγωγή στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική στην Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία την περίοδο 1945-1989, Θεσσαλονίκη 2003.

Ξενόγλωσση

- Bennett C., Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences, Hurst Company, London 1995.
- Cigar N., "Serb War and Termination of The War" in B. Magas & I. Zanic, The War in Croatia and Bosnia- Herzegovina, 1991-1995, Frank Cass, London 2001, 200-235.
- Conversi D., "Central Secession: Towards a New Analytical Concept? The Case of Former Yugoslavia", Journal of Ethnic and Migration Studies (2000) 26 (2).
- Crampton R.J., The Balkans since the Second World War, Longman, 2002.
- Crawford B., "Explaining Cultural Conflict in Ex-Yugoslavia: Institutional Weakness, Economic Crisis and Identity Politics" in Crawford B. and R.D Lipschutz (eds), The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics and Cultural Violence, 1998.
- Djilas A., "Fear Thy Neighbor: The Breakup of Yugoslavia" in Kupchan Ch. (eds), Nationalism and Nationalities in the New Europe, Ithaca-London 1995.
- Hudson K., Breaking the South Slav Dream: The Rise and Fall of Yugoslavia, London 2003.
- Gallagher T., The Balkans After the Cold War: From Tyranny to Tragedy, Routledge, London 2003.
- Judah T., Kosovo: What Ever One Needs to Know, New York 2008.
- Lampe J.R., "Nationalism in Former Yugoslavia" in Latawski P. (eds), Contemporary Nationalism in East Central Europe, Houndmills 1995.
- Lane A., "Yugoslavia, The search for a nation-state" in Dunn S. and T.G. Fraser (eds), Europe and Ethnicity: The First World War and Contemporary Ethnic Conflict, London-New York 1996.
- Pavkovic A., The fragmentation of Yugoslavia: Nationalism in a Multinational State, New York 1997.
- Ramet S. P., The Three Yugoslavia's State: Building and Legitimation 1918 - 2005, Washington DC 2006.

Rezum M., *Europe and War in the Balkans: Toward a New Yugoslav Identity*, Praeger, Westport (London), 1995.

Sekulic D., "The Creation and Dissolution of the Multinational State: The Case of Yugoslavia", *Nations and Nationalism*, (1997) 3 (2).

Tanner M., *Croatia: A Nation Forged in War*, New Haven & London 1997.

Ο εκχριστιανισμός της Βουλγαρίας: Η πρώτη αναμέτρηση Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας επί Μεγάλου Φωτίου

Αλεξάνδρα Σιόντη

Κωνσταντινούπολη και Ρώμη, δύο εκκλησιαστικά κέντρα, δύο Πατριαρχεία σε πορεία αποκλίνουσα. Η νέα και η παλαιά Ρώμη, το παπικό πρωτείο, η εικονομαχία, η ιεραποστολή σε Βουλγαρία και Μοραβία, οι θεολογικές αποκλίσεις και οι διαφορετικές εκκλησιαστικές πρακτικές αποτελούν εκφάνσεις μια ταραχώδους και πυκνής σε γεγονότα περιόδου των μέσων του 9ου μ.Χ. αιώνα.

Αυτή είναι η χρονική περίοδος στην οποία εγγράφεται η παρούσα διπλωματική εργασία, αντικειμενικός σκοπός της οποίας είναι να ιχνηλατήσει μέσα από τις πηγές, αλλά και την δευτερογενή ιστοριογραφία, την πορεία εκείνη των γεγονότων που οδήγησαν στην πρόκληση του πρώτου Σχίσματος μεταξύ ανατολικής και δυτικής Εκκλησίας επί Φωτίου του Μεγάλου. Επιπροσθέτως, η ανάλυση των αφορμών και των αιτίων, είτε αυτά είναι εκκλησιολογικά ή κοσμικά, οφείλει να πραγματοποιηθεί ώστε να εξαχθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα που θα μας οδηγήσουν στην καλύτερη δυνατή κατανόηση των ιστορικών γεγονότων.

Η Εκκλησία, όπως είναι γνωστό, δεν διαιρέθηκε οριστικά το 867 μ.Χ., κάτι τέτοιο δεν θα γινόταν παρά το 1054 μ.Χ., ωστόσο το τραγικό προηγούμενο του 867 μ.Χ. και οι συνακόλουθες αποκλίνουσες διαφορές –που ποτέ δεν γεφυρώθηκαν– μεταξύ της ανατολικής και της δυτικής Εκκλησίας, οδήγησαν νομοτελειακά, ως επιτραπεί, στο δεύτερο και οριστικό Σχίσμα του 1054 μ.Χ. Η εκκλησιαστική Ιστορία, αλληλένδετη από την ίδια της την φύση με την πολιτική και συνακόλουθα στρατιωτική ιστορία, της δυτικής και της ανατολικής Εκκλησίας είναι απαραίτητο να μελετηθεί, καθώς μόνον μέσα από την προοιμιακή παρουσίαση των εξελίξεων που έλαβαν χώρα μεταξύ του 5^{ου} και του 9^{ου} μ.Χ. αιώνα είναι δυνατόν να γίνει κατανοητή η σχέση των δύο Πατριαρχείων μεταξύ τους αλλά και με την αυτοκρατορική εξουσία. Η πτώση της δυτικής ρωμαϊκής

αυτοκρατορίας και η πανσπερμία -γερμανικών, κατά κύριο λόγο- λαών που κατέκλυσε τα εδάφη της επέτειναν τον πολιτικό κατακερματισμό της Δύσης.

Η λατινική γλώσσα και η Παποσύνη αποτέλεσαν τα θεμέλια πάνω στα οποία ο μεσαιωνικός κόσμος της δυτικής Ευρώπης αναπτύχθηκε κατά τον μέσο και ύστερο μεσαίωνα. Συνακόλουθα, ο πολιτικά κατακερματισμένος χώρος της Ιταλίας – η λομβαρδική εισβολή περιόρισε και τελικώς εκτόπισε την βυζαντινή πολιτική και στρατιωτική παρουσία στην χερσόνησο ως τον 8^ο αιώνα μ.Χ., – δεν ομοιάζε σε τίποτε με τον συγκεκριμένα και κεντρικά διοικούμενο βυζαντινό κόσμο. Η κοινή ομολογία πίστης με ασφαλέστατο σημείο αναφορά τον Πάπα – ως διάδοχο του Αγίου Αποστόλου Πέτρου - υποκαθιστούσε την απύσχα κεντρική πολιτική δύναμη. Η οποιαδήποτε αμφισβήτηση του παπικού πρωτείου και του κύρους που απορρέει από αυτό, δεδομένης της ιδιαίτερης πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης στην Δύση, δεν θα μπορούσε να γίνει ανεκτή.

Η πολιτική θέση και υπεροχή του βυζαντινού αυτοκράτορα έναντι του παπικού θρόνου είχε στηριχθεί στην στρατιωτική ισχύ και την προστασία που η ισχυρή πολιτική νέα Ρώμη μπορούσε να παρέχει στην αδύναμη Εκκλησία της Ρώμης και τον προκαθημένό της. Η Ιουστινιάνεια ανάκτηση, που πρόσδεσε στην ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία σχεδόν ολόκληρη την Ιταλία, την βόρεια Αφρική και τμήματα της Ισπανίας κατά το β' μισό του 6ου μ.Χ. αιώνα, δεν στάθηκε ικανή να ανακόψει την πορεία απομάκρυνσης Δύσης και Ανατολής. Ο συσχετισμός αυτός άλλαξε βίαια με την εξουθένωση της δύναμης του αυτοκράτορα στην Ιταλία και την τελική ήττα των στρατευμάτων του μετά την πτώση της Ραβέννας το 751 μ.Χ. Από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα μ.Χ., η αραβική απειλή για τόσο για το Βυζάντιο όσο και για την δυτική Ευρώπη είχε γιγαντωθεί. Μετά την πτώση της ρωμαϊκής Αφρικής, στα τέλη του 7^{ου} αιώνα μ.Χ., αλλά και την κατάκτηση ολόκληρης -σχεδόν- της Ιβηρικής χερσονήσου από τους μουσουλμάνους Βέρβερους και Άραβες, το κενό εξουσίας και προστασίας που είχε διαφανεί στην Ιταλία με την εξασθένηση του Βυζαντίου αποτελούσε θανάσιμο απειλή για την Παποσύνη. Η ταυτόχρονη θεολογική έριδα και γύρω από την απόδοση τιμής και προσκύνηση στις Αγίες Εικόνες, η Εικονομαχία (726-843 μ.Χ.) αποτέλεσε μια τροχοπέδη αφενός δυσχέραινε την επαφή Ρώμης και Κωνσταντινούπολης, αφετέρου οδήγησε αναπόδραστη στην αναζήτηση ενός νέου προστάτη του παπικού θρόνου. Η ανερχόμενη δύναμη του βασιλείου των Φράγκων -δύναμη που κατανίκησε την αραβική επιδρομή στο Πουατιέ της κεντρικής Γαλλίας, το 732

μ.Χ.- προσέφερε την προστασία που η Ρώμη ζητούσε επεμβαίνοντας στην Ιταλία κατά των Λομβαρδών.

Οι συνέπειες της επέμβασης των Φράγκων, ενός γερμανικού φύλου, στα εσωτερικά πράγματα της Ιταλίας και η ταυτόχρονη απομάκρυνση του Βυζαντίου δεν θα είναι πλέον αναστρέψιμες. Η εκκλησιαστική μορφή του Πάπα, ως Πατριάρχη της Ρώμης, αποκτά πολιτικό μανδύα καθώς μεταβάλλεται σε έναν κοσμικό όσο και εκκλησιαστικό άρχοντα. Κατά την περίοδο που εξετάζουμε οι δύο Εκκλησίες κατέχονται από άνδρες με ισχυρό χαρακτήρα και επιδιώξεις τόσο πνευματικές όσο και κοσμικές. Όπως γίνεται εύλογα φανερό η διαμάχη που ανέκυψε μεταξύ των δύο εκκλησιαστικών κέντρων δεν είχε αμιγώς θεολογικά κριτήρια αλλά και πολιτικά. Ασφαλώς, η διατάραξη της κανονικής τάξης -ήδη από την εκλογή του Φωτίου στον Πατριαρχικό θρόνο, ο οποίος από την τάξη των λαϊκών αναδείχθηκε σε επίσκοπο- αποτέλεσε την αφορμή για την παπική παρέμβαση στα εκκλησίας της Ανατολής με την κήρυξη έκπτωτου του Φωτίου καθώς η εκλογή του δεν θεωρήθηκε έγκυρη από τον πάπα Νικόλαο.

Μια τέτοια παρέμβαση αποτελεί σαφέστατα την εξωτερική της θέλησης της Ρώμης να επανακτήσει την θέση της στον χριστιανικό κόσμο μέσω της εδραίωσης του παπικού πρωτείου. Πρόκειται για μια θέση εξουσίας και πνευματικής κηδεμονίας την οποία η Κωνσταντινούπολη, αναγεννημένη και ενωμένη -μετά την τελική νίκη της Ορθοδοξίας το 843 μ.Χ.- επιχειρούσε να εμπεδώσει σε Δύση και Ανατολή. Ταυτόχρονα, η πρωτοφανής ιεραποστολική δράση που είχε αναπτύξει η ανατολική, βυζαντινή Εκκλησία στην βαλκανική χερσόνησο αλλά και την κεντρική Ευρώπη, προβλημάτισε την Ρώμη. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται φανερή η προβληματική της περιόδου, όπου δύο υπό διαμόρφωση γεωγραφικοί, πολιτικοί και πνευματικοί χώροι οικοδομούνται.

Δεδομένης της φύσης του θέματος που θα πραγματευτούμε στην παρούσα διπλωματική εργασία κρίνεται απαραίτητο να αφιερωθεί ένα κεφάλαιο στην ιστορική εξέλιξη των δύο πρώην τμημάτων της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, από την πρώτη της Ραβέννας το 476 μ.Χ. έως και την εξεταζόμενη ιστορική περίοδο. Κατόπιν, θα ακολουθήσει η επιμέρους μελέτη και παράθεση των γεγονότων που οδήγησαν στην πραγματοποίηση των ιεραποστολών σε Μοραβία και Βουλγαρία. Θα παρουσιαστεί της Ιστορίας των ιδίων των λαών αυτών και των κρυφών ή φανερών κινήτρων που οδήγησαν τους ηγεμόνες τους στο να επιλέξουν τον εκχριστιανισμό των λαών τους. Σε δεύτερο βαθμό, θα επιχειρηθεί να αναλυθεί στο μέτρο του δυνατού η πολιτική βούληση των ηγεμόνων της Βουλγαρίας

στην επιλογή μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινούπολης ως ανάδοχου εκκλησιαστικού κέντρου.

Ολοκληρώνοντας, η επαναφορά της κοινωνίας των δύο Εκκλησιών και η επούλωση του Σχίσματος του 867 μ.Χ. θα πρέπει να συμπεριληφθούν στο πεδίο έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Αυτή η συμπερίληψη κρίνεται απαραίτητη ώστε να όλα τα ιστορικά δεδομένα να εξεταστούν ώστε να επιχειρηθεί η εξαγωγή ενός συμπεράσματος για το εάν και κατά πόσον το προηγούμενο του 867 μ.Χ. επιβράδυνε ή επιτάχυνε το τελικό Σχίσμα του 1054.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Πηγές

Photius, *Epistulae et Amphilochia*, (eds.) B. Laourdas – W. G. Westerink, τ. Α΄-Στ΄, Leipzig 1983-1987.

Ελληνόγλωσση

Βαλαής Δ., «Η καθιέρωση της τιμής των ιεραποστόλων Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στη Γενέτειρά τους Θεσσαλονίκη», *Σύνθεσις*, 2 (2013), 68-92.

Κύριλλος και Μεθόδιος: το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Κύριλλος και Μεθόδιος: το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων (Θεσσαλονίκη, 20-30 Νοεμβρίου 2013)», επιμ. Α.-Α. Ταχιάος, Θεσσαλονίκη 2015.

Μαλιγκούδης Φ., «Ο Κωνσταντίνος - Κύριλλος ως σκαπανέας μιας πολιτιστικής επανάστασης», *Ελληνισμός και Σλαβικός Κόσμος*, Θεσσαλονίκη 2006, 137-143.

Νιχωρίτης Κ., *Κύριλλος και Μεθόδιος: Το Βυζάντιο και ο κόσμος των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2015.

Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μ., *Πηγές της Βαλκανικής Ιστορίας 6ος – 10ος αι. (Επιλογή κειμένων)*, Θεσσαλονίκη 1995.

Ταρνανίδης Ι., «Το σλαβικό αλφάβητο: οι δημιουργοί του και ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριάρχη και του Βυζαντινού Αυτοκράτορα», *Σελίδες από την εκκλησιαστική γραμματεία των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2004.

Ταρνανίδης Ι., «Ο Πατριάρχης Φώτιος και η διάδοση του Χριστιανισμού στους Σλάβους», *ΠΕΣ Μνήμη Αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και*

Μεγάλου Φωτίου Αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκη 1994, 483-491.

Ταχιάος Α. Αι., Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι Θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας, Θεσσαλονίκη 1992.

Χατζηλέλεκας Δ., Η ιστορική εξέλιξη των πηγών για τους αγίους Κύριλλο και Μεθόδιο, τους διδασκάλους και Φωτιστές των Σλάβων, Φλώρινα 2013.

Χρήστου Π., Κύριλλος και Μεθόδιος, οι Θεσσαλονικείς Φωτισταί των Σλάβων, Θεσσαλονίκη 1992.

Χριστοφιλοπούλου Αι., Βυζαντινή Ιστορία, τ. Β1 (610-867), Αθήνα 1981.

Ξενόγλωσση

Chrysos Eu., «Rome and Constantinople in Confrontation: the Quarrel over the Validity of Photius's Ordination», *Byzantium in Dialogue with the Mediterranean. History and Heritage*, Boston 2019, 24-46.

Dvornik Fr., *The Photian Schism: History and Legend*, Cambridge University Press 1948.

Sajlonic M., «Η κυριλλομεθοδιανή παράδοση και ο σύγχρονος διάλογος Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών περί της επανένωσης της Εκκλησίας», *Fragmenta Hellenoslavica*, 3 (2016), 120-135.

Η πολιτική και κοινωνική επιρροή στη ρωσόφωνη σοβιετική λογοτεχνία του 20ου αιώνα: το παράδειγμα του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού

Γεράσιμος Στούπας

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να εξετάσει τόσο τον βαθμό επίδρασης όσο και τον τρόπο που οι κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές της Ε.Σ.Σ.Δ. επηρέασαν την Σοβιετική λογοτεχνική παραγωγή στη Ρωσία. Τα χρονικά όρια στα οποία μελετάται το θέμα ξεκινούν από την προ – σοβιετική εποχή του 20ού αιώνα έως την περίοδο της πτώσης της Ε.Σ.Σ.Δ.. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο λογοτεχνικό ρεύμα του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού, στις αρχές που πρέσβευε, αλλά και στις σχέσεις του με το πολιτικό καθεστώς της εποχής.

Ήδη από την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, η πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις διαδραματίζουν άμεσο ρόλο στη λογοτεχνική παραγωγή στην Ε.Σ.Σ.Δ.. Η πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα στη Ρωσική αυτοκρατορία χαρακτηρίζεται από έντονες κοινωνικές αναταράξεις και πολιτικές αλλαγές, όπως η ήττα της Πρώτης Επανάστασης του 1905, οι διωγμοί των εξεγερμένων από τον τσάρο, οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις του τσάρου, οι έντονοι ρυθμοί εκβιομηχάνισης και οι ολοένα και μεγαλύτερη διάδοση των μαρξιστικών ιδεών, γεγονότα που είχαν άμεσο αντίκτυπο στη λογοτεχνία της εποχής. Συγκεκριμένα από το 1900 έως το 1910, δύο ήταν οι κύριες τάσεις που δρούσαν στο πεδίο της λογοτεχνίας : ο Ρεαλισμός και ο Συμβολισμός.

Ο Ρεαλισμός εκφράστηκε μέσα από τον καλλιτεχνικό κύκλο του Γκόρκυ και του Αντρέγιεφ. Ο Γκόρκυ, επηρεασμένος από τις μαρξιστική ιδεολογία, παρουσιάζει τους ήρωές του ως αλήτες και μετά από το 1905 ως επαναστάτες – εργάτες που θυσιάζονται για να αφυπνίσουν τον λαό, παραθέτοντας στον αντίποδα τους αστούς με χαρακτηριστικά τους την απληστία και την κυνικότητα. Ωστόσο, ο Αντρέγιεφ, επηρεασμένος και

ο ίδιος από τα γεγονότα της εποχής του, αντίθετα όμως από τον Γκόρκυ, παρουσιάζει στα έργα του μια έντονη πεσιμιστική διάθεση. Ο πεσιμισμός του Αντρέγιεφ είναι άμεσα επηρεασμένος από το κοινωνικό πλαίσιο, καθώς αποτυπώνει έτσι την απογοήτευσή του από την ήττα της Επανάστασης και την αποστροφή του από καθετί ριζοσπαστικό. Παράλληλα με τον Ρεαλισμό, διαδεδομένη λογοτεχνική τάση αποτέλεσε και ο Συμβολισμός, στον οποίο προσχώρησαν και πολλοί απογοητευμένοι μαρξιστές λογοτέχνες μετά την ήττα της Επανάστασης. Αυτή η νέα γενιά του συμβολισμού αποστασιοποιήθηκε από τις κοινωνικές εξεγέρσεις της εποχής και το πολιτικό αναβρασμό, δεχόμενη κυρίως επιδράσεις από τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα. Έτσι, αυτός ο νεοσυμβολισμός συνδέεται με τη μεταφυσική, τη φαντασία και τη Θεοσοφία.

Στο καλλιτεχνικό – λογοτεχνικό πεδίο, την εποχή από το 1910 έως το 1917 εμφανίζεται και η ρήξη με το παρελθόν. Η ρήξη αυτή, που προκάλεσε πολλές αισθητικές ανατροπές, είχε ως στόχο να αμφισβητήσει τον παλιό κόσμο, τον τσαρισμό, τις πεπαλαιωμένες ηθικές αξίες και έννοιες. Απότοκο αυτών είναι η εμφάνιση της ρωσικής πρωτοπορίας, μια ευρεία καλλιτεχνική ομάδα στην οποία εντασσόταν κινήματα με ρηξικέλευθη θεωρία. Τέτοιες λογοτεχνικές τάσεις αποτελούν ο Ακμεισμός και ο Φουτουρισμός. Η πρώτη ομάδα έρχεται σε ρήξη με τον ήδη παρηκμασμένο συμβολισμό, έχοντας ως βάση τους ότι το κάθε πράγμα δεν αποτελεί σύμβολο, ούτε έχει κάποια συγκεκριμένη συμβολική σημασία. Αντιθέτως για αυτούς ο θαυμασμός έγκειται στην ομορφιά του ίδιου του πράγματος κι όχι σε αυτό που θεωρητικά συμβολίζει. Ως αντίδραση στο παλιό αποτελεί και ο Φουτουρισμός που θέτει στο επίκεντρό του τη μηχανή, τα επιτεύγματα, αλλά και μια επαναστατική διάθεση κατά του αστικού καθεστώτος, υιοθετώντας φιλοεπαναστατικά μηνύματα στα έργα του.

Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917, συντελούνται καθοριστικές αλλαγές στο κοινωνικό και πολιτικό σύστημα της Ρωσίας με την ίδρυση του Σοβιετικού κράτους. Με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου, η ρωσική πρωτοπορία εναρμονίστηκε στα νέα πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα. Με την ίδρυση του κινήματος της Προλετκούλτ ο στόχος που τέθηκε ήταν η διαμόρφωση ενός συνόλου προλετάριων σοσιαλιστών διανοούμενων, που θα αναλάμβαναν να διαπαιδαγωγήσουν τους άλλους εργάτες, έτσι ώστε το επαναστατικό κίνημα να έκανε τη δική του πολιτιστική επανάσταση. Ο Μαγιακόφσκι, ηγετική μορφή των φουτουριστών, τάχθηκε στην ακραία αριστερή πτέρυγα της Προλετκούλτ και προέβαλε το αίτημα της καταστροφής όλων εκείνων των στοιχείων που παρέπεμπαν στον παλιό κόσμο. Στόχος ήταν η απαλλαγή από

όλα τα ιστορικά και εθνικά στοιχεία του παρελθόντος και η δημιουργία μιας προλεταριακής, διεθνιστικής, σοβιετικής κουλτούρα που θα βασιζόταν στην αρχή του κολεκτιβισμού.

Το 1922 τον Λένιν τον διαδέχεται στην ηγεσία ο Στάλιν. Αμεσες ήταν οι αλλαγές του και στο λογοτεχνικό πεδίο της Ε.Σ.Σ.Δ.. Το 1928 ιδρύει την Ένωση Προλετάρων Συγγραφέων (V.A.P.P.), θέτοντας ως σκοπό της σοβιετικής λογοτεχνίας να διατυπώσει στο λογοτεχνικό έργο την προσπάθεια κάλυψης του πενταετές πλάνου και τον ταξικό αγώνα. Ο Στάλιν θέσπισε ως επίσημο λογοτεχνικό ρεύμα τον Σοσιαλιστικό Ρεαλισμό, με αρχή του να διατυπώνει την πραγματικότητα της ζωής στη Σοβιετική Ένωση με τον τρόπο που την σχεδιάζει το καθεστώς κι όχι όπως βιώνεται από τον εκάστοτε συγγραφέα. Η κατεύθυνση της λογοτεχνίας επιβαλλόταν να είναι υπέρ του σοσιαλισμού και της νίκης του προλεταριάτου. Τα στοιχεία του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού ήταν η απόλυτη συμμόρφωση με τη ρητορεία του Κόμματος και η ακολουθία μιας βασικής δομής: Ο νεαρός εργάτης που συμμετέχει ενεργά στην ταξική πάλη και με την καθοδήγηση των υψηλόβαθμων συντρόφων του αποκτά ένα υψηλότερο επίπεδο συνείδησης.

Στα τέλη της δεκαετίας του 30' το καθεστώς τάχθηκε υπέρ της επιστροφής στις εθνικιστικές παραδόσεις του 19^{ου} αιώνα. Το γεγονός αυτό είναι αποτέλεσμα ανάγκης σταθερότητας στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο. Συγκεκριμένα, υπήρχε η ανάγκη αναγνώρισης προέλευσης του ρωσικού έθνους, ωστόσο οι παραδόσεις ετάχθησαν με διαστρεβλωμένο τρόπο στο δόγμα του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού, όπως και οι αξίες των ρώσων κλασικών. Έπειτα, την δεκαετία του 40, ένα ακόμα γεγονός που επηρεάζει τη μορφή της λογοτεχνικής παραγωγής είναι η γερμανική εισβολή στη Σοβιετική Ένωση (1941). Η τάση των συγγραφέων αυτής της δεκαετίας ήταν να εξιστορούν τη ζωή και τους αγώνες των σοβιετικών ηρώων, δίνοντας ακόμα και άδεια το καθεστώς σε εκδιωκόμενους καλλιτέχνες να δημοσιεύουν έργα τους με πατριωτικό περιεχόμενο, όπως το ποίημα «Κουράγιο» της Α. Αχμάτοβα.

Μετά τον Στάλιν, την ηγεσία της Ε.Σ.Σ.Δ. την ανέλαβε ο Χρουστσόφ δρώντας σε μια εποχή υψηλής επιστημονικής ανάπτυξης. Η τεχνολογική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την πολιτική της αποσταλινοποίησης που εφαρμόστηκε από την δεκαετία του 50' έως την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. προκάλεσε μεγάλες αλλαγές στη σοβιετική λογοτεχνία. Ενώ τις δύο προηγούμενες δεκαετίες τα έργα επιστημονικής φαντασίας είχαν υποχωρήσει αισθητά, λόγω της επικράτησης του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού, η έναρξη εφαρμογής του διαστημικού προγράμματος και η αποστολή του

δορυφόρου *Σπούτνικ Ι* στο διάστημα επανένταξε την επιστημονική φαντασία στη λογοτεχνία. Το πλαίσιο της επιστημονικής φαντασίας ήταν ο κατάλληλος χώρος για να προβληθούν τα ουτοπικά σχέδια για την κοινωνία του μέλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η «*Ανδρομέδα*» (1957) του Ιβάν Εφρέμοφ, που παρουσιάζει το μέλλον στο οποίο η γη ενώνεται με άλλους γαλαξίες. Παρουσιάζει έναν κοσμικό παράδεισο όπου η επιστήμη καλύπτει όλες τις ανθρώπινες ανάγκες. Επιπλέον, οι επόμενες δεκαετίες που ακολούθησαν χαρακτηρίζονται από μια στοιχειώδη μείωση της λογοκρισίας και συνάμα ανάπτυξη άλλων λογοτεχνικών τεχνοτροπιών πέρα του επιβαλλόμενου Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού.

Ο άμεσα συνδεδεμένος με το πολιτικό καθεστώς Σοσιαλιστικός Ρεαλισμός δέχτηκε πολλές επικρίσεις. Κυρίως δυτικοί κριτικοί κατηγορήσαν το ρεύμα του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού ότι συγκεντρώνει αποκλειστικά την προσοχή του στην καλή πλευρά της σοβιετικής ζωής, παίρνοντας αποστάσεις από τα κακώς κείμενα της εποχής. Συνολικά η ρωσόφωνη σοβιετική λογοτεχνία δεν μπορούσε να οικοδομήσει ένα νέο σοβιετικό, προλεταριακό λογοτεχνικό πολιτισμό όπως τον σχεδίαζε το καθεστώς, καθώς τα όρια της μεταξύ της πολιτικής προπαγάνδας και της τέχνης ήταν στενά.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Orlando F., *Ο χορός την Νατάσας: μια πολιτισμική ιστορία της Ρωσίας*, τόμ. Β', εκδ. Ηλέκτρα, Αθήνα 2002.
- Grey C., *Η Ρωσική Πρωτοπορία: Προεπαναστατική και Επαναστατική Τέχνη στη Ρωσία (1863 – 1922)*, εκδ. Υποδομή, Αθήνα 1987.
- Παπαστρατηγάκης Ν., *Εισαγωγή στην ιστορική της σοβιετικής ένωσης (1917-1991)*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2018.
- Βούλγαρης Κ – Χριστόπουλος Κ, *1917: Η Οκτωβριανή Επανάσταση και η Ρωσική Πρωτοπορία*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2017.
- Bushkovitch P., *Ιστορία της Ρωσίας: Πολιτική, οικονομία, κοινωνία, θρησκεία, τέχνες και επιστήμες από τον 9ο αιώνα έως την Περεστρόικα*, ελλ. Εκδ. ΑΙΩΡΑ, Αθήνα 2016.
- Αλεξανδρόπουλος Μ., *Η Ρωσική λογοτεχνία (από τον 11ο αιώνα μέχρι την επανάσταση του 1917)*, τόμ. Γ', εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1978.
- Mirsky D. S., *Ιστορία της Ρωσικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Αθηνά, Αθήνα 1977.

- Καζαντζάκης Ν., *Ιστορία της Ρωσικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1980.
- Γκόρκυ Μ., *Ο Σοσιαλιστικός Ρεαλισμός*, εκδ. Μόρφωση, Αθήνα 1957
- Τσαντσανόγλου Μ., *Οι πέντε εποχές της Ρωσικής Πρωτοπορίας*, εκδ. Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή – Μουσείο κυκλαδικής τέχνης, Αθήνα 2008.
- Bellon J., «Το Σοβιετικό Δίκαιο», *Τι πρέπει να ξέρω*;, 96 (1966), 54 – 75
- Coquin F. – Χ., «Η ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης», *Τι πρέπει να ξέρω*;, 79 (1965), 52 – 100.

Ξενόγλωσση

- Simmons E. J., *An outline of modern Russian literature (1880 – 1940)*, εκδ. Greenwood Press – Publishers, Ithaca 1971.
- Alexandrova V., *A history of Soviet Literature*, εκδ. Greenwood Press – Publishers, Garden City 1963.
- Smith St., *The Russian Revolution: a very short introduction*, εκδ. Oxford University Press, Λονδίνο 2002.
- Bowlt J. E., *Russian Art of the Avant Garde – Theory and Criticism*, εκδ. Thames & Hudson, Λονδίνο 2017.

Από το γεφύρι του Δρίνου του Ίβο Άντρις στο γεφύρι της Άρτας

Αικατερίνη Σχισμένου

Στόχοι της εργασίας και τα επιστημονικά και ερευνητικά ερωτήματα

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας «Από το γεφύρι του Δρίνου του Ίβο Άντρις στο γεφύρι της Άρτας» είναι να παρουσιάσει τις ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που προσεγγίζονται τα δύο γεφύρια μέσα από το έργο του Ίβο Άντρις, που πρόκειται για ένα χρονικό του γεφυριού και του δημοτικού τραγουδιού του γεφυριού της Άρτας. Πρόκειται για δύο γεφύρια στην περιοχή των Βαλκανίων με πάρα πολλά κοινά που αφορούν τον κόσμο των γεφυριών. Όχι μόνο ως αρχιτεκτονήματα αλλά και ως φορείς ιστοριών μύθων και παραδόσεων καθώς και διαφορών που τοποθετήθηκαν, μεταμορφώθηκαν και εξελίχθηκαν στις μνήμες των ανθρώπων. Είναι πολύ κοντά όχι μόνο χρονικά αυτά τα δύο γεφύρια, μιας και το ένα χτίστηκε τέλη του 1500 και το άλλο (της Άρτας) γύρω στα 1600 αλλά και όσον αφορά τις παραδόσεις και τους μύθους όπως και τα μαγικά στοιχεία που τα συνδέουν. Έτσι εκτός από τις ομοιότητες θα παρουσιάσω και κάποιες διαφορές αλλά και τον τρόπο που έχουν αποδοθεί αυτά τα δύο έργα θεατρικά μιας και εκεί φαίνεται ακόμη περισσότερο το αποτύπωμά τους.

Το πλαίσιο της εργασίας

Χρονικά τα δύο γεφύρια χτίστηκαν όπως προανέφερα το ένα στο τέλος του 1500 και το άλλο στις αρχές του 1600. Το γεφύρι του Δρίνου στο Βίσεγκραντ δεν προϋπήρχε, ενώ αυτό της Άρτας προϋπήρχε από την εποχή της αρχαίας Αμβρακίας και του Πύργου χωρίς να είναι βέβαιο πως βρισκόταν στο ίδιο σημείο, μιας και η κοίτη του Αράχθου έχει αλλάξει

αρκετές φορές. Έτσι χρονολογικά συμπίπτει η ιστορία των γεφυριών αφού χτίστηκαν και τα δύο στην οθωμανική περίοδο, το ένα από τον μεγάλο βεζίρη Σοκόλοβιτς (Σοκολού) Μεχμέτ Πασά μεταξύ του 1571-1577. Το άλλο, αυτό της Άρτας, μεταξύ του 1602 και του 1606. Τη χρηματοδότηση της κατασκευής του γεφυριού της Άρτας είχε αναλάβει ο Ιωάννης Θιακογιάννης ή Γατοφάγος, παντοπώλης από την Άρτα. Φαίνεται ότι ο χορηγός είχε προσωπικό ενδιαφέρον για το έργο, εφόσον ήταν έμπορος και η εύκολη διάβαση του Αράχθου θα διευκόλυναν τις δραστηριότητές του. Έτσι δύο γεφύρια χτίζονται στα Βαλκάνια σε δύο διαφορετικές περιοχές για να εξυπηρετήσουν την επικοινωνία της περιοχής και ιδιαίτερα τις εμπορικές συναλλαγές. Χάρη στο συγγραφέα Ίβο Αντριτς έχουμε ένα χρονικό για το γεφύρι του Δρίνου, ενώ για το γεφύρι της Άρτας έχουμε ένα δημοτικό τραγούδι που έρχεται από τα βάθη των αιώνων και είναι φορέας μύθων και παραδόσεων με πολλά κοινά στοιχεία αλλά και διαφορές αν και η βάση τους μέσω των μύθων και των παραδόσεων είναι ίδιες.

Δομή

Η δομή της εργασίας βασίζεται στην αναλογία. Δηλαδή ξεκινώντας από την παρουσίαση του έργου του Ίβο Αντριτς, εστιάζω στο έργο του «Το γεφύρι του Δρίνου» που στην πραγματικότητα είναι ένα χρονικό. Παρουσιάζω τον Ίβο Αντριτς μέσω μιας βιογραφίας του και ακολούθως το λογοτεχνικό έργο του. Το γεφύρι του Δρίνου πρόκειται για ένα κτίσμα που έγινε την εποχή του του Μεχμέτ Πασά Σοκόλοβιτς (Σοκολού) και παρουσιάζω την προσωπικότητα αυτού του πασά όπως και του αρχιτέκτονα του γεφυριού, του Σινάν.

Ακολούθως περνάω στους τίτλους, τα περιεχόμενα του βιβλίου αλλά και τις πληροφορίες που μας δίνουν. Επίσης παρουσιάζω την τεχνική, γλώσσα, ύφος, και καταλήγω ακολούθως στην καλλιτεχνική έκφραση μέσω θεάτρου για το γεφύρι του Δρίνου. Υπάρχουν δύο θεατρικά έργα που έχω εντοπίσει μέχρι στιγμής και το ένα το αναζητώ, είναι αυτό της κυρίας Πέπης Ρηγοπούλου το 1999 από το εργαστήριο Τεχνών και πολιτιστικής διαχείρισης του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Νικίτα Μιλινόγεβιτς, «Το γεφύρι του Δρίνου» που παρουσιάστηκε στο Φεστιβάλ της Επιδάουρου το 2017.

Περνώντας στο γεφύρι της Άρτας παρουσιάζω τα ιστορικά στοιχεία για το γεφύρι, τους μύθους και τις παραδόσεις και περνάω στο δημοτικό

τραγούδι. Το προσεγγίζω μέσω μιας ανάλυσης των στοιχείων του, κάνω μια ιδιαίτερη αναφορά στα μαγικά του στοιχεία και παραθέτω την αφηγηματική τεχνική, γλώσσα, ύφος και στιχουργική. Τελειώνω κι εδώ με τη θεατρική παραγωγή του γεφυριού της Άρτας που έχει εμπνεύσει πολλούς Έλληνες δημιουργούς, από τον Γ. Θεοτοκά και Ν. Καζαντζάκη έως τις μέρες μας που παρουσιάζεται και με μια πιο σύγχρονη και ιδιαίτερη μορφή. Εδώ κάνω μια ιδιαίτερη αναφορά στο πανεπιστημιακό τμήμα της πόλης μου της Άρτας, το τμήμα Πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών όπου μέσω ενός διασυνοριακού προγράμματος του HERMES ανεβάσαμε τον Ιούνιο του 2022 «Τη θυσία του πρωτομάστορα» με δική μου συμμετοχή όπως και της σκηνοθέτιδος Έλλης Μάνθας στη διαμόρφωση της παράστασης πάνω σε μία διασκευή του Γ. Θεοτοκά. Οι θεατρικές αναφορές συνοδεύονται και από οπτικό υλικό που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τρόπο που παρουσιάζεται η ιστορία του γεφυριού, του πρωτομάστορα και της γυναίκας του.

Επίλογος

Η σημασία των γεφυριών στη Βαλκανική χερσόνησο είναι τεράστια και τα συνδέουν κοινοί μύθοι, αναφορές και ακόμη περισσότερο όπως είδαμε στην ιστορική τους πορεία μέσα στο χρόνο ένα κοινό μέλλον. Άλλα έπεσαν άλλα βούλιαξαν άλλα γκρεμίστηκαν στην οργή του πολέμου ή την αδιαφορία των καιρών και άλλα ξαναχτίστηκαν ή διατηρήθηκαν όπως τα δύο γεφύρια με τα οποία και ασχολούμαι στην παρούσα εργασία. Όπως και να 'χει τα γεφύρια συνδέουν και δε χωρίζουν. Γεφυρώνουν μέρη και αποτελούν σημείο επικοινωνίας και κοινωνικής, καλλιτεχνικής, οικονομικής έκφρασης και άνθισης. Δε λέει τυχαία ο λαός: «Ο κόσμος φκιάνουν εκκλησιές, φκιάνουν και μοναστήρια. Φκιάνουν και πετρογέφυρα για να περνάει ο κόσμος».

Βιβλιογραφία

Η βιβλιογραφία που χρησιμοποίησα για την εργασία μου εκτός από ελληνική που υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη για το γεφύρι της Άρτας και κατά κάποιον τρόπο κλασσική, όπως του Ν. Γ. Πολίτου, του Στ. Κυριακίδη, Αλ. Πολίτη, του Γ. Μέγα, Ε. Καψωμένου, τη διδακτορική διατριβή του Λ. Ευθυμίου, αναφέρω ενδεικτικά, ενώ για τα ηπειρώτικα γεφύρια στηρίχτηκα στις μελέτες του Σπ. Μαντά, της Ν. Παπακώστα-Συνίκη και ακολούθως συνέλεξα και αρκετή γερμανική βιβλιογραφία που αφορούν

τους μύθους και τις παραδόσεις των βαλκανικών γεφυριών όπως του K. Klusemann, E. Neumann, W. Puchner, A. Klosi, G. Schubert. Επίσης για την παρουσίαση των πιο νέων θεατρικών παραστάσεων για το γεφύρι πολύ χρήσιμη ήταν και η δικτυογραφία.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Andrić Iv. (1987): "Die Brücke über die Žepa". In: ders: Die Geliebte des Veli Pascha. Erzählungen. Sarajevo. 151–160.
- Andrić Iv. (7 1995): Die Brücke über die Drina. Eine Wischegrader Chronik. Deutsch von Ernst E. Jonas. München.
- Ζαχαρόπουλος Δ., «Το μήνυμα που κουβαλάνε τα πέτρινα γεφύρια στο διάβα των αιώνων», στα πρακτικά της Α' επιστημονικής συνάντησης ΚΕ.ΜΕ.ΠΕ.Γ. «Περί πετρογέφυρων...»,(2003) Αθήνα: Κέντρο Μελέτης Πέτρινων Γεφυριών.
- Ιατρίδης Α. (1859) Συλλογή δημοτικών ασμάτων, Αθήνα, Εκδ. Μαυρομαμάτη.
- Καψωμένος, Ε. (1990) Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. Αθήνα: Αρσενίδης.
- Klusemann, K. (1919): Das Bauopfer. Eine ethnographisch-prähistorisch-linguistische Studie. Graz, Hamburg.
- Κυριακίδης, Σ. Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α'. Μνημεία του λόγου εν Αθήναις.
- Κυριακίδης Στ. (1934). Αι ιστορικοί αρχαί της δημόδους νεοελληνική ποιήσεως, Λόγος πρυτανικός ρηθείς τη 21η Ιανουαρίου 1934. Θεσσαλονίκη.
- Λάμπρου Ευθ. «Ο κύκλος τραγουδιών Της Άρτας το γεφύρι» Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2014, Λουκάτος, Δ. Σ.
- Μαμμόπουλος Αλ. (1973) «Λαϊκή Αρχιτεκτονική, Ηπειρώτες μαστόροι και γεφύρια», Αθήνα: Ηπειρωτική Εταιρία Αθηνών.
- Μαντάς Σπ.,(1988) «Ηπειρώτικα Γεφύρια», εκδ. β'. Αθήνα: Τεχνικές Εκδόσεις.
- Μαντάς Σπ.,(1987) «Το γεφύρι και ο Ηπειρώτης», Αθήνα: Τεχνικές Εκδόσεις, 1987.
- Μαντάς Σπ. (2000) Εφημερίδα Καθημερινή, Ένθετο της 13/2/2000 με τίτλο «Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Τα Πέτρινα Γεφύρια».
- Neumann E. (1978) Die Große Mutter. Eine Phänomenologie der weiblichen Gestaltungen des Unbewußten. Verlag Olten, Freiburg im Breisgau S. 264f.

- Οικονομίδης Δ. (1997) Από τα δημοτικά μας τραγούδια, Τόμος Α', εκδόσεις Φιλιππούτη, Αθήνα.
- Παπακώστα-Συνίκη Ν. (2002) «Πέτρινα Γεφύρια Ιωαννίνων», Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.
- Πολίτης, Α. (1984). Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Πολίτης, Λ. (2003). Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ΜΙΕΤ. Αθήνα.
- Πολίτης Ν. (1920) Λαογραφικά Σύμμεικτα, τ. Α', Αθήνα.
- Πολίτης Ν. (1904) Μελέται περί του Βίου και της Γλώσσης του Ελληνικού λαού- Παραδόσεις Α' Αθήνα Νο 169.
- Πολίτης Ν. (1871) Νεοελληνική μυθολογία, τ. Α', Αθήνα.
- Πρόπ Β. Γ. (2009) Μορφολογία του παραμυθιού, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα.
- Πουκεβίλ Φ. (1994) Ταξίδι στην Ελλάδα Ήπειρος, Αθήνα, εκδ. Τολίδη.
- Τζιαμούρτας Ζ. (1998) Λαογραφική Πινακοθήκη των Καραγκούνηδων (Υλικός και Πνευματικός βίος), Καρδίτσα.
- Puchner W. (2016) Die Folklore Südosteuropas: Eine komparative Übersicht, Bohlau, Wien.
- Klosi A. (1991) Mythologie am Werk: Kazantzakis, Andric, Kadare. Slavistische Beitrage, Band 277, Verlag Sanger, Muenchen.
- Schubert G. (2002) Mythos und Realität in südosteuropäischen Balladen vom Bauopfer, Zeitschrift für Balaknologie, Jena.
- Schladebach K. (1894) Erster Jahresbericht des Instituts fuer Rumaenische Sprache, Leiptzig.

Εικόνες

Ο συγγραφέας Ίβο Άντρις μπροστά στο γεφύρι του Δρίνου

*Η αφίσα της όπερας του Μ. Καλομοίρη «Πρωτόμαστορας»
του Ν. Καζαντζάκη το 1944*

Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία μέσα από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας της Ελλάδας

Μαρία Τσιφουτίδου

Σκοπός

Στην παρούσα εργασία θα εξεταστεί ο πόλεμος στην Γιουγκοσλαβία του 20^{ου} αιώνα, ο οποίος ήταν στη βάση του γεωπολιτικός, ανθρωπιστικός και επηρέασε την κοινωνική και πολιτική σκηνή στην περιοχή. Η εργασία, ειδικότερα, εστιάζει στην αποκάλυψη του τρόπου με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης στην Ελλάδα παρουσίασαν και μετέδωσαν τον πόλεμο στην Γιουγκοσλαβία.

Ο βασικός σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν διαφορετικές προσεγγίσεις και προβολές του πολέμου από τα μέσα ενημέρωσης και ο αντίκτυπος που είχαν αυτές στην κοινή γνώμη. Παράλληλα, πρόκειται να αναλυθεί η αντιμετώπιση του θέματος, η αξιολόγηση των προκαταλήψεων και των ενδεχόμενων επιδράσεων στην κάλυψη του πολέμου, καθώς και η σύγκριση των διαφορετικών μέσων ενημέρωσης.

Επομένως, η αναλυτική μελέτη της δημοσιογραφικής κάλυψης του πολέμου από τα μέσα ενημέρωσης στην Ελλάδα μπορεί να αποκαλύψει ποικίλες οπτικές, μέσα από τις οποίες διατυπώθηκαν ειδήσεις και αναλύσεις σχετικά με τον πόλεμο εκείνη την εποχή. Μέσω των προαναφερθέντων, επιδιώκεται να πραγματοποιηθεί μια ευρύτερη κατανόηση των εμφανών και λανθανουσών στρατηγικών που χρησιμοποιούσαν τα μέσα ενημέρωσης για την προβολή των γεγονότων.

Ιστορικό πλαίσιο στο οποίο θα ενταχθεί η διπλωματική εργασία:

Η Γιουγκοσλαβία ήταν ένα πολυεθνικό κράτος, στο έδαφός του οποίου, κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου, αναπτύχθηκε το

πιο μαζικό αντιφασιστικό κίνημα, με πρωτοπόρους τους κομμουνιστές αντάρτες Παρτιζάνους του Γιόζιπ Μπρόζ Τίτο. Κατά την ήττα των Γερμανών στον πόλεμο, το Γιουγκοσλαβικό κράτος ακολούθησε ένα οικονομικό μοντέλο διαφορετικό του δυτικού καπιταλισμού, αλλά και διαφορετικό της Σοσιαλιστικής Ανατολικής Ευρώπης.

Τον Μάιο του 1980 ο Τίτο απεβίωσε. Οι εθνικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές και οικονομικές αντιθέσεις ανάμεσα στους γιουγκοσλαβικούς λαούς είχαν παραμείνει στο περιθώριο, καθώς κυριαρχούσε η κομμουνιστική ιδεολογία. Με το θάνατο του Τίτο, η μαρξιστική ιδεολογία έπαψε πλέον να λειτουργεί ως ενοποιητικό στοιχείο. Η εξέλιξη αυτή σε συνδυασμό με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, τα προβλήματα της Ένωση Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας (ΕΚΓ), και την καλλιέργεια του εθνικισμού, εμπόδιζαν την κοινή πορεία της χώρας, έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τις εξουσίες των διάφορων Δημοκρατιών και τελικά οδήγησαν στην κρίση του 1990. Για την οικονομική ευημερία της χώρας ο Τίτο προώθησε την ανάπτυξη της βιομηχανίας, με αποτέλεσμα να παραμεληθεί η γεωργία. Η επιλογή αυτή συνέβαλε σημαντικά στην οικονομική αποδυνάμωση της Γιουγκοσλαβίας. Ως αφετηρία της οικονομικής κρίσης θεωρείται η περίοδος 1974-1980. Τη περίοδο αυτή αυξήθηκε και το εξωτερικό χρέος της Γιουγκοσλαβίας, έτσι, η έλλειψη ενιαίας γιουγκοσλαβικής αγοράς και ενιαίου οικονομικού συστήματος παρεμπόδιζαν τις κοινές επενδύσεις και την ανάπτυξη. Η κατάσταση οξύνθηκε τη δεκαετία 1980-1990. Το 1981 η Γιουγκοσλαβία εμφανίστηκε με εξωτερικό χρέος 21 δις δολάρια. Στη δεινή οικονομική κατάσταση της Γιουγκοσλαβίας συνέβαλλε και η κρίση του σοσιαλισμού που κορυφώθηκε με την κατάρρευση του το 1989. Η απουσία μιας ισχυρής προσωπικότητας επέτρεψε διάφορους εθνικιστές ηγέτες, εκμεταλλευόμενοι την αποκεντρωτική δομή της χώρας, να προωθήσουν τις δικές τους πολιτικές για την αντιμετώπιση της κρίσης και για το είδος των απαραίτητων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων. Η κατάσταση αυτή, που ονομάστηκε μονοκομματικός πολυκεντρισμός, θα οδηγήσει στον κατακερματισμό της χώρας σε επιμέρους κράτη.

Ένα ακόμη στοιχείο, που δυσχέραινε την εύρεση βιώσιμης λύσης, ήταν η έλλειψη δημοκρατίας στους κόλπους της Γιουγκοσλαβίας. Στη συντριβή του συστήματος συνέβαλε και η έξαρση του εθνικισμού που βρήκε πρόσφορο έδαφος στην οικονομική κρίση και στην ανισότητα της οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Στα χρόνια του Τίτο, ο εθνικισμός των μεμονωμένων δημοκρατιών ελεγχόταν αποτελεσματικά με τη δημιουργία μιας νέας γιουγκοσλαβικής ταυτότητας που εκφραζόταν

μέσα από την ιδεολογία της "Αδελφότητας και Ενότητας". Η εθνολογική ενότητα που πέτυχε ο Τίτο δεν συνεχίστηκε και στα χρόνια μετά το θάνατο του. Από το 1980 άρχισαν να αναδύονται σταδιακά οι καταπιεσμένες, μέχρι τότε, φυγόκεντρες τάσεις ορισμένων δημοκρατιών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι διάφορες πολιτικές ελίτ να προωθούν τα δικά του τοπικά συμφέροντα, αντί των συμφερόντων του ομοσπονδιακού κράτους. Στο εσωτερικό της χώρας έντονες ήταν οι συζητήσεις σχετικά με το ζήτημα της μεταρρύθμισης της Γιουγκοσλαβίας. Οι νότιες Δημοκρατίες υποστήριζαν τη μετατροπή του κόμματος σε συνομοσπονδία, που θα παραχωρούσε μεγαλύτερο βαθμό αυτοδιοίκησης, ενώ η Σερβία επέμενε σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης. Παράλληλα, ο Μιλόσεβιτς, με την άνοδο του στη Σερβία, ύψωσε το λάβαρο του σερβικού εθνικισμού και κατάφερε να θέσει υπό τον έλεγχό του τη Βοϊβοντίνη, το Μαυροβούνιο και το Κοσσυφοπέδιο. Η πολιτική του Σέρβου ηγέτη έδωσε την αφορμή στους Σλοβένους και τους Κροάτες θα εκδηλώσουν πιο έντονα τις αποσχιστικές τους τάσεις.

Τον Ιανουαρίου του 1990 διαλύθηκε η Γιουγκοσλαβία και στη χώρα διεξήχθησαν πολυκομματικές εκλογές που κατέληξαν στις περισσότερες Δημοκρατίες σε ήττα των κομμουνιστών κομμάτων (με εξαίρεση τη Σερβία). Στις 25 Ιουνίου 1991, η Κροατία και η Σλοβενία ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους και η χώρα εισήλθε σε περίοδο αιματηρών συγκρούσεων. Η έναρξη των συγκρούσεων έγινε με τον δεκαήμερο πόλεμο στη Σλοβενία που έληξε άμεσα με την υπογραφή της συμφωνίας Μπριόνι. Η Σλοβενία ήταν η μόνη δημοκρατία που βγήκε αλώβητη από την αποσύνθεση της Γιουγκοσλαβίας και πέτυχε την αναγνώριση από την ΕΕ τον Ιανουάριο του 1992. Ο ομοσπονδιακός στρατός, μετά την αποχώρηση του από το σλοβενικό έδαφος, στράφηκε προς την Κροατία. Ο πόλεμος έληξε το 1995 με ήττα των σερβικών δυνάμεων. Επίσημα, η αναγνώρισης της Κροατίας ως ανεξάρτητο κράτος έγινε νωρίτερα, στις 15 Ιανουαρίου 1992, γεγονός το οποίο οδήγησε στη σύγκρουση των τριών εθνοτήτων της Βοσνίας Ερζεγοβίνης. Ο πόλεμος αυτός αποδείχτηκε ο πιο αιματηρός από όλους, με τους κατοίκους της περιοχής να πληρώνουν το μεγαλύτερο τίμημα και με δεκάδες πόλεις να έχουν καταστραφεί από τον Απρίλιο του 1992 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1995. Η συμφωνία του Ντέιτον έθεσε τέρμα στις εχθροπραξίες και χώρισε την περιοχή σε δύο οντότητες. Παρά τις προσπάθειες να λειτουργήσει η νέα σύνθεση ως ενιαίο κράτος, οι λαοί της περιοχής δύσκολα θα καταφέρουν να ξεπεράσουν τα τραύματα της μεγάλης σφαγής της περιόδου 1992-1995. Τα Κοσσυφοπέδιο αποτέλεσε τον τελευταίο σταθμό των πολεμικών επιχειρήσεων της Σερβίας.

Στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και κυρίως στην κλιμάκωση της βίας στη διάρκεια των πολέμων συνέβαλλαν σημαντικά τα τοπικά και διεθνή ΜΜΕ. Στη πραγματικότητα λειτούργησαν ως πρωταγωνιστές της κρίσης καθώς δυναμίτιζαν με τις πληροφορίες που διέδιδαν τις συνθήκες στις Δημοκρατίες και ενίσχυαν το μίσος μεταξύ των εθνικοτήτων. Παράλληλα και τα διεθνή ΜΜΕ προέβαιναν σε μονόπλευρη παρουσίαση των γεγονότων παρουσιάζοντας τους Σέρβους ως μοναδικούς υπαίτιους των καταστροφών αποσιωπώντας τις αντίστοιχες βιαιότητες των Κροατών και των Μουσουλμάνων. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας καθώς και οι πόλεμοι στη περιοχή έθεσαν σημαντικά διλήματα στην ΕΕ, σχετικά με τις προτεραιότητες δράσης και την έκταση της επέμβασης της. Η πορεία των εξελίξεων αποκάλυψε την αδυναμία της ΕΕ να διαδραματίσει ένα αξιόπιστο ρόλο στη διαχείριση των κρίσεων. Η χρονιά αυτή (1999) σηματοδότησε και το τέλος των πολεμικών συγκρούσεων στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας μετά από μια μακρά περίοδο αιματηρών εμφυλίων πολέμων με τραγικές επιπτώσεις στη οικονομία των κρατών αλλά κυρίως στη ζωή και το μέλλον των κατοίκων τους. Η λήξη των πολέμων ωστόσο δεν οδήγησε στην άμεση επικράτηση ειρηνικών και δημοκρατικών συνθηκών στα νέα κράτη. Η μετάβαση σε μια κοινωνία δημοκρατίας και ισότητας απαιτεί χρόνο και συνεχείς προσπάθειες

Διάρθρωση κεφαλαίων εργασίας:

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα πραγματευτούμε την εμφάνιση των σλάβικων λαών στη Βαλκανική Χερσόνησο, ξεκινώντας από μεσαιωνικά σλαβικά κράτη και καταλήγοντας στη δημιουργία των σύγχρονων κρατών των νεότερων χρόνων, από την ίδρυση του Βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας στη Σοσιαλιστική Συνομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα δοθεί έμφαση στις πολιτικές και εθνοθηρησκευτικές σχέσεις των Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας, ιδιαίτερα στις πολιτικές και πρακτικές του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας και στις αντιπαλότητες στο πολιτικό σκηνικό της Γιουγκοσλαβίας. Στο κεφάλαιο αυτό, επίσης, θα γίνει αναφορά και στην προβολή του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία από τα διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας είναι αφιερωμένο στην προβολή του πολέμου από τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις επιρροές των συρράξεων στο εσωτερικό σκηνικό της Ελλάδας. Στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα περιλαμβάνει τις συνέπειες του πολέμου και της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας στην Ελλάδα και όλα τα

Βαλκάνια. Θα ακολουθήσουν οι γενικές συμπερασματικές παρατηρήσεις και οι βιβλιογραφικές πηγές στις οποίες βασίστηκε η εν λόγω εργασία.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης Α. (2008). Ο εμφύλιος πόλεμος στην Γιουγκοσλαβία (1990-1995) – Πτυχές της Ιστορικής και Θρησκευτικής του διάστασης. Θεσσαλονίκη: εκδ. Βάνιας.
- Αθανασιάδης Α. (2016). Ιδεατά Έθνη στα Βαλκάνια - Η εθνογένεση των μουσουλμάνων της Βοσνίας. Θεσσαλονίκη: εκδ. Μυγδονία.
- Βερέμης Θ. (2000). Κοσσυφοπέδιο, η μακρόσυρτη κρίση. Αθήνα: εκδ. Επίκεντρο.
- Βοσκόπουλος Γ. (2007). Παράμετροι αμυντικού και στρατηγικού σχεδιασμού. Αθήνα: εκδ. Πολιτεία.
- Κήπας Μ. (2004). Η συγκρότηση της Βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδας, Αθήνα εκδ: Παπαζήσης.
- Κοππά Μ. (2004). Οι μειονότητες στα μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια. Αθήνα: εκδ. Λιβάνης.
- Κουσκουβέλης (2004). Η Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: εκδ Ποιότητα.
- Σφέτας Σ. (2011). Εισαγωγή στη βαλκανική ιστορία. Θεσσαλονίκη: εκδ. Βάνιας.
- Τάρκας Α. (1999). Κόσοβο: Ανάφλεξη διαρκείας. Αθήνα: εκδ Λαβύρινθος.
- Βουλέλης Ν. (2001). «Βαλκανικές Εξελίξεις και ελληνικά ΜΜΕ: Άγνοια, Εθνικιστικά Στερεότυπα και Παραπλάνηση», στο Θ. Κουλουμπής, Θ. Ντόκος & Α. Κιντής, Ανασκόπηση Αμυντικής & Εξωτερικής Πολιτικής 2001, Η Ελλάδα και ο Κόσμος 2000 – 2001, ΕΛΙΑΜΕΠ. Αθήνα: εκδ. Παρατηρητής.
- Βαληνάκης Γ., Ντάλης Σ. (1994). Το ζήτημα των Σκοπίων. Αθήνα: εκδ. Σιδέρης/ΕΛΙΑΜΕΠ.

Στιγμές από την πολυδιάστατη διπλωματία του Γιόσιπ Μπροζ Τίτο: Η Γιουγκοσλαβία μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου

Κωνσταντίνος Τσουρέκης Ορφανίδης

Η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια αλλά κατά κύριο λόγο σε δύο μέρη που αναπτύσσονται από το γενικό στο ειδικό. Το πρώτο εστιάζει στη διπλωματία της Γιουγκοσλαβίας από τη ρήξη Τίτο – Στάλιν και έπειτα, τον ανεξάρτητο χαρακτήρα και την παρουσία της μεταξύ του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, πώς προέκυψε το Κίνημα των Αδεσμεύτων κι αν δύναται να θεωρηθεί τρίτος πόλος στον Ψυχρό Πόλεμο καθώς επίσης αναλύεται και ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Τίτο σε περιφερειακά ζητήματα που εμπλέκονταν τόσο τα δυτικά κράτη όσο και το ανατολικό μπλοκ. Το δεύτερο μέρος εξειδικεύεται στις σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την Ελλάδα και την Κύπρο, το χρονικό διάστημα 1967 – 1978, φιλοδοξώντας να αναδείξει τόσο την παρουσία της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων όσο και τη διαμεσολάβηση του Τίτο στο κυπριακό ζήτημα από το 1974.

Τί είναι αυτό που καθιστά τον Γιόσιπ Μπροζ Τίτο μια ξεχωριστή περίπτωση στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος; Είναι η ανεξάρτητη διπλωματία του και ο ξεχωριστός δρόμος που ακολούθησε στα χρόνια του σκληρού διπολικού συστήματος με δύο ηγέτιδες δυνάμεις όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά τη λήξη του Β' ΠΠ.

Ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν ένας πόλεμος χωρίς ευθεία σύγκρουση, μα με διαρκή ανταγωνισμό εξοπλισμών, συμπεριλαμβανομένων των πυρηνικών, κατασκοπείας και περιφερειακών εντάσεων μικρής ή ευρείας κλίμακας δι' αντιπροσώπων (proxy wars). Τα Βαλκάνια λόγω της γεωγραφικής τους θέσης ως σύνορο μεταξύ δύο διαφορετικών πολιτικών και οικονομικών συστημάτων ήταν αναπόφευκτο πως θα λάμβαναν πρωταγωνιστικό ρόλο.

Τα πρώτα χρόνια ο έντονος αντιαμερικανισμός από τον οποίο χαρακτηριζόταν η Γιουγκοσλαβία καθώς και η υποστήριξη του Τίτο στον Στάλιν καθιστούσαν τη χώρα έναν από τους καλύτερους δορυφόρους της Σοβιετικής Ένωσης και παράδειγμα προς μίμηση για τις άλλες κομμουνιστικές χώρες.

Τον Ιούνιο του 1948 επήλθε ρήξη στις σχέσεις μεταξύ Τίτο και Στάλιν γεγονός που αποτέλεσε σταθμό για τη συνέχεια της γιουγκοσλαβικής ιστορίας, αφού από το σημείο αυτό ξεκινά η πολυδιάστατη διπλωματία του Τίτο όπως αναφέρει και ο τίτλος της ανακοίνωσης.

Για τις αιτίες της ρήξης υπάρχουν τρεις επικρατούσες ερμηνείες. Η πρώτη αιτία είναι ιδεολογική και βασίζεται στη δήλωση της Κομινφόρμ πως η Γιουγκοσλαβία παρεκκλίνει από τις αρχές του Μαρξισμού – Λενινισμού, η δεύτερη αιτία είναι πολιτική, προέρχεται κυρίως από σοβιετικά αρχεία και μιλά για μια διαμάχη Στάλιν – Τίτο που ξεκίνησε όταν ο πρώτος αντιλήφθηκε πως ο δεύτερος επιδίωκε μια επεκτατική πολιτική στα Βαλκάνια, συμπεριλαμβανομένης της γιουγκοσλαβικής ανάμειξης στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Η τρίτη αιτία αναφέρεται απλώς ως ο ανεξάρτητος δρόμος της Γιουγκοσλαβίας εντός του κομμουνιστικού μπλοκ και η άρνηση υπακοής στον ηγεμονισμό των Σοβιετικών. Το παρασκήνιο της ρήξης είναι πολύ μεγάλο, γι' αυτό και είναι αδύνατον να αναλυθεί εντός περιορισμένου χρόνου. Θα μπορούσε να τεθεί όμως ως χρονική αφετηρία ανάλυσης της πολύπλευρης διπλωματίας του Τίτο.

Η διπλωματία της Γιουγκοσλαβίας χαρακτηρίστηκε από ισορροπία στοχεύοντας προς τρεις κατευθύνσεις, την Ανατολή, τη Δύση και τις χώρες του τρίτου κόσμου. Ουσιαστικά, μια ανοιχτή επικοινωνία με οποιονδήποτε πρόθυμο έτσι ώστε να είναι ικανή να εξασφαλίσει του οικονομικούς της πόρους και να ενισχύσει την ασφάλεια της. Η ανεξάρτητη πολιτική της Γιουγκοσλαβίας έδωσε το πράσινο φως στις ΗΠΑ ώστε να «ανοίξουν» διπλωματικό κανάλι με τη βαλκανική χώρα. Αποτέλεσμα της επικοινωνίας αυτής ήταν το 1949 η λήψη δανείου ύψους 20 εκατομμυρίων δολαρίων και η εγγύηση των Ηνωμένων Πολιτειών για τη διατήρηση της κυριαρχίας της Γιουγκοσλαβίας σε περίπτωση επίθεσης της Κομινφόρμ. Η όποια συζήτηση για ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ δεν προχώρησε λόγω της αμοιβαίας καχυποψίας που υπήρχε και στις δύο πλευρές. Παράλληλα, στο εσωτερικό με τις μεταρρυθμίσεις του Τίτο η χώρα είχε υιοθετήσει τον εθνικό κομμουνισμό μια μορφή κομμουνισμού προσαρμοσμένη στις ανάγκες της χώρας και με έμφαση στην έννοια του έθνους – κράτους.

Η δεκαετία του '50 αποτέλεσε την αρχή μιας πολύ ενδιαφέρουσας περιόδου για τη διπλωματική ιστορία της Γιουγκοσλαβίας. Το 1954 υπογράφηκε η συνθήκη «συμμαχίας, πολιτικής συνεργασίας και αμοιβαίας βοήθειας» μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας, η οποία εν τέλει ατόνησε λόγω του Κυπριακού Ζητήματος. Τη δεκαετία αυτή ο Τίτο σε μια προσπάθεια αναζήτησης συμμάχων απέναντι στο διπολικό σύστημα ταξίδεψε σε έναν μεγάλο αριθμό χωρών του τρίτου κόσμου όπου γνώρισε θερμή υποδοχή. Τη μεγαλύτερη υποστήριξη τη βρήκε στην Ινδία και την Αίγυπτο όπου ο Τίτο, ο Νεχρού και ο Νάσερ και αργότερα άλλες 25 αδύσμευτες χώρες συγκρότησαν το Κίνημα των Αδεσμεύτων με δυναμική παρουσία των Ασιατικών και Αφρικανικών κρατών. Η ΕΣΣΔ αρνούμενη να δεχθεί μια τέτοια επικίνδυνη πρωτοβουλία αμφισβήτησης εκκινεί εκ νέου την αντι-γιουγκοσλαβική προπαγάνδα. Αυτή τη φορά όμως ακολούθησε και η Κίνα η οποία φιλοδοξούσε να αναδειχθεί ως νέος πόλος στο διεθνές σύστημα. Να υπενθυμίσουμε πως η Κίνα είχε αποτύχει στη δημιουργία άξονα Βελιγραδίου – Βουκουρεστίου – Τιράνων με στόχο τη σοβιετική αποδυνάμωση. Η σύνοδος των αδεσμεύτων του 1976 απαριθμούσε 91 μέλη κάτι πρωτοφανές αφού μόνο στον ΟΗΕ συμμετείχαν περισσότερες χώρες. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το δεδομένο τίθεται το ερώτημα αν πράγματι το ψυχροπολεμικό σύστημα είναι διπολικό ή αν το Κίνημα των Αδεσμεύτων μπορεί να υπολογισθεί ως ένας αξιοσημείωτος τρίτος πόλος, γεγονός που συζητείται από τους ειδικούς τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη της προσπάθειας του Τίτο να αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο σε επιμέρους γεγονότα όπως για παράδειγμα η εισβολή των σοβιετικών στην Τσεχοσλοβακία ή ο Πόλεμος των Έξι Ημερών επιδιώκοντας να καταστήσει τη Γιουγκοσλαβία μεγάλο γεωπολιτικό παίκτη της περιοχής.

Η Κύπρος όντας ενεργό μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων βρισκόταν σε τακτική επικοινωνία με τον Τίτο, ο οποίος ήταν ένας από τους πρώτους ηγέτες που επισκέφθηκαν τη νήσο μετά την ανεξαρτησία της. Η Γιουγκοσλαβία άσκησε κριτική στην Ελλάδα για την ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου, όμως κατά την τουρκική εισβολή ο Τίτο στήριξε την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων. Αξίζει να σημειωθεί πως στο κυπριακό ζήτημα όλο και περισσότεροι ερευνητές μελετούν τη διπλωματία των ανατολικών χωρών πάνω στο θέμα δίνοντας προς το παρόν έμφαση στη Σοβιετική Ένωση και την Τσεχοσλοβακία.

Οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις από την άλλη πέρασαν σκοτεινές αλλά και φωτεινές μέρες, με αναθέρμανση την περίοδο διακυβέρνησης του Κ. Καραμανλή όπου η Ελλάδα πραγματοποίησε ευρύτερο άνοιγμα προς τα Βαλκάνια. Την περίοδο από το 1976 και έπειτα η Γιουγκοσλαβία συμμετείχε στη Διαβαλκανική Διάσκεψη ενώ παράλληλα υπεγράφησαν σημαντικές οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες, την ίδια στιγμή ο Τίτο στήριξε τις ελληνικές θέσεις στο Αιγαίο έναντι της Τουρκίας, κάτι το οποίο στόχευε η ελληνική διπλωματία εκείνη τη χρονική στιγμή.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Antic, C., *The history of Serbia*, Belgrade, Laguna, 2023.
- Βαλντέν, Σ., *Παράταιροι Εταίροι – ελληνική δικτατορία, κομμουνιστικά καθεστώτα και Βαλκάνια 1967 – 1974*, Αθήνα, Πόλις, 2009.
- Brune, L., *Chronology of the Cold War: 1917-1992*, New York, Routledge, 2006.
- Harper, L. J., *Ο Ψυχρός Πόλεμος*, Αθήνα, Gutenberg, 2021.
- Huntington, S., *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Πατάκη, 2016.
- Κόουρα, Γ., *Διχοτομημένη νήσος – Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την περίοδο 1960-1974*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2021.
- Κουσκουβέλης, Η., *Θεωρία διεθνών σχέσεων – αποτροπή και πυρηνική στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*, Αθήνα, Ποιότητα, 2007.
- Μαζάουερ, Μ., *Τα Βαλκάνια*, Αθήνα, Πατάκη, 2002.
- Mearsheimer, J., *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2007.
- Μπάνατς, Ι., “«Δεν μαλώναμε, δεν βριζόμαστε»: Το τίμημα της γιουγκοσλαβικής ανεξαρτησίας μετά τη σοβιετική επέμβαση στην Τσεχοσλοβακία”, στο S. Rajak, Κ.Ε. Μπότσιου, Ε. Καραμούζη και Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.), *Τα Βαλκάνια στον Ψυχρό Πόλεμο*, Αθήνα, Παπαδόπουλος, 2019, σσ. 265 – 297.
- Σφέτας, Σ., *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, τ. Α, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2011.
- Σφέτας, Σ., *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, τ. Β, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2011.
- Σφέτας, Σ., *Η τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και η δικτατορία των συνταγματαρχών*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2016.

Άρθρα

- Anderson, S., "Yugoslavia: The Diplomacy of Balance.", *Current History*, vol. 56, no. 332, 1969, pp. 212–44.
- Βαλντέν, Σ., "Η ελληνική δικτατορία και οι ανατολικές χώρες (1967-1974)", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τόμ. 13, 2017, σσ. 123–139.
- Campbell, J. C., "Soviet Strategy in the Balkans", *Probs. Communism*, vol. 23, no. 1, 1974, p.1.
- Hasan, S., "Yugoslavia's foreign policy under Tito (1945-1980) — II", *Pakistan Horizon*, vol. 34, no. 4, 1981, pp. 62–103.
- Maurer, P., "United States – Yugoslav relations: A marriage of convenience", *Studia Diplomatica*, vol. 38, no. 4, 1985, pp. 429-51.
- Micu, A. A., "The Romanian-Yugoslav Relations between the Balkan Cooperation and the Informal War", *Euro-Atlantic Studies*, vol. 3, n.d., pp. 45-67.
- Perovic, J., "The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence.", *Journal of Cold War Studies*, vol. 9, no. 2, 2007, pp. 32–63.
- Triantaphyllou, D., "Greece and the Balkans since 1974", *Études helléniques / Hellenic Studies*, vol. 5, no. 2, 1997, pp. 169–182.
- Vucinich, W., "Behind the Tito – Stalin Feud.", *Current History*, vol. 15, no. 86, 1948, pp. 213-17.

Πηγές

- Foreign Relations of the United States, Memorandum of Conversation, August 2-3, 1975, President Ford, Secretary Kissinger, and President Ceausescu. Eastern Europe, vol. E-15, 1973-1976.
- Foreign Relations of the United States, Editorial Note, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, vol. XXIX, 1969–1972.
- Foreign Relations of the United States, Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, vol. XXIX, 1969–1972.

Ευρετήριο

Danforth, 89
Αναστενάρια, 89
Ελένης, 89

Μέγας, 89
Πυροβασία, 89

ISBN 978-960-602-477-1